

**ÇOCUK SUÇLULUĞU VE NEDENLERİ
İLE ULUSLARARASI VE ULUSAL
HUKUKTA ÇOCUĞUN HAKLARI**

Hüseyin AYANOĞLU
(Yüksek Lisans Tezi)

Eskişehir, 2002

YÜKSEK LİSANS TEZ ÖZÜ

ÇOCUK SUÇLULUĞU VE NEDENLERİ İLE ULUSLARARASI VE ULUSAL HUKUKTA ÇOCUĞUN HAKLARI

Hüseyin AYANOĞLU

Kamu Hukuku Ana Bilim Dalı

Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kasım 2002

Danışman: Prof.Dr.Özcan UÇKAN

Suçluluk, toplumsal bir sorundur. İnsanların birlikte yaşamaları ile ortaya çıkmıştır. Çocuk suçluluğu da bu sorunun bir parçasıdır. Çocuk ne doğuştan kötü ne de iyi olan bir varlıktır. Onun iyi yada kötü olmasını belirleyen eğitim ve yaşantılarıdır. Bu da çocuk suçluluğunun kökeninin hukuksal olmaktan öte psikolojik ve sosyolojik olduğunu gösterir. Bu durum da suçlu çocuklara özel bir düzenleme yapılmasına neden olmuştur.

Çocuklar tarafından işlenen suçlar gerek türleri gerekse nedenleri açısından yetişkinlerden farklıdır. Onun suç sayılan eylemi gerçekleştirmesi birçok sebepten kaynaklanıp, ortaya çıkabilecek sonuçları da kavrayabilecek yapıda değildir. Çocuk suçluluğu derinlemesine incelendiğinde sorunun salt hukuksal bir problem olmayıp bunun yanında psiko-pedagojik ve sosyal bir olgu olduğu açıkça görülür. Bu nedenle suçlu çocuk değil, suça itilmiş çocuk terimi daha uygundur.

Bir toplumun mutluluğu, refahı ve geleceği ile ilgili olan çocuğun ve çocuk haklarının korunması sorunu, tüm dünyada günümüzün en önemli sorunu olmuştur. Bu nedenle uluslararası örgütler kurulup, çocuk haklarını geliştirmek ve korumak için bir çok uluslararası antlaşmalar yapılarak, uygulanması denetlenmeye çalışılmaktadır.

Bu çalışmada ceza hukukumuz açısından çocuğun cezai ehliyeti incelenip, çocuklar tarafından işlenen suç türleri ve nedenleri tespit edilmeye çalışılarak, uluslararası ve iç hukukumuzda çocukları korumaya yönelik düzenlemeler araştırılmıştır.

ABSTRACT**JUVENILE DELINQUENCY AND ITS REASONS AND THE RIGHTS OF CHILDREN IN INTERNATIONAL AND DOMESTIC LAW****Hüseyin AYANOĞLU****Department Of Public Law****Anadolu University Institute Of Social Sciences November 2002****Advisor:Prof.Dr.Özcan UÇKAN**

Criminality is a social problem. It appeared from co-existence of the people. The juvenile delinquency is a part of that problem. A child is born neither bad nor good. It is the education and experiences that determinates the bad or good being. And that shows us that the incentives the juvenile delinquency are not a legal but the ones that are pshychological and sociological. So this situation caused to be made special provisions about juvenile delinquents.

The crimes which are committed by the children are diffrent from those of the adults both in the respect of incentives and types There are many reasons of a crime for children and that a child cannot realise the outcomes of a crime. As the juvenile delinquency is studied in details one can clearly recognise that the problem is not only legal but also pshycho-pedagogical and sociological fact. For this reason the term "a child who is motived for the crime" is rather convenient than the term "juvenile delinquent".

The problem of the protection of the rights of the children which is related to the happinnes, well-being and future of a society is today a very important problem in the world. For this reason many international associatons were founded and many international treaties were made in order to protect the rights of the children.

In this study by studying the criminal competence of the children is studied in respect of Turkish Criminal Law, It is tried to be determined the types and reasons of crimes that are committed by the children and the international and domestic provisions about the protection of the rights of the children are researched.

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Hüseyin AYANOĞLU'nun "Çocuk Suçluluğu ve Nedenleri İle Uluslararası ve Ulusal Hukukta Çocuğun Hakları" başlıklı tezi 26 Aralık 2002 tarihinde, aşağıdaki jüri tarafından Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca, **Kamu Hukuku** Anabilim Dalında, yüksek lisans tezi olarak değerlendirilerek kabul edilmiştir.

İmza

Üye (Tez Danışmanı) : Prof.Dr.Özcan UÇKAN
Üye : Prof.Dr.Turan YILDIRIM
Üye : Doç.Dr.Erdal ONAR

Prof.Dr.Murhan AYDIN
Anadolu Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

İÇİNDEKİLER

ÖZ	ii
ABSTRACT	iii
JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI	iv
ÖZGEÇMİŞ	v
KISALTMALAR	x
GİRİŞ	1

Birinci Bölüm

CEZA HUKUKU AÇISINDAN ÇOCUĞUN SORUMLULUĞU

1. GENEL OLARAK	4
2. TÜRK CEZA HUKUKU SİSTEMİNDE ÇOCUĞUN SORUMLULUĞU	6
2.1. TCK' da Çocuğun Cezai Ehliyeti	9
2.2. ÇMK'da Çocuğun Cezai Ehliyeti	11
2.3. 1992 Tarihli ÇMK Tasarısında Çocuğun Cezai Ehliyeti	15
2.4. 1997 Tarihli TCKÖT'da Çocuğun Cezai Ehliyeti	17
3. KARŞILAŞTIRMALI HUKUKTA ÇOCUK YAŞ GRUPLARI	19

İkinci Bölüm

ÇOCUK SUÇLULUĞU

1. SUÇ KAVRAMI	22
2. ÇOCUK SUÇLULUĞU	24
2.1. Kavram	24

2.2. Çocuk Suçluluğuna Genel Bakış	26
2.3. Çocuklar Tarafından En Çok İşlenen Suçlar	29
2.4. Suçlu Çocuk ve Yaş	37
<u>2.5.</u> Suçlu Çocuk ve Eğitim Durumu	38
<u>2.6.</u> Suçlu Çocuk ve İş Durumu	40
2.7. Suçlu Çocuk ve Uyuşturucu Madde	42

Üçüncü Bölüm

ÇOCUK SUÇLULUĞUNUN NEDENLERİ

1. GENEL BAKIŞ	43
2. BİREYSEL NEDENLER	45
3. <u>ÇEVRESEL NEDENLER</u>	48
3.1. Aile Çevresi	49
3.1.1. Aile Yapısı	52
3.1.2. Ailenin Ekonomik Yapısı	54
3.1.3. Ailenin Eğitim Durumu	56
3.1.4. Ailedeki Çocuk Sayısı	57
3.2. Okul Çevresi	59
3.3. İş Çevresi	62
3.4. Boş Zamanların Değerlendirildiği Çevre	64
4. KİTLE İLETİŞİM ARAÇLARI	66
<u>5.</u> KENTLEŞME VE GÖÇLER	69

Dördüncü Bölüm

ÇOCUK HAKLARI GELİŞİMİ VE ULUSLARARASI SÖZLEŞMELER

1.	ÇOCUK HUKUKU VE ÇOCUK HAKLARI KAVRAMLARI	73
	1.1. Genel Olarak	73
	1.2. Birinci Dünya Savaşına Kadar ki Devre	74
	1.3. İkinci Dünya Savaşına Kadar ki Devre	76
	1.4. İkinci Dünya Savaşından Sonraki Devre	77
2.	ULUSLARARASI SÖZLEŞMELER	79
	2.1. Çocuk Hakları Cenevre Bildirgesi	79
	2.2. Çocuk Esirgeme Kurumları Birliği Çocuk Hakları Bildirgesi	80
	2.3. 1959 Tarihli Birleşmiş Milletler Genel Kurulu Çocuk Hakları Bildirgesi	81
	2.4. 20 Kasım 1989 Tarihli Çocuk Hakları Sözleşmesi	82
	2.4.1. Sözleşmenin Hazırlık Süreci	82
	2.4.2. Sözleşmenin Yapısı ve Amacı	84
	2.4.3. Sözleşmenin Hukuksal Niteliği	85
	2.4.4. Sözleşmenin İçeriği	86
	2.5. 30 Eylül 1990 Tarihli Dünya Çocuk Zirvesi	89
	2.6. Avrupa Konseyi Tavsiye Kararları ve Sözleşmeleri	90
	2.7. Çocuk Haklarını Düzenleyen Diğer Sözleşmeler	92

Beşinci Bölüm**İÇ HUKUKUMUZ AÇISINDAN ÇOCUK HAKLARI**

1. YAKIN TARİHİMİZDEKİ GELİŞMELER	94
1.1. 1920’li Yıllara Kadar Çocuk Hakları İle İlgili Gelişmeler .	94
1.2. 1920-1960 Arasındaki Çocuk Hakları İle İlgili Gelişmeler	95
1.3. 1960 ve Sonrası Çocuk Hakları ile İlgili Gelişmeler . . .	96
2. ÇOCUK HAKLARI İLE İLGİLİ SON GELİŞMELER	98
2.1. Anayasal Düzenleme	100
2.2. Diğer Kanunlarımızdaki Düzenlemeler	101
3. ÇOCUK HAKLARI SÖZLEŞMESİNE KONAN ÇEKİNCE . .	102
SONUÇ	105
KAYNAKÇA	110

KISALTMALAR

ABD.	:	Ankara Barosu Dergisi
AD.	:	Adalet Dergisi
a.g.e.	:	Adı geçen eser
B.	:	Bası
bkz.	:	Bakınız
BM:	:	Birleşmiş Milletler
C.	:	Cilt
CD.	:	Ceza Dairesi
CGK.	:	Ceza Genel Kurulu
CMUK.	:	Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu
ÇHS.	:	Çocuk Haklarına Dair Sözleşme
ÇMK.	:	Çocuk Mahkemelerinin Kuruluşu, Görev ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun
DİE.	:	Devlet İstatistik Enstitüsü
E.	:	Esas
İBD.	:	İstanbul Barosu Dergisi
İHEB.	:	İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi
İÜHFİM.	:	İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası
m.	:	Madde
MK.	:	Medeni Kanun
s.	:	Sayfa
Sa.	:	Sayı
SHÇEK.	:	Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu
TBMM.	:	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCK.	:	Türk Ceza Kanunu
TCKÖT.	:	Türk Ceza Kanunu Ön Tasarısı
UNESCO.	:	Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Teşkilatı
UNİCEF.	:	Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu

GİRİŞ

Toplumunu meydana getiren bireylerin yapı taşı olan çocukların, toplumların kültürel yapılarına göre özel statüleri olmuştur. Özellikle çocuklar kamu düzenini bozucu davranışlar sergilemesi durumunda, aynı davranışı sergileyen bir yetişkine uygulanacak cezai yaptırım ile çocuğa uygulanacak cezai yaptırımlar farklılık arz etmiştir.

Suç olgusu tarih boyunca tüm toplumlarda yaşanan sosyal bir olgudur. Toplumsal değişmeye ve gelişmeye bağlı olarak, suçların algılanış biçimi, türleri, müeyyideleri de farklı olmuştur. Suçu işleyen bireyler önceleri tek başına ele alınmakta ve tüm sorumluluğun ona ait olduğu düşünülmekteyken, bu gün bireyi suça iten nedenler çok yönlü açıklanmaya çalışılmaktadır. Bu durum çocuklar tarafından işlenen suçların da daha kapsamlı olarak incelenmesine yol açmış ve çocuk suçlarının hukuksal bir olay olmasından ziyade psikolojik ve sosyolojik yönü ağır basan bir olay olduğu görülmüştür. Böylelikle, "suçlu çocuklar" veya "çocuk suçlular" ifadesi yerine "suça itilmiş çocuklar" ifadesi de literatüre girip kullanılmaya başlanmıştır.

Ceza hukukunda suç işleyen kişilere verilen cezanın amacı kişiyi ıslah ederek topluma kazandırıp, kamu vicdanını rahatlatmak ve adalet düzenini sağlamaktır. Suçlu çocuklara ceza verilmesi ise son çare olarak kabul edilmektedir. Böylelikle çocuğun bedensel ve psikolojik büyümesini sağlıklı bir şekilde tamamlaması için çalışılarak, topluma kazandırılması hedeflenmiştir. Bunun için de öncelikle yaşına, akli gelişimine uygun tedbirler uygulama yoluna gidilecektir.

Çocuk suç işlerken yetişkinler gibi bir kast altında suç işlemez. Onun suç işleme nedenleri çok farklıdır. Çoğu zaman gerçekleştireceği eylemin neticelerini dahi tasavvur edemez. Yetiştirdiği aile ortamı, içinde bulunduğu arkadaş grubu, eğitim durumu nedeniyle olabileceği gibi sadece oyun amacı ile de suç işleyebilir. Yani çocuk suçluluğu çeşitli etkenlerin meydana getirdiği uygunsuz sosyal ortamların ürünüdür. Bu nedenle çocuk suçluluğu sorunu yalnız devlet organları ve hukukçuları değil; eğitimcileri, idarecileri ve bütün vatandaşları ilgilendiren bir sorundur.

Çocuk suçluluğunda yapılan incelemeler çocuk haklarına da yansiyarak uluslararası alanda örgütler kurulup, düzenlemeler yapılarak ulusal devletlerin bu düzenlemelere katılması sağlanmıştır.

Çocuk haklarıyla ilgili düzenlemeler özellikle büyük savaşlardan sonra hız kazanmıştır. Çünkü savaşın sonucunda bütün toplum mağdur olsa da bundan en çok etkilenen çocukların olduğu gözlenmiş ve bu nedenle devletin çocuklara eğitim, sağlık, barınma gibi sosyal hizmetleri vermesi gerektiği kabul edilerek ilk düzenlemeler bu alanlarda yapılmıştır. 1959 tarihli BM. Çocuk Hakları Bildirgesi ile de bildiride yer alan hakların korunması için aile, birey, özel ve resmi kurumlar ile hükümetlere yükümlülükler getirilmiştir. Ayrıca bu sözleşme çocuk hakları açısından daha ayrıntılı düzenleme getiren 1989 tarihli Çocuk Hakları Sözleşmesine de temel oluşturmuştur.

1989 tarihli Çocuk Hakları Sözleşmesi çocukların "İnsan Hakları Bildirgesi" olarak kabul edilmiş ve 18 yaşından küçükleri çocuk olarak nitelendirerek, bireysel haklarını ayrıntılı olarak içermiştir.

İşte bu çalışmada, çocuk ve suç bağlantısı yapılarak, suçlu çocuk diğer ifade ile suça itilmiş çocuk tanımlanarak, suç işleme nedenleri incelenmeye çalışılıp, bir birey olarak çocuğun uluslararası hukuk ve iç hukuk haklarına değinilmeye çalışılmıştır.

Çalışmanın birinci bölümünde ceza hukuku açısından çocuğun sorumluluğu incelenecektir. Bu bölümde; Ceza Kanunu ve Çocuk Mahkemelerinin kuruluşu, görev ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun ve kanun tasarıları açısından çocuğun cezai ehliyeti ile karşılaştırmalı hukuktaki cezai ehliyeti incelenmeye çalışılacaktır.

Çalışmanın ikinci bölümünde çocuk suçluluğu açıklanacaktır. Bu açıklamayı yapabilmek için suç kavramı açıklanıp, çocuk ile suçun bağlantısı kurulacaktır. Ayrıca çocuklar tarafından en çok işlenen suçların istatistik sonuçlarına değinilerek, suçlu çocuklar incelenecektir.

Üçüncü bölümde çocuk suçluluğunun nedenleri tespit edilerek, bu nedenler açıklanmaya çalışılacaktır.

Dördüncü bölümde çocuk haklarının tarihsel süreçte gelişimi ele alınıp, bu hakları düzenleyen uluslararası sözleşmeler açıklanarak, çocuk hakları gelişimi ve uluslararası sözleşmelere değinilecektir.

Çalışmanın son bölümü olan beşinci bölümde iç hukukumuz açısından çocuk hakları incelenecektir. Bu inceleme yapılırken de yakın tarihimizdeki çocuk hakları ile ilgili gelişmeler ele alınıp Anayasa ve diğer kanunlarımızdaki çocuk haklarına değinilerek araştırmamıza son verilecektir.

Bu çalışmayı yapmamızdaki amaç Ulu Önder ATATÜRK'ÜN Cumhuriyetimizi ve geleceğimizi emanet ettiği çocuklarımızın suç işlemeleri halinde gelecekte potansiyel suçlu olmalarını önleyecek şekilde onlara yaklaşım, psikolojik ve sosyolojik gelişmelerini sağlıklı tamamlayarak toplumumuza faydalı bireyler olmalarını sağlamaktır.

Birinci Bölüm

CEZA HUKUKU AÇISINDAN ÇOCUĞUN SORUMLULUĞU

1. GENEL OLARAK

“Çocuk kimdir?” ve “çocukluk dönemi ne zaman başlar, ne zaman sona erer?” Bu soruların cevapları son iki-üç yüzyıldır bulunmaya çalışılmıştır. Bununla beraber tarihin her devrinde “Çocuk” özel bir ilgiye erişmiş nadir yaratıklardandır. Çocuk hukukunun tarihini, çocuğun ve çocuk haklarının korunması fikrinin ortaya atılması ile başlatmak yerinde olur. Çocuk ve çocuk haklarının korunması sorunlarını ise kültürün ve hukukun gelişme safhalarında aramak gerekir.¹

Tarihsel süreç içinde çocuklara karşı özenin ve çocukları korumanın kapsamı ve şekli çok değişik bir manzara göstermektedir. Bu değişiklikler toplumun ekonomik, sosyal, kültürel gelişmesine, örgütlenmesine ve toplum içindeki egemenlik koşullarına daima bağlı bulunmaktadır. Çocukların yetişkinlerden farklı bir sosyal kategori olduğu düşüncesi ilk olarak 18. yüzyılda asiller arasında ortaya çıkmış ve çocukların yetişkinler dünyasından uzaklaşması ahlaki eğitim amaçlı, kamuya ait okulların açılması ile başlamıştır.²

Çocuk kavramı ve çocuk haklarının gelişme süreci, 18. yüzyıldan itibaren ortaya çıkan “endüstri devrimi” ile son derece büyük bir ivme kazanmıştır. Zira, 16. yüzyıldan başlayarak üretimde sıkça yer alan çocuk emeği, endüstri devrimi ile daha da acımasızca kullanılmıştır. İngiltere ve diğer batı Avrupa ülkelerinde, çocukların 5 yaş gibi çok erken yaşlarda çalıştırılmaya başlanması, çocuk emeğinin ağır iş kolunda aşırı derecede

¹Ali Naim İNAN, **Çocuk Hukuku**, (İstanbul: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları No: 3, 1968), s.3.

²Y. Mehmet KONTAŞ, “Türkiye’de Çocuk Politikası”, **Emniyet Genel Müdürlüğü Küçükleri Koruma Hizmetleri Yönetici Semineri**, (İkinci Basım, Ankara: 1998), s.1.

sömürülmesi çocukların korunması konusunda önlemler alınması gereğini ortaya koymuştur. İngiltere’de çalışan çocukların sömürülmelerinin engellenmesini amaçlayan ve 1840’larda çıkarılan Fabrika Yasası ile başlayan çocukların vatandaşlık hakları konusundaki gelişme, 20. yüzyılda çocukların eğitim ve refah hakkını da içine alacak şekilde daha geniş bir boyut kazanmıştır. Çocuk haklarındaki bu gelişme, devletin, çocuğu ana babaya karşı korumak üzere hane içine girebilmesine imkan vermesine kadar uzamıştır. Böylelikle çocukların ve çocuk haklarının korunması yeni yeni meydana getirilen sosyal kurumlara devretmeye başlamıştır. Bu gelişme aile anlayışının kuvvetine ve onun üyesi bulunduğu devlete bağlı olduğundan çocuk ve çocuk haklarına yönelik gelişme toplumun yapısına göre değişiklik arz etmiştir.

Hukuk sistemlerinde çocukların korunması, çocuğunda bir <Şahsiyet> yani insan olarak ve <Birlik> yani çocuğun toplumun, milletin, devletin bir parçasını teşkil etmesi ve kamu yararına korunması fikrine dayanır.³ Sonuçta; çocuğun korunması ve geleceğe hazırlanması konusu sadece ailenin değil, toplumun ve dolayısıyla devletin de sorumluluğu altına girmiştir.

Devletlerin çocukların haklarını korumak için hukuk sistemlerinde ayrı bir kategori oluşturmaları, çocukluk döneminin ne zaman başlayıp ne zaman sona ereceği hususunda da devletler arasında farklı düzenlemeler ortaya çıkmıştır. Çocukluk döneminin sınırları ile ilgili farklılık, büyük ölçüde bireyin fiziksel, duygusal, sosyal ve zihinsel gelişim özelliklerinin birbirinden farklı zaman dilimleri içinde gerçekleşmesidir. Fiziksel, duygusal, sosyal ve zihinsel gelişimin erkek ve kadın için ve değişik sosyal, ekonomik ve kültürel çevreden gelenler için farklı hızda ve dönemde gerçekleşmesinden kaynaklanmaktadır.⁴ İki farklı kültürden çocuğun duygusal gelişimi birbirinden farklı zaman dilimlerinde geliştiğinden ayrıca eğitim çağının da modern toplumda uzamış olduğundan çocukluk döneminin sınırlarını ister istemez ileri yaş gruplarına doğru taşımıştır.

Literatürdeki bazı kaynaklarda çocukluk çağı doğumdan 12 yaşına kadar olan

³İNAN, a.g.e, s.9.

⁴KONTAŞ, a.g.e., s.2.

dönem olarak kabul edilirken, bazılarında ergenlik çağının tamamlanmasına, yani kızlarda 18 yaşına, erkeklerde 20 yaşına kadar olan süre olarak tanımlanmaktadır. Diğer bir kısım kaynaklar ise çocukluk dönemini, erkek ve kızlar için 24 yaşına kadar uzatmaktadır. 1980’li yıllarda uluslararası çevrelerde her biri kendi içinde doğru olan bu farklı yorumlar ortadan kalkarak, hukuk sistemlerinde bir noktada birleşme olduğu görülür. Öncelikle çocukluğun başlangıcında bu gün dünya hukuk sistemlerinde küçük ayrımlar dışında “sağ ve tam doğmak şartıyla” çocukluğun başladığını kabul etmektedir. Tabii ceninin korunmasıyla ilgili özel hükümler hariç. Asıl konu, acaba çocukluğun üst yaş sınırı nedir? Üst sınır için bir çok kanun incelendiğinde değişik tanımlara rağmen ortak bir RÜŞT kavramını görürüz.⁵ Hemen her ülkede ciddi bir tartışma konusu olan bu rüşt yaşı, 20 Kasım 1989 tarihinde, Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda kabul edilen Çocuk Haklarına Dair Sözleşme’nin 1.madesinde “Bu Sözleşme uyarınca çocuğa uygulanabilecek olan kanuna göre daha erken yaşta reşit olma durumu hariç, on sekiz yaşına kadar her insan çocuk sayılır”⁶ diyerek yaşa bağlı olarak yapılan uluslararası tanımlarda 18 yaşına kadar her birey çocuk olarak kabul edilmektedir.⁷

2. TÜRK CEZA HUKUKU SİSTEMİNDE ÇOCUĞUN SORUMLULUĞU

Ceza Hukuku içinde çocuk haklarına yönelik düzenlemelere değinmeden önce genel olarak Ceza Hukukundan bahsedip, Ceza Hukuku ile bireylerin hangi durumda ilişkiye girdiklerini belirlemeye çalışalım.

Ceza Hukuku, toplumda geçerli hukuk düzenini sağlayan normların yalnız bir

⁵Ali Naim İNAN, “Medeni Hukukta Velayet Vesayet ve Kayyumluk”, **İstanbul Barosu Dergisi**, (Cilt No: 69, Sayı No: 1-2-3, Ocak-Mart 1995), s.72.

⁶Suat BALLAR, **Çocuk Hakları**, (1.Basım, İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., Ekim 1998), s.74.

⁷Seda AKÇO, “Kanunla İhtilaf Halindeki Çocuklara Uygulanacak Hukuku Belirleyen Uluslar Arası İlkelere İlişkin Bir Sistematik Önerisi”, **İstanbul Barosu Dergisi**, (Cilt No: 70, Sayı No: 4-5-6, Nisan-Haziran 1996), s.251.

kısımdır. Genel bir tarife göre de ceza müeyyidesinin uygulanmasını gerektiren hukuki ihlallerin, saptaların nelerden ibaret olduğunu, bu husustaki kaideleri ve esasları gösteren hukuk dalıdır. Bu itibarla Ceza Hukuku dalını diğer hukuk dallarından ayırmaya yarayacak en esaslı özellik, bu hukuk dalında kurallara aykırılığın müeyyidesinin hayata, cisme, hürriyete ve mallara ilişkin ve bunlarla ilgili haklardan tamamen veya kısmen mahrumiyetleri gerektiren sert, ceza adı verilen müeyyidelerin teşkil etmesidir.⁸

Ceza Hukuku, tümü bakımından incelendiğinde toplum içinde iki fonksiyon gördüğü kolaylıkla anlaşılabilir. Bunlardan birisi suçun işlenmiş olması halinde, suça karşı cezalandırıcı bir görev yapar. Yani ceza, suç işleyen kişiye devletçe uygulanan yaptırım niteliğini taşır.⁹ Demek ki Ceza Hukukunun bir fonksiyonu cezalandırıcı niteliktedir. Ancak Ceza Hukukunun bu cezalandırıcı fonksiyonu gerçekleşirken, diğer yandan toplumu koruyucu bir fonksiyonu da yerine getirir. Toplum düzenini bozan ve suç olarak nitelendirilen bir fiili cezalandıran Ceza Hukuku, bu fonksiyonu yerine getirirken, diğer yandan toplum düzenini bozan fiillere karşı uyguladığı ceza yaptırımı ile, kişilerin suç işlemekten sakınmaları gerektiğini de açıklayarak, koruyucu bir fonksiyon da gerçekleştirmiş olur.¹⁰

Buraya kadar yapmış olduğumuz açıklamalardan anlaşılacağı gibi, Ceza Hukukunun konusunu <Suç> ve <Ceza> oluşturur. Çalışmamızın ileriki kısımlarında suç konusu ayrı bir başlık altında incelendiğinden burada kısaca açıklayıp geçmek istedik. “Kanunun açıkça suç olarak saydığı ve karşılığında ceza yaptırımını koyduğu fiil” suçtur ve hareket, tipiklik, hukuka aykırılık ve kusurluluk şeklinde dört unsuru vardır.¹¹

⁸Sulhi DÖNMEZER ve Sahir PEKER, **Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku**, (İstanbul: Sulhi Garan Matbaası Varisler Koll. Şti. 1976), s.7.

⁹Adnan GÜRİZ, **Hukuk Başlangıcı**, (Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1986), s.150.

¹⁰Ayhan ÖNDER, **Ceza Hukuku Genel Hükümler Cilt: 1**, (İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş. 1991), s.4.

¹¹ÖNDER, **a.g.e.**, s.6.

Ceza hukuku anlamında hukuka aykırı fiile, yani suçun varlığı için, her şeyden önce yapma ve yapmama biçiminde bir davranışa gerek vardır. Aksi halde suç düşünülemez. Çünkü suç, kanunun bir emrinin ihlali olarak, eşyanın doğası gereği bir insan davranışıdır.¹² Bu insan davranışının ceza hukuku bakımından yaptırma bağlanabilmesi için de iradi bir davranış olmasının yanında dış dünyada hukuka aykırı bir değişikliği meydana getirecek sonucunun da olması gerekir. Ancak böyle bir sonucu birey gerçekleştirdiğinde ceza hukuku ile ilişkiye girer ve yaptırma uğrar.

Suç olgusu tarih boyunca tüm toplumlarda yaşanan sosyal bir olgudur. Toplumsal değişme ve gelişmeye bağlı olarak, suçların algılanış biçimi, suç türleri, suç işleyen bireye karşı gösterilecek yaklaşımlar da değişmektedir.¹³ Suçluluğun toplumsal bir sorun olması ile çocuk suçluluğu da bu sorunun bir parçası olarak her zaman sosyologların, psikologların, eğitimcilerin, hukukçuların ve kanun koyucuların ilgisini çekmiştir. Çocukların haklarına duyulan saygı, suçluluğun önlenmesi ve kontrolünün toplum yaşamı içinde biçimlendirilmesini gerekli kılmıştır. Suçlu çocuklar, yetişkin suçlulardan farklı bir biçimde ele alınarak farklı bir statü verilmektedir. Bu statü, suçlu çocukların yargılanmasının yanı sıra, alınacak kararların infaz sistemini de içerir. Çocukların suçluluğunu genel suç tanımı ile açıklamak ve genel hükümlerle cezalandırıp yargılamak mümkün değildir.¹⁴ Çünkü, çocuklara ilişkin hukuk kurallarının oluşturulmasının amacı, adalet düzenini sağlamak olmayıp, bir ulusun geleceği olan çocuğun topluma sağlıklı olarak kazandırılması¹⁵ olup, “Çocukları işledikleri suçlar nedeniyle gelecek için damgalamadan, en iyi biçimde yetiştirmek ve topluma iyi insanlar, iyi vatandaşlar olarak kazandırmak zorundayız”¹⁶ diyerek sayın

¹²Nevzat TOROSLU, **Ceza Hukuku**, (Dördüncü Baskı, Ankara: Savaş Yayınları, Ocak 1998), s.46.

¹³Mustafa SALDIRIM, “Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi Açısından Suça İtilmiş Çocuğun Haklarına Bir Bakış ve Bir Öneri”, **Adalet Dergisi**, (Ekim 1999), s.145.

¹⁴O.Kadri KESKİN, “Suça İtilen Gençler”, **Yargıtay Dergisi**, (Cilt: XIV, No: 1-2), s.35.

¹⁵Sevda DAĞLAR, “Tedbir Müesseseleri ve Çocuk Yargılamasında Uzmanların Rolü”, **İstanbul Barosu Dergisi** (Cilt: 69, Sayı No: 1-2-3, 1995), s.121.

¹⁶Hikmet Sami TÜRK, “Çocuk Suçluluğu ve Çocuk Mahkemeleri”, **Adalet Dergisi**, (Ağustos 2000), s.7.

Adalet Bakanımız da bu konudaki gerekliliği 7 Kasım 1999 günü Çocukların Yargılanması ve Çocuk Hakları Sözleşmesi Semineri'nde yaptığı açış konuşması ile belirtmiştir. Yetişkinler üzerinde uygulanan sistem çocuklar üzerinde uygulanmış olsa bu nedenden dolayı çocuklar üzerinde telafisi güç durumlara neden olup cezanın temel amacı olan ıslah etme özelliğinden uzaklaşıp çocuk üzerinde telafisi mümkün olmayan rahatsızlıklar meydana getirecektir.

Buraya kadar yapmış olduğumuz açıklamalar ile Toplumlari düzenleyen kurallardan biri olan Ceza Hukuku'nun kısaca konusunu tanımlayıp toplumu oluşturan bireyler üzerinde ne zaman etkili olacağına değinip, çocuklar açısından ceza hukukunun ayrı bir statü oluşturması gerekliliğini de açıklamaya çalıştık.

2.1. TCK' da Çocuğun Cezai Ehliyeti

Bilindiği üzere, küçük deyimi, Medeni Kanunumuza göre 18 yaşından küçük, hak ehliyetine sahip olanları kapsar. Medeni Kanunumuzun 11. Maddesinin I. fıkrası "Rüşt, on sekiz yaşın ikmalıyla başlar"¹⁷ diyerek 18 yaşından küçük olanları ana ve babasının velayeti altında, tam olarak fiil ehliyetine sahip olmayan kimseler olarak kabul etmiştir. Diğer taraftan, Türk Ceza Kanunu'na göre 15 yaşını bitirmiş küçüklerin anlama ve isteme yeteneğine sahip oldukları, eski deyimle farik ve mümeyyiz buldukları kabul edilmektedir.¹⁸ Yaş küçüklüğü TCK. ve ÇMK. da değişik gruplandırılmalarına tabi tutulmuştur.¹⁹

TCK 0-11, 11-15 ve 15-18 olmak üzere üç yaş grubu öngörmüşken,²⁰ ÇMK 0-

¹⁷Ahmet KILIÇOĞLU, **Türk Medeni Kanunu Borçlar Kanunu**, (Üçüncü Basım, Ankara: Savaş Yayınları, 1993), s.7.

¹⁸Osman AFŞAROĞLU, "Küçüklerin Korunması", **Türk Hukuk Enstitüsü Dergisi**, (Yıl: 2, Sayı No: 13, Aralık 1996), s.10.

¹⁹Bekir AKSAY, **Ceza Hukukunda Yaş Küçüklüğü Kusur Yeteneğine ve Sorumluluğa Etkisi**, (Kazancı Kitap Ticaret A.Ş. 1990), s.42.

²⁰Seda AKÇO, "Çocuk Mahkemeleri ve Suça İtilen Çocukların Yargılanması", **Yeni Türkiye Dergisi**, (Sayı No: 22, Ağustos 1998), s.1171.

11 ve 11-15 olmak üzere sadece iki gruptan söz etmiştir.²¹ TCK'nun 53. maddesine göre 11 yaşın doldurulması ile çocukların cezai sorumluluğu başlamaktadır. Yani fiili işlediğinde 11 yaşını bitirmeyenler hakkında kovuşturma yapılamaz ve ceza verilemez diyerek, on bir yaşından küçüklerin kusur yeterliliğine sahip olmadığını, aksinin ispatına izin verilmeyen bir karine olarak kanunumuz belirtmiştir.²² Böylelikle birinci dönem çocuklar tanımlanmıştır. Kanunumuz sorumluk yaşı olarak 11 yaşın ikmalini esas almakla beraber, insanın gelişmesini tamamlamadığını haklı olarak kabul etmektedir.²³ Bu nedenle kanunumuz tam ceza sorumluluğuna kişilerin ulaşabilmesi için iki aşama kabul etmiş bulunmaktadır. Bunlar 11-15 ve 15-18 yaş dönemleridir. Kanunumuz fiil işlediği zaman 11 yaşını bitirmemiş olanlar hakkında cezai sorumluluğun olmadığını kabul etmiştir. Ancak bunların işlediği suçların bir seneden fazla hapis cezasını veya daha ağır bir cezayı gerektirmesi halinde tedbir uygulanacağı öngörülmüştür.²⁴

Fiili işlediği zaman 11 yaşını bitirmiş fakat 15 yaşını doldurmamış olanlar, TCK'nun madde 54'ün belirttiği ikinci dönem çocuklardır. 11 yaşın tamamlanmış olmasına rağmen, küçüğün anlama ve kavrama yeteneğinin bulunup bulunmadığını tespit işinde kanunumuz hakimi görevlendirmektedir. Bu grupta olanlar anlama yeteneğine sahip olsalar dahi, cezalarında bir indirme yapılacağı gibi infazı da değişik şekilde ve kurumlarda gerçekleştirilecektir. Burada üzerinde durulması gereken diğer bir konu ise 11-15 yaş arasında olan küçüğün anlama yeteneğinin genel olarak mı, yoksa işlediği suç veya suçlar bakımından ayrı ayrı mı tespit edileceğidir. Kabul edilen görüş ve uygulamada küçüğün kusur yeterliliğine sahip olup olmadığı isnat edilen somut fiil bakımından tespit edilmelidir. Bu tespiti de yukarıda değindiğimiz gibi kanunumuzun her somut fiil bakımından uygulayıcı olan hakime yaptırması adaletin gerçekleşmesi açısından çok uygundur.

²¹Handan YOKUŞ SEVÜK, **Uluslararası Sözleşmelerdeki İlkeler Açısından Çocuk Suçluluğu İle Mücadelede Kurumsal Yaklaşım**, (1. Basım, İstanbul, 1998), s.3.

²²ÖNDER, a.g.e., s.240.

²³ÖNDER, a.g.e., s.243.

²⁴Vedat DAMAR, **2253 Sayılı Çocuk Mahkemelerinin Kuruluşu, Görev ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun**, (Ankara 2000), s.83.

Fiili işlediği zaman 15 yaşını bitirmiş olup da 18 yaşını doldurmamış olanlar da TCK'nun madde 55'de düzenlenmiştir. Kanunumuz bu dönemdeki küçüklerin temyiz kudretinin var olduğunu farz etmektedir. Yani var olduğu karinedir.²⁵ Ancak söz konusu çocuklar, maddede öngörülen oranlarda ceza indiriminden yararlanır. TCK 55. md. emredici mahiyette olduğu için, takdire yer bırakmamıştır ve öncelikle gösterilen oranlarda indirim yapılarak ceza verilir. Yargıtay'ımız da kararlarında TCK 55. md'nin uygulanmasını göstererek 55. maddenin cezadan yapılacak tenzilatı gösteren hükümlerinden bazıları karışık bir ifade ile yazıldığı, yargıcın o fiil hakkında evvela müşahhas olarak cezayı tayin edeceği ve bu suretle elde ettiği cezadan maddede gösterilen indirim oranlarını uygulayacağını belirtmiştir.²⁶ Bu dönemdeki çocukların cezalandırılmalarının sonuçları da diğer çocuklardan farklıdır. Şöyle ki; tekerrür açısından TCK 55 md. bu açıdan engel getirmemiştir. 54/son madde ikinci dönem için "tekerrüre esas olmaz" kuralını getirmiştir. Üçüncü dönem küçükler için ise, mahkumiyetler tekerrüre esas alınacaktır. Adli sicil açısından da üçüncü dönem küçükler "adli sicil gizliliği" esastan da faydalanamayacaklardır.

2.2. ÇMK'da Çocuğun Cezai Ehliyeti

3412 sayılı kanun ile değiştirilen 2253 sayılı Çocuk Mahkemelerinin Kuruluş Görev ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun, TCK'nu ile uyumlu hale getirilmeye çalışmıştır.²⁷ Daha önceki açıklamalarımızda da değindiğimiz gibi yaş küçüklüğü bakımından çocukları TCK'muz üçlü bir ayrıma tabi tutarken ÇMK ise ikili bir ayırım yapmıştır demiştik. Yani ÇMK 15 yaşından büyükler hakkında düzenleme getirmiyor.

²⁵AKSAY, a.g.e., s.69.

²⁶"Ceza yasasının 55. maddesinin üçüncü bendinde diğer cezaların üçte biri kadarı indirilir hükmü yeralmaktadır. Maddede belirtilen oran cezadan yapılacak en fazla indirim oranı olup maddenin uygulanmasından sonra kalacak ceza miktarını belirlememektedir..." CGK.26.4.1993 T.83/113 sayılı kararı; "... 55/3 maddesi gereğince her fiil için verilecek cezanın 14 yıldan fazla olamayacağı..." 1 CD. 27.9.1994 T. 2431/2977; 1 CD. 16.6.1977 T. 1567/2121. Zeki GÖZÜTOK, **Küçüklerin Yargılanması ve Ceza Davalarında Yaş İstisnaları**, (Ankara: Seçkin Yayınevi, 2001), s.108-110.

²⁷SEVÜK, a.g.e., s.4.

Buna göre çocuk mahkemeleri “15 yaşını bitirmeyen küçükler tarafından işlenen suçlar ile ilgili davalara bakmakla görevlidir.”²⁸

Fiili işlediği zaman 11 yaşını bitirmemiş olanlar TCK’na uygun olarak ÇMK’nun 11. maddesinde düzenlenen şekilde 11 yaşını doldurmayan çocuklar hakkında cezai kovuşturma yapılamayacağı ve ceza verilemeyeceği belirtilmiş ancak suçun niteliğine göre ÇMK’nun 10. maddesinde belirtilen tedbirlerden birine başvurulacağı ifade edilmiştir. Çocuğun fiili bir yıldan fazla olmayan cezayı gerektiriyorsa, o zaman emniyet tedbiri sorumluluğu dahi yoktur; yani mutlak sorumsuzluk söz konusudur.²⁹ Böylece söz konusu çocuklar hakkında TCK madde 53 ile getirilen tedbirlerden daha kapsamlı tedbirler ile hakime daha geniş bir seçenek getirerek, suç işlemiş küçüğün psikolojisine uygun ve sağlıklı gelişimini tamamlayıp topluma kazandırmayı temin etmek amaçlanmıştır. Bu konuda Yargıtayımızda kararları mevcut olup, 11 yaşından küçük çocuğun suçunun sabit olup olmadığı tartışılarak sabit olduğunun kabul edilmesi halinde, tedbir uygulanacağını belirtmiştir.³⁰

Fiili işlediği zaman 11 yaşını bitirmiş olup da 15 yaşını bitirmemiş olanlar TCK madde 54’e uygun olarak sınıflandırma yapılmış bu gruptaki çocuklar hakkında ÇMK’ madde 20’ye göre yapılacak inceleme sonucunda suçun, farik ve mümeyyizi oldukları tespit edilip, ceza tertibine gerek olmadığı ortaya çıkarsa, ÇMK madde 10’da yazılı

²⁸AKÇO, a.g.e., s.1172.

²⁹Bahri ÖZTÜRK, **Ceza Hukuku ve Emniyet Tedbirleri Hukuku**, (2.Basım, Ankara: Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fak. Yayınları 1992), s.298.

³⁰T.C. YARGITAY CGK 25.5.1999 T. 7-128/138 “... Anlayabilme ve isteyebilme kudretinin ancak zamanla ve yaş ilerlemesi ile tamamlanacağı, çeşitli saiklere karşı gelebilme yeteneğinin ruhi bir olgunluğu gerektirdiği hususunda deneyimlere dayanan ve evrensel nitelikteki bu emredici yasa hükümlerinden açıkça anlaşıldığı üzere, 11 yaşını bitirmeyen bir kimse hakkında kovuşturma yapılması olanaksızdır...” **Yargıtay Kararları Dergisi**, C:25, S:11. (Kasım 1999), s.1584., T.C. Yargıtay 6.CD. 10.3.1993 T. 383/2491 “...11 yaşını bitirmeyen sanık C.nin suçunun sabit olup olmadığı tartışılarak, sabit olmasının kabul edilmesi halinde, 2253 sy. 11. md. gereğince aynı yasanın 10. maddesinde öngörülen tedbirlerden birine hüküm olunması...” **Yargıtay Kararları Dergisi**, C:19, S:5. (Mayıs 1993), s.788.,

tedbirlerden biri uygulanır. Aksi halde madde 12’de gösterildiği şekilde ceza tayinine gidilir. Burada çocuğun işlediği suçun anlam ve sonuçlarını kavrayabilme yönünden bedeni, akli ve ruhi durumu ile küçüğün aile, terbiye, okul durumu, gidişatı, içinde yetiştiği ve bulunduğu şartlar veya bunlar gibi gerekli görülen sair hususlar çocuk mahkemeleri nezdinde görevlendirilmiş olan sosyal hizmet uzmanları veya yardımcıları, pedagoğ, psikolog, psikiyatrist gibi uzmanlar marifetiyle araştırılır.³¹ Bu suretle yapılan araştırma ve inceleme sonucu, gerekirse küçüğün bir müşahade merkezinde müşahade altına alınmasına karar verilebilir. Bu yönde de yargıtayımızın kararları mevcuttur.³²

20. maddeye göre yapılan araştırma sonunda fiili işlediği zaman tam akıl hastası olduğu anlaşılan küçüğün, mahkemece resmi veya özel bir hastaneye yerleştirilmesine karar verilir (Madde 13).

Yukarıda da açıkladığımız gibi, kanun koyucu 1983 de TCK madde 54’de değişiklik yapınca, bunun ÇMK tarafından zımnen ortadan kaldırılmadığını ilan etmiş oldu. Çünkü bu hükümler aykırı,zıt hükümler olmadığı için, özel-genel norm ilişkisi içinde önce ÇMK, yetersizse TCK hükümleri uygulanacaktır.³³ Ancak 1983 de TCK madde 54 deki değişiklikten itibaren mahkemeler, ÇMK madde 12 ve 20’yi değil TCK madde 54’ü uyguladılar. Oysa hukukumuzda, anılan kanununun 12. ve 20.maddeleriyle önemli bir yenilik getirilmişti. Buna göre, küçüğün cezalandırılabilmesi için sadece

³¹Aydın ANKAY, **Çocuk Hukuku**, (Birinci Basım, Ankara: Turhan Kitabevi, Mayıs 1999), s.151.

³²“Suç tarihinde 13 yaşında olduğu halde, “işlediği suçun anlam ve sonuçlarını kavrayabilme” yeteneğinde olup olmadığı saptanmadan 2253 sayılı yasanın 12/2. maddesi yerine T.C.Y.’nin 55/3 maddesi uygulanarak fazla ceza verilmesi, belirtilen sanık hakkında anılan rapor sağlandıktan sonra sonucuna göre “cezanın çektirilmemesine” karar verilir ya da 2253 sayılı yasanın 12/2 maddesi uygulanması gerekir.” T.C. Yargıtay C.G.K. 30.1.2001 T. 261/2, **Yargıtay Kararları Dergisi**, (Cilt: 27, S.:6, Haziran 2001), s.906; “Suç tarihinde 11-15 yaşları arasında olan sanığın cezasından 2253 sayılı Kanununun 12. maddesi yerine TCK.’nun 55/3. maddesi ile indirim yapılması...” T.C. Yargıtay 2.CD. 3.7.2000 T. 8116/7758, **Yargıtay Kararları Dergisi**, (Cilt: 26, S.: 10, Ekim 2000), s.1609; T.C. Yargıtay 6.CD. 11.11.1992 T. 7149/7554, GÖZÜTOK, **a.g.e.**, s.109.

³³AKSAY, **a.g.e.**, s.60.

temyiz kudretinin bulunup bulunmadığı araştırılmakla yetinilemeyecek; 20. maddeye göre uzmanlarca küçüğün hayat hikayesi araştırılacaktı. Şayet bu araştırma küçüğün cezalandırılması sonucunu verirse cezalandırılmayacak, aksi takdirde ceza indirilerek verilecek. Ancak şunu da ifade edelim ki, Yargıtayımız ÇMK madde 20'nin uygulanması gerektiği yolunda kararlar vermektedir.³⁴ Doğru olanı da budur.³⁵

Küçükler hakkında uygulanacak tedbirler, en geç 18 yaşını bitirmeleri ile sona erer yani hüküm zamanı 18 yaşını bitirmiş bulunanlar hakkında tedbir uygulanmaz ÇMK madde 16.

2253 sayılı ÇMK'nun sadece çocuklar ve küçüklerle ilgili düzenlemelere yer verip gençlerden hiç söz etmemesi büyük bir eksiklik olup bu durum Çocuk Hakları Sözleşmesi ve diğer uluslararası metinlerle belirlenen çocukluk yaşı ve statüsü ile ilgili hükümlere aykırıdır.³⁶ Yani, fiili işlediği zaman 15 yaşını bitirmiş, 18 yaşını bitirmemiş çocuklar genel mahkemelerde TCK'nun 55. Maddesine göre yargılanmakta, cezalarda yetişkinlere oranla belirli indirimler uygulanmaktadır. Oysa, 15-18 yaşları arasındaki çocukların, iyileştirme ve terbiyeleri yoluyla topluma yeniden kazandırılabilmesi için çocuk mahkemeleri tedbire hükmedebilirler.³⁷

ÇMK'da 15-18 yaş grubundaki çocuklara yer verilmesi gerektiği doktrinde ileri sürülmüştür. "15 yaşını doldurmuş olup da 18 yaşını henüz doldurmamış olan çocuklar

³⁴“Suç tarihinde 15 yaşını doldurmadığı anlaşılan sanık G. hakkında işlediği suçun anlam ve sonuçlarını kavrayabilme yönünden bedeni, akli ve ruhi durumunun 2253 sayılı Kanunun 20. maddesi uyarınca mütehassıs kimselere tespit ettirilmeden...” T.C. Yargıtay 9. CD. 5.3.1993 T.90/1186, **Yargıtay Kararları Dergisi**, (Cilt: 19, S.: 7, Temmuz 1993), s.1106; "... 2253 sayılı Kanunun 20. maddesi uyarınca farik ve mümeyyizliğinin belirlenmesinde, suçun işlendiği tarih ve niteliğinin başka bir anlatımla Orman Yasasının hangi maddesinde öngörülen eylemi oluşturduğunun açıkça ifade edilmesi ve düzenlenen raporda da bu hususlara özellikle yer verilmemesi..." T.C. Yargıtay 3.CD. 30.11.1993 T. 11595/15592, **Yargıtay Kararları Dergisi**, (Cilt: 20, S.: 2, Şubat 1994), s.298.

³⁵ÖZTÜRK, a.g.e., s.300.

³⁶AKÇO, a.g.e., s.1172.

³⁷SEVÜK, a.g.e., s.6.

hakkında Ceza Kanunu'nda genel hükümlerden farklı düzenleme bulunmasına rağmen, yargılama ve mahkeme bakımından farklı bir düzenleme getirilmemiştir. Dolayısıyla burada hem Çocuk Hakları Sözleşmesi, hem Ceza Kanunu ile Çocuk Mahkemelerinin Kuruluşu, Görev ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun arasında bir uyumsuzluk ortaya çıkmaktadır. Bu uyumsuzluğun en kısa zamanda giderilmesi gerekmektedir. Böylelikle hukukumuz, hem kendi içerisinde bir bütünlüğe kavuşmuş olacak, hem Çocuk Hakları Sözleşmesi'yle uyumlu hale gelecektir.”³⁸ Diyerek bu konudaki eksikliği Adalet Bakanımızda Çocukların Yargılanması ve Çocuk Hakları Sözleşmesi Semineri'nde yaptığı açış konuşmasında dile getirmiştir.

2.3. 1992 Tarihli ÇMK Tasarısında Çocuğun Cezai Ehliyeti

Türkiye tarafından 1990 yılında imzalanıp, 22.1.1995 tarihli Resmi Gazetede yayınlanan Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, 2253 sayılı kanunun yeni bir anlayışla ele alınmasını zorunlu kılmıştır. Çünkü, sözleşmenin 1. maddesi her insanın 18 yaşına kadar çocuk sayılmasını kabul etmiştir. Yine sözleşmeye taraf ülkelere, sözleşmede yer alan hakların uygulamaya geçebilmesi için yasal önlemlerde dahil olmak üzere gereken tüm önlemleri alma yükümlülüğü getirilmiş ve bunu sözleşmenin 2. ve 3. maddesinde hüküm altına almıştır. Bu durum gözönünde bulundurularak söz konusu tasarı gerçekleştirilmiştir.

Kanun tasarısının 19. maddesi, ÇMK'nun 41. maddesindeki “küçük” deyimini, “suç işlediği tarihte 18 yaşını bitirmemiş kimseleri kapsar” şeklinde değiştirmiştir. Tasarının 22. maddesi ile TCK'nun 53. maddesi değiştirilerek, ceza sorumluluğunun başlangıç yaşı 12 ye çıkarılmıştır. Gelişim psikologları çocukluktan ergenliğe geçiş yaşını genellikle on iki, on üç olarak kabul etmektedirler. Sorumluluğun başlangıç yaşının ergenliğe geçiş yaşına paralel hale getirilmesi, yaşın ölçüt olarak kullanılmasından doğacak sakıncaları bir ölçüde giderecektir. Ayrıca bu düzenleme hukuk sistemimizi ceza sorumluluğunun başlangıç yaşını çok daha yüksek tutan diğer Avrupa ülkelerinin hukuk sistemlerine az da olsa yaklaştıracaktır. Bu da, Avrupa Konseyine dahil ülkelerin arasında hukuk birliği kurma çabalarına, küçük de olsa

³⁸TÜRK, a.g.e., s.6.

katkıda bulunacaktır.³⁹ Tasarının gerekçesinde cezai sorumluluk yaşınının 12'ye yükseltilmesi ile yaşın ölçü olarak alınmasından doğan zararları önlemek amaçlanmıştır. Uygulamada çoğunlukla, herhangi bir zeka geriliği olmayan veya çocukluk psikiyatrik sendrom bulguları görülmeyen çocuklar, işlediği suçun farik ve mümeyyizi kabul edilmektedir. Oysa ki bu saptamayı yaparken çocuğun içinde bulunduğu şartlar, sahip olduğu sosyo-kültürel değer yargıları ve psikoseksüel gelişimi de dikkate alınmalı ve ayrıntılı bir şekilde incelenmelidir.⁴⁰ TCK'nun 54. maddesi de Tasarının 23. maddesi ile değiştirilerek, "Fiili işlediği zaman 12 yaşını bitirmiş olup ta 15 yaşını doldurmamış olan küçüklere, işlediği suç yönünden anlama ve isteme yeteneğine sahip değıllerse ceza verilemez" şeklinde belirtilmiştir. Tasarının 24. maddesi ise, TCK madde 55'i değıştirerek, Fiili işlediği zaman 15 yaşını bitirmiş olup da 18 yaşını doldurmamış olan küçüklere hakkındaki ceza tayini şekillerini belirtmiştir.

Tasarı böylece çocukları üç grupta toplamıştır:

- 1- 12 yaşını bitirmeyen ve haklarında sadece emniyet tedbirleri uygulanabilen çocuklar.
- 2- Fiili işlediği zaman 12 yaşını bitirip 15 yaşını bitirmemiş olan çocuklar.
- 3- Fiili işlediği zaman 15 yaşını bitirmiş olup da 18 yaşını bitirmeyen çocuklar.

Fiili işlediği zaman 12 yaşını bitirmiş olup da 15 yaşını doldurmamış çocuklar hakkında, bir inceleme yapılarak bunun sonucu olarak işledikleri fiilin suç olduğu hakkında "anlama ve isteme" yeteneğine sahip olmayan çocuklara ceza verilmezken, anlama ve isteme yeteneğine sahip olan çocuklara kanunda öngörülen oranlarda indirim yapılır.⁴¹ Bugün artık anlama yeteneği "fiilin toplumsal değerini sonuçların kavrama yeteneği", isteme yeteneği ise "bu değılendirmelerine uygun bir şekilde davranabilme

³⁹Çocuk Mahkemelerin Kuruluşu, Görev ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun ve Türk Ceza Kanununun Bazı Maddelerinin Değıştirilmesine Dair Kanun Tasarısı ve Adalet Komisyonu Raporu (1/400), s.616.

⁴⁰Nilüfer BALTA, "Çocuk Ceza Hukukunda Hürriyeti Bağlayıcı Cezanın Niteliği", **Kocaeli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, (Yıl: 1, Sayı No: 1, Kasım 1997), s.203.

⁴¹SEVÜK, a.g.e., s.8.

yeteneği” olarak tanımlanmaktadır. Bu tanımlardan da anlaşılacağı gibi bir çocuğun anlama yeteneğine sahip olabilmesi için zihni, ahlaki ve toplumsal gelişiminin belli bir düzeye erişmiş olması yeterli olduğu halde isteme yeteneğine sahip olabilmesi için duygusal gelişiminin de belli bir düzeye erişmiş olması zorunludur. Bu nedenle Türk Ceza Kanununun 54’üncü maddesinin birinci fıkrasında çocuk lehine değişiklik yapılarak ceza sorumluluğu “anlama ve isteme yeteneğinin” bulunmasına bağlanmıştır.

Ayrıca Türk Ceza Kanununun 54 üncü maddesinin ikinci fıkrasının birinci bendinde müebbet ağır hapis yerine uygulanacak cezanın yukarı haddinin belirlenmemesinin çocuk açısından olumsuz sonuçlar yaratabileceği düşünülerek cezanın yukarı haddi de belirlenmiştir.⁴²

2.4. 1997 Tarihli TCKÖT’da Çocuğun Cezai Ehliyeti

Öntasarının “Genel Hükümler” ve “Özel Hükümler” başlıklarını taşıyan iki kitaptan oluşması, Çağdaş Ceza Hukuku’ndaki gelişmelere uyumlu olarak yeni bir “Çocuk ve Küçük Ceza Hukuku” esaslarının özel bir kısmında büyüklerinkinden ayrı olarak düzenlenmiş olması gibi birçok yenilikleri öngören düzenlemeleri isabetli ve olumlu olmuştur.⁴³

Öntasarının Birinci Kitabının Altıncı Kısımının 101 ile 129’uncu maddeleri yeni bir “Türk Çocuk ve Küçük Ceza Hukuku” sistemini kurmuş bulunmaktadır. 101’inci madde ile “çocuk” ve “küçük” deyimlerinin tanımı yapılmaktadır: Çocuk, suçu işlediği sırada oniki yaşını bitirmiş olup onaltı yaşını bitirmemiş olanlardır. Küçük deyiminden ise, suçu işlediği sırada onaltı yaşını bitirmiş fakat onsekiz yaşını bitirmemiş olanlar anlaşılacaktır. Böylece bu kısma dahil olan maddelerde lüzumsuz tekrarlarla bulunmak mecburiyeti bertaraf edilmiş olduğu gibi ayrıca yürürlükteki Kanuna nazaran önemli bir değişiklik yapılarak sorumsuzluk ve sorumluluk yaş sınırı değiştirilmiş olmaktadır.⁴⁴

⁴²ÇMK Tasarısı 23. Madde gerekçesi. s.617

⁴³Burhan Caner HACIOĞLU, “1997 Tarihli TCK Tasarısı Hakkında Düşünceler”, **Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi**, (Cilt No: 4, Sayı No:1-2, 2000), s.101.

⁴⁴T.C. Adalet Bakanlığı Türk Ceza Kanunu Öntasarısı (1997), Madde 101’in gerekçesi.

Tasarı çocukları böylece üç grupta toplamıştır:

- 1- 12 yaşını doldurmamış ceza sorumluluğu olmayan çocuklar.
- 2- Suçu işlediği sırada 12 yaşını doldurmuş, 16 yaşını bitirmemiş olanlar; tasarı bu grubu “çocuk” olarak tanımlar.
- 3- Suçu işlediği sırada 16 yaşını bitirmiş olup ta 18 yaşını bitirmemiş olanlar;tasarı bu grubu da “küçük” olarak tanımlar.

TCKÖT madde 102’ye göre fiili işlediği tarihte 12 yaşını doldurmamış çocuklar hakkında ceza kovuşturması yapılamaz. Ancak bunların suçları, savcılar, kolluk yetkilileri veya okul görevlileri tarafından kanuni mümessillerine bildirilir.

İlke olarak bu çocuklar hakkında herhangi bir işlem yapılmayacaktır. Ancak savcılar iki halde konu ile ilgilenmek ve problem arzeden çocuklar hakkında 743 sayılı Türk Kanunu Medenisinin ve diğer kanunların öngördüğü tedbirlere karar vermesi için çocuk mahkemelerine başvurmakla yükümlüdür. Bu hallerde çocuk mahkemesi sözü edilen Kanunların öngördüğü hükümleri çocuk hakkında uygulayabilecektir. Halen TMK dışında çocuk ve gençleri korumak bakımından bir kısım mevzuat vardır; ancak bunları ayrıca yeni hükümler getirerek ikmal etmek lazımdır.⁴⁵

Çocuk mahkemesi özel hukuk anlamında birer velayet veya vesayet makamı gibi hareket edecek ve tedbirler alabilecektir. “Suçun belli bir ağırlıkta olması” koşulunda, suçun cezasına dayalı bir ölçü getirilmemiş, bu durum savcının takdirine bırakılmıştır. Savcının bu takdirine göre,tedbire hükmedip etmemek ise çocuk mahkemesinin takdiri içindedir.

Çocuğun sorumluluğu esasta, onun suçu işlediği sıradaki ahlaki ve ruhi olgunluğuna başlanmıştır. Söz konusu olgunluk adı geçen eyleminin haksız niteliğini anlaması ve buna göre hareket edebilmesi için yeterli ise ceza sorumluluğu mevcut bulunacaktır. Demek oluyor ki sorumluluğun esası çocuğun eyleminin haksız niteliğini anlaması ve buna göre hareket edebilmesi yeteneğine sahip olmasıdır; bu yeteneğin

⁴⁵T.C. Adalet Bakanlığı Türk Ceza Kanunu Öntasarısı (1997), Madde 102’nin gerekçesi.

varlığı ise çocuğun suçu işlediği sırada ahlaki ve ruhi olgunluğa sahip olup olmadığının tayini suretiyle belirlenecektir. Dikkat edilmelidir ki öntasarı geleneksel temyiz gücü kavramına böylece yeni bir boyut getirmiş bulunmaktadır.⁴⁶

Suç işlediği tarihte bu olgunluğa erişmeyen çocuklar hakkında, çocuğun olgunluk elde etmesi açısından iyileştirici ve eğitici tüm tedbirler, çocuk mahkemesince alınacaktır. Ceza sorumluluğu olan çocuklar hakkında ise, çocuğun koruma, tedavi ve eğitim noksanlığını giderici tedbirlerden, disiplin tedbirlerinden ve cezalardan oluşan yaptırımlar öngörülür iken, 16 yaşını bitirmiş 18 yaşını doldurmamış küçükler hakkında ise cezalarda belli bir indirim öngörülmüştür.

Kanımızca tasarı mevcut düzenlemelere nazaran daha çağdaş düzenlemelere sahip olmakla birlikte, önemli olan, suçun ortaya koyduğu tehlikeli eğilimlerin giderilmesi ve topluma uyumlu hale getirilmesi için çocuğun eğitilip iyileştirilmesi amacıyla alınacak gerek tedbir gerekse cezaların yerine getirileceği çocuklara özgü kurumların oluşturulmasıdır. Ancak bu durumda tasarının gerçekleştirmek istediği amaca ulaşmak söz konusu olabilecektir.⁴⁷

3. KARŞILAŞTIRMALI HUKUKTA ÇOCUK YAŞ GRUPLARI

Bir gencin cezai sorumluluğu mantıklı olarak taşıyabileceği yaş konusunda uluslararası bir standart yoktur. ÇHS taraf devletlerin “çocuğun ceza hukukunu ihlal etme ehliyetine sahip olmadığı kabul edileceği yaş sınırı” belirlenmesini gerekli kılmıştır.

Yürürlükte oldukları ülkelerin ırki özellikleri, terbiye sistemleri, mizacı, iklim şartları değişik olduğundan ve bunlara göre küçüğün akli gelişmesi değiştiğinden, bu devrelerin sınırını tayin bakımından kanunlar arasında birlik yoktur. Nitekim “Çocuk Mahkemelerinin Yönetimi Hakkında Birleşmiş Milletler Asgari Standart (Beijing) Kuralları”nın; cezai sorumluluğun yaşına ilişkin 4. maddesinde; “cezai sorumluluğun

⁴⁶T.C. Adalet Bakanlığı Türk Ceza Kanunu Öntasarısı (1997), Madde 103’ün gerekçesi.

⁴⁷SEVÜK, a.g.e., s.10.

alt sınırını belirleyen sistemler açısından, bu sınır belirlenirken, küçüğün; duygusal, zihinsel ve entelektüel açılarından olgunluğa eriştiği yaşın altında tutulmamalıdır” denmektedir. Şu halde, yaşın tespitinde önemli olan husus; çocuğun cezai mesuliyetin gerektirdiği ahlaki ve psikolojik unsurlara uyumlu olarak, yaptırımın psikolojik ve manevi sonuçlarını kaldırmaya hazır olup olmadığıdır. Cezai sorumluluk; gereğinden küçük tutulur ya da hiç böyle bir sınır belirlenmezse “sorumluluk” kavramı, anlamını yitirir.⁴⁸

Her ülkede uygulanan yaş sınırı ile ilgili net bilgiler elde etmek şaşırtıcı şekilde zordur. Genelde bir “yaş” diğer birini saklayabilir: Bir başka deyişle, cezai sorumluluğun alındığı resmi yaş çocuğun bir suçtan dolayı yargılanabileceği en erken yaş olmayabilir.

İngiltere’de cezai sorumluluk yaşı 10 olup, 10-13 yaş arındakiler çocuk, 14-17 yaşındakiler genç bireyler olarak tanımlanmaktadır. 1991 Ceza Adaleti Yasasında yapılan değişiklikle, çocuk mahkemelerinin adı, gençlik mahkemeleri olarak değiştirilmiş olup, söz konusu çocuklarla ilgilenmektedir. Yeni kanuna göre 18 yaşından küçük olan suçlu bireyler iki grupta ele alınmakta; birinci grubu 10-13 yaş dilimini, ikinci grup 14-17 yaş dilimini içermektedir.

Almanya Gençlik Mahkemeleri Kanunu m. 1\2’de, 14’den 18 yaşına kadar olan gençlerin ve 18’den 21 yaşına kadar olan genç yetişkinlerin yaş dereceleri düzenlenmiştir. 21 yaşından itibaren genel ceza hukuku geçerlidir. 14 yaşından küçüklerin ceza ehliyeti yoktur.

Fransa’da en erken yaş 13 iken, 10-12 yaş arasındaki çocuklar, çocuk hakiminin karşısına çıkabilirler, ama bu hakim eğer çocuğun risk altında olduğunu düşünüyorsa ancak eğitici ve gözetim altında olmak gibi denetim önlemleri alabilir. Başka bir şekilde ise yaş sınırı ciddi suçlar dışında bütün suçlar için geçerli olabilir. Buna benzer olarak, yaş sınırı olan bazı ülkeler belirlenmiş yaş grupları için “basamak” sistemine göre değişen önlemler uygulayabilirler.

⁴⁸E. ARTUK, “Küçüklerin Cezai Sorumluluğu ve Suçlu Çocukların Yargılanmasında Hakim Olan İlkeler”, **Ankara Barosu Hukuk Kurultayı 2000**, (12/16 Ocak 2000, Cilt:2), s.216.

Ürdün’de cezai sorumluluk yaşı 7 olmakla birlikte, 12 yaşın altındaki suçlular sadece denetim ve davranış incelemesine tabi olurlar.

Bazı toplumlarda en düşük sınır belirlenmemiştir, ilke olarak doğum algılanır. En düşük yaşın belirlendiği durumlarda ise ülkeden ülkeye görülen değişiklikler hayret vericidir.

Çocuk Hakları Komitesi, Ülke Raporlarının Sonuç Gözlemlerinde sürekli olarak yaş sınırını yüksek tutmak konusuna değinmektedir. Özellikle yaş sınırın 10 yaş veya daha altında tutan ülkeler eleştirilmiştir. Aynı zamanda, yaşın hangi seviyede olduğu suç işlemiş çocuklara nasıl davranıldığının otomatik bir göstergesi değildir. Dolayısı ile, İskoçya’da yaş sınırı en düşüklerden biri olmasına rağmen (8 yaş) geliştirici “çocuk sorgulama sistemi” 16 yaşın altındaki çocukları resmi hukuk sistemi ile yüzleşmekten korumakta-ve bir çok 16 ve 17 yaştakiler dahil olmak üzere- ciddi suçlar dışındaki bütün suçlar bakımından kesin olarak gözetim altına almayan çözümlere yönelinmektedir. Mesela Romanya ile karşılaştırıldığı zaman yaş sınırı 14 olmakla birlikte bu yaştaki çocuğun aynı suçtan dolayı mahkemeye çıkartılması ve sonucunda tutuklanması mümkündür; Guatemala’da ise yaş sınırı 18’dir ama bu yaşın altında olan bir çocuk tarafından suç işlendiği takdirde, çocuk uzun vadeli sosyo-egitimsel bir kuruma yerleştirilebilir. Özetle, cezai sorumluluk yaşı, o ülkedeki yetkili kurumların bakış açısının baskıcı veya ıslah etmeye yönelik olup olmadığını yansıtabilir veya yansıtmayabilir.

Yaş sınırını yüksek tutulmasının başlıca nedeni davanın mevcut hukuk kurallarına göre yürütüleceği garantisinin olmamasıdır. Bu yaşın altındaki çocuklar için, hukuk sisteminin işe karışmaması en azından teoride, bu garantinin emniyete alınmasını sağlar. Bu sistemin dışındaki sorgulamalar ve kararlar, idari birimler tarafından gerçekleştirilenler de dahil olmak üzere, aynı kurallara tabi değildir ve çok kolaylıkla keyfi bir yapı alacağından korkulmaktadır.⁴⁹

⁴⁹Çocuk Ceza Adaleti Sistemi, Birleşmiş Milletler Çocuklar Yardım Fonu (UNICEF), s.4.

İkinci Bölüm

ÇOCUK SUÇLULUĞU

1. SUÇ KAVRAMI

Çalışmamızın bu bölümünde SUÇ olgusunu açıklayıp, çocuklar ile bağlantısını kurarak suçlu çocuklara ve çocukları suç işlemeye iten nedenlere değinmek istiyoruz.

Her toplumda sosyal olmayan davranışlarda bulunan, toplumsal ya da hukuksal yaptırımlara konu olan bireyler var olmuştur. Günümüze kadar her devirde suç ve nedenleri tanımlanmaya çalışılmıştır. Ancak suç kavramının göreceli olduğu, toplumdan topluma, aynı toplumda farklı zamanlarda ve ayrı sosyal gruplar arasında değişmeler gösterdiği görülmüştür.⁵⁰ Çağdaş bilim adamlarından Burt ise suça yalnızca bir “semptom” gözüyle bakılabileceğini ve bunun kökeninin de zihin olduğunu, suçluluğun ruhsal bir sorun olarak ele alınması gerektiğini öne sürmüştür.⁵¹

Bu açıklamalardan sonra suçun tanımını yaparsak; Suç: toplum düzenini bozan ve işlenmesi kanunla yasaklanan, hukuka aykırı davranışlardır. Bir eylemin suç sayılması için ilgili kanun maddesindeki tarife ve ihtiva ettiği unsurlara uygun olması gerekir.⁵²

Suç devletin ülkesinde yaşayanlara yüklediği bir emrin ihlali olduğuna göre, insan tarafından işlenmeyen bir suç düşünülemez. Suçu işleyen kişi ceza hukukunda suçun failidir. Failin kişiliği büyük önem taşır ve failin ceza hukuku bakımından suçlu

⁵⁰Mustafa Tören YÜCEL, **Türk Ceza Siyaseti ve Kriminolojisi**, (1. Basım, Ankara 1986) s.13, Eray UTKU, “Kentleşme ve Suç”, **Adalet Dergisi**, (Sayı No:5, Ekim 2000), s.32., TOROSLU, **a.g.e.**, s.44.

⁵¹Haluk YAVUZER, **Çocuk ve Suç**, (4.Basım, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1993), s.26.

⁵²Ayhan YALÇIN, **Ansiklopedik Hukuk Rehberi (Benim Avukatım)**, (6.Baskı İstanbul: Geçit Kitabevi, 1996), s.419.

olabilmesi için işlemiş olduğu fiilde kusurlu olması gerekmektedir. Eğer faile kusur yüklenemiyor ise ceza hukuku bakımından kişinin sorumluluğu cihetine de gidilemeyecektir.

Kusurluluk; failin hukuka uygun hareket edebilme imkanına sahip olduğu halde, hukuka aykırı bir davranışı gerçekleştirmiş olmasıdır. Ancak kusurun ölçüsü fiili gerçekleştiren kişi değil o durumda bulunan herhangi bir kişiye göre tespit edilecektir. Bu tespit yapılırken hakim failin yaşını, cinsiyetini, mesleğini, bedeni özelliklerini, fikri yeteneklerini ve hayat deneyimlerini de gözönünde bulunduracaktır.⁵³

Hukuk düzeni her kişiyi tipe uygun, hukuka aykırı davranışı nedeniyle sorumlu tutmayıp, kusur yeteneği olmayan kişiler grubu oluşturmuştur. Her kişide kural olarak kusur yeterliliği vardır. Ancak bu kuralın istisnaları da kanun tarafından gösterilmiştir. Kanunumuzda belirtilen bu istisnalar: **a**-Yaş, **b**-Akıl hastalığı, **c**-Sağır-dilsizlik, **d**-ve Arızı sebeplerdir.

Kusur yeterliliği bakımından kanunlar iki esas içinde bu yeterliliğin bulunmadığı halleri tespit ederler. Kişi belirli bir yaştan küçük ise, kanun koyucu kişide anlama ve isteme yeteneğinin mevcut olmadığını kabul eder. Buna göre ilk istisna biyolojik esas göz önünde bulundurulmak suretiyle yapılmaktadır ve yaş ile ilgilidir. Diğer istisna grubu kişinin hastalık sebebiyle anlama ve isteme yeteneğini kaybetmiş olmasıdır, yani akıl hastalığıdır.⁵⁴ Konumuz kapsamı dışında olduğundan burada değinilmeyecektir. Ancak yeri gelmişken şunu da belirtelim ki kanunumuz, isnad yeteneğini kaldıran veya azaltan sebeplerin bulunması halinde faile hiç ceza verilemeyeceğini veya cezasının indirileceğini belirttiği halde isnad yeteneğinin ne olduğunu tanımlamamıştır.⁵⁵

⁵³ÖNDER, a.g.e., s.228.

⁵⁴ÖNDER, a.g.e., s.233.

⁵⁵DÖNMEZER ve PEKER, a.g.e., s.170.

2. ÇOCUK SUÇLULUĞU

2.1. Kavram

Çocuk gelişiminin ilk evresinde, yaşamını çoğunlukla anti-sosyal nitelikte dürtülerle yönlendiren ve böylelikle doyum sağlayan bir varlıktır. Küçük yaşlarda tüm çocuklar ufak tefek suçlar işlerler.

Çocuklar, hangi kurallara neden uyulacağını yeterince algılayamazlar, çünkü henüz a-sosyaldirler, toplumsallaşma süreci tamamlanmamıştır.⁵⁶ Bu itibarla, sorun hukuki olmaktan öte, psiko-pedagojik ve sosyal niteliktedir. Bu nedenle, yeterince sosyal özbenliğe kavuşmamış çocuk ve gencin işlediği suç, çocuğun kritik gelişme dönemlerinden soyutlayarak, ona yalnızca “suçlu” gözüyle bakmak akılcı ve insancıl değildir.⁵⁷ Suç işleyen çocuk yoktur, suça itilen çocuk vardır. Suça yönelen çocuk, ailedeki ve toplumdaki düzensizliklerin bedelini ödeyen, sonra da topluma ödeten çocuktur.⁵⁸ Bir çocuk veya genç tarafından işlenmiş bir suçun kapsamı ceza hukuku çerçevesini aşmaktadır. Bu eylem, hakim kadar hekimi de ilgilendiren bir iç kargaşanın ürünüdür; fail için ve toplum için ağır nitelikler taşımaktadır. O, cezalandırılmak için değil, iyileştirilmek için toplumun katkısını çağırılmaktadır.⁵⁹

Burt, çocuk suçluluğunu, “Bir çocuktaki anti-sosyal eğilimlerin yasa müdahalesini gerektirecek duruma dönüşmesi” biçiminde tanımlar. “Yarardan uzak olma”, “kötü niyetle işlenmiş olma” ve “olumsuzluk” çocuk suçluluğunun tipik özellikleri arasında sayılabilir.⁶⁰ Yani çocuğun, psiko-sosyal dengesi bozulduğu anda suç işlemektedir.

⁵⁶YAVUZER, a.g.e., s.31.

⁵⁷Ceza ve İnfaz Kurumlarına İlişkin Kanun Tasarısı, s.9.

⁵⁸Atalay YÖRÜKOĞLU, **Değişen Toplumda Aile ve Çocuk**, (5. Basım, Ankara: 1997), s.214.

⁵⁹Ceza İnfaz Kurumlarına İlişkin Kanun Tasarısı, s.9.

⁶⁰YAVUZER, a.g.e., s.32.

İnsanda psikolojik dengeyi sağlayan faktörler kendisine doğuştan verilmiştir. Bunlar zeka, dikkat, hafıza, güdüler ve iyiliklerin kaynağı vicdan denilen sağduyudur. Bunlar arızasız işlediği zaman insan normaldir ve o kişi, psikolojik açıdan sağlıklıdır. Bunlar insanın suça karşı direnebilecek psikolojik savunma mekanizmasını meydana getirir. Psikolojik savunma mekanizması suç öncesi eğitim ile şekillenir. Düzenli aile, yüksek kültür ve eğitim, iyi arkadaş, sağlam bir çevre, okul, disiplin, iş imkanları, sevgi, saygı gibi sayılamayacak kadar çok faktörü de sosyal dengeyi pekiştirip devam ettiren unsurlar olarak belirtebiliriz. Psikolojik ve sosyal dengeyi sağlayan unsurlar biraraya gelince, insanda psiko-sosyal denge kurulur ve insan bunun sayesinde, toplum kurallarına uyan, medeni bir kişi olur. Psiko-sosyal denge bozulunca da insan, dolayısıyla çocuk suç işler.⁶¹

Toplumun çocuğa karşı çok çeşitli yönlerden haklı olarak duymakta olduğu derin ilgi, çocuğun suç işlemesi halinde, toplumun çocuk suçluluğunda yetişkin suçluluğuna nazaran daha ağır bir sorumluluk hissi taşımasından dolayı, daha büyük önem göstermektedir.⁶² Büyük yaştaki suçluların en azılı ve en tehlikelilerinin bu suçlarına birer küçük suçlu olarak başladıklarını düşünürsek çocuk suçlarına ne kadar büyük bir ehemmiyet vermek zorunda olduğumuz kolayca anlaşılır.

Ayrıca suç ve suçluluk ilmi çocuk suçluluğunu önlemeye muvaffak olduğu gün, genel suçluluk probleminin de büyük bir kısmı halledilmiş demektir. Genç yaşlarda bünyeye yerleşen suç işleme itiyadının ileri yaşlarda sökülüp atılması imkansız değilse bile pek güçtür. Tedavi ve ıslahın mümkün olduğu hallerde bu imkandan faydalanmamak büyük bir gaflet olacaktır. Bu sebeple suçta tekerrürle savaşa, bu vahim derdin kaynağında başlamak en isabetli harekettir.⁶³ Görüldüğü gibi bu tespit çok

⁶¹Hüseyin TURGUT, **Suçlu Kimdir? Suçlu Çocukların Eğitimi ve Topluma Kazandırılması**, (Ankara: Adalet Bakanlığı Yayınları, Seri No: 65, 1985), s.10.

⁶²Naci ŞENSOY, **Çocuk Suçluluğu, Çocuk Mahkemeleri ve İnfaz Müesseseleri**, (İstanbul: 1949), s.3.

⁶³Feyyaz GÖLCÜKLÜ, **Türkiye’de Çocuk Suçluluğu Hakkında Bir Araştırma** (Ankara: AÜSBF Yayınları No: 141-123, 1962), s.4.

yerindedir ve çocuk suçluluğuna eğiliminin ne kadar önemli olduğunu bir kez daha ortaya koymaktadır.

Suç her yerde olmasına rağmen çocuk suçluluğu genel olarak özel tretman ve ilgiye değer olarak düşünölmektedir. Çocukların suç işlemleri iradi davranışlarından ziyade, toplumdan gelen bir çok faktörlerin etkisi ile çocuklar suça itildikleri için, onların hassas varlığına uygun gelecek daha hafif bir ceza sistemi ile cezalandırılmalarında ve bu ceza infaz edilirken, eğitilip topluma kazandırılmalarında sayısız faydalar vardır.⁶⁴

Beeijing Kurallarının 3 Maddesi “Tarağ devletler, ceza yasasını ihlal ettiği ileri sürölen, bununla itham edilen ya da ihlal ettiği kabul olunan çocuk bakımından, yalnızca ona uygulanabilir yasaların, usullerin, onunla ilgili makam ve kuruluşların oluşturulmasını teşvik edecek ve...”ne göre suçu mevcut hukuk sistemi içinde ceza verilmesini gerektirebilecek bir eylem veya ihmal olarak tanımlarken, “suçlu çocuk”u da; suç işlediği iddia edilen veya suç işlediği ortaya çıkan bir çocuk veya genç bir insan olarak ifade eder.⁶⁵

2.2. Çocuk Suçluluğuna Genel Bakış

Orta çağda çocuk suçlular da, büyük suçlular gibi muamele görüyorlardı. “Mutlak adalet” prensipleri ve iradei cüz’iyye bütün diğer suçlulara olduğu gibi, reşit olmayanlara da tatbik ediliyordu. Bununla beraber, bu çağlarda çocuk cürümleri pek çok olmadığından bu pek göze çarpmıyordu.

Ancak, 18’inci asrın sonu ile 19’uncu asrın başlarında, makine sanayiinin inkişafı ve içtimai bünyenin değişmesiyle Avrupa da mühim bir nispette artmaya başlamıştır. Bundan dolayıdır ki 19’uncu asrın başlarından itibaren çocuk suçları meselesi kanun koyucuyu meşgul etmeye başlamıştır.

⁶⁴TURGUT, a.g.e., s.6; UTKU, a.g.e., s.28.

⁶⁵UNİCEF, Çocuk Haklarına Dair Sözleşme Uygulama El Kitabı, s.540.

Çocuk suçluluğunun yetişkin suçluluğundan farklı temelleri ve yönleri olduğu kriminolojik bir veridir. Bu gerçekten yola çıkılarak çocuk suçluluğu ile farklı savaşıma gereği ve çocukların ayrı mahkemelerde, ayrı yargılama usulleri ile yargılanmaları ihtiyacı ilk kez 18. yüzyıl başlarında ABD ve hemen sonraları Batı Avrupa’da hissedilmiştir. Ülkemizde de bu gerçeğin kabul edilmesi ve Çocuk Mahkemeleri Yasasının hazırlanıp Çocuk Mahkemeleri kurulması olumlu bir adım olmuştur.⁶⁶

Fransa’da, ihtilal kanun koyucusu çocuk suçları ile meşgul oldu.1790 ve 1791 kanunları küçük suçluların, yaşlı suçlulardan ayrılmasını derpiş ediyor ve milli meclis suçlu çocukların okutulması prensibini koyuyordu. Daha sonraları 1810’da yapılan ceza kanununun (66 ve 67 inci maddeleri) çocuk suçları meselesini ele almıştır. Bununla beraber, küçük suçluların ıslahını göz önünde tutan müesseseler arasında bu çeşit hükümlüler için açılan ıslah evlerini zikretmeliyiz.⁶⁷

1810 Fransız ceza kanunu her ne kadar çocuk suçlarına karşı girişilen mücadele sahasında büyük bir terakki gösterirse de, hakikatte çocuklar için daha az bir ceza takdirinden başka bir manası yoktur. Klasik kanun koyucunun düşüncesine göre, cezanın bizatihi bir gayesi vardır; bu da bilhassa suçluyu cezalandırmak, yaptığı suçun kefareti ödettir. Bu devirde küçük yaştaki suçlulara daha az şiddetteki cezalar verilmişse bunun sebebi, bir suç politikası gütmekten ziyade merhamet olmuştur.

Bu gün, artık ileri ülkeler küçük suçlularına ve bu yola sapanlara, hukuki kıymetten düşmüş cezalandırma amacı güdenlerden ayrı nitelikteki sistemlerle korunmaları gereken kimseler gözüyle bakmakta, onları kesin olarak büyük suçlardan ayırmaktadırlar. Bu ayırma, doğrultusundan en ufak bir sapma gösteren çocuktan, en ağır cürümü işleyen çocuğa, onlara koruyucu kanatlarını açan müesseselerden, onları yargılayacak mahkemelere, ceza ve ıslah evlerine ve bunların düzenlerine, ıslah sonrası

⁶⁶Öykü Didem AYDIN, “7. Çocuk Mahkemeleri Yasası ve Türk Ceza Yasasınca Öngörülen Küçüklere Uygulanacak Emniyet Tedbirleri ve Genel Olarak Çocuk Mahkemeleri Yasa Sistemi”, **Ankara Barosu Dergisi**, (Sayı:1994/3), s.410.

⁶⁷Fahrettin TANJU, **Suçlu Çocuklar ve Bunun İctimai ve İktisadi Sebepleri**, (1. Basım, İstanbul: 1949), s.34.

izlemelere kadar hemen her safhada kendisini göstermektedir. İntibak psikolojisinin buluşları ve vardığı sonuçlar çocuk suçluluğu sorunlarına karşı olan anlayışları ana hatları ile değiştirdiğinden bu gün ileri ülkelerde artık suçun çocuğun yaratılışındaki bir kötülükten yahut da isteyerek topluma zarar vermesinden ileri geldiğine inanılmamakta, diğer davranış problemlerinde olduğu gibi suçun da gelişimindeki ruhi ve sosyal nedenler etraflı olarak incelenip bulunduktan sonra halledilebilecek bir sorun olduğu kabul edilmektedir.⁶⁸ Böylelikle de çocuk suçluluğunda daha çözümsel bir bakış açısı ortaya çıkmıştır.

Çocuk suçluluğunu, yetişkinlik döneminde suçtan ayırt eden en önemli özellik, bu dönemin gelişiminde “problemlili evre” ya da “geçiş evresi” olarak adlandırılan ergenlik dönemine rastlamasıdır. Gencin kendi kendine, “Ben kimim?”, “Kime benzemeliyim?”, “Başkalarına nasıl görünmeliyim?” gibi sorular sorduğu ergenlik dönemi, çocuktan yetişkinliğe geçiş dönemidir. Bilindiği gibi ergenlik dönemi, çocuğun hızlı bir bedensel ve ruhsal gelişim dönemidir. Bu hızlı gelişimin yarattığı dengesizliğin, bilgi ve deneyim eksikliğiyle de bir arada bulunması, gencin sosyal normlara uyum göstermesini büyük ölçüde zorlaştırır. Bazı davranışlarının kimseyi memnun etmediğini görür. Bunun, kendisinin kuralların nedenlerini kavrayamamasından, gerçeklerin çok yönlülüğünü algılayacak bilgi ve deneyimlerden yoksun olmasından kaynaklandığını kabul edemez.⁶⁹ Böylelikle çocuk farkında olmadan anti-sosyal davranışlarda bulunur. Ancak daha önce de değindiğimiz gibi çocuğun bu anti-sosyal davranışlarının tümü değil sadece ceza hukuku bakımından suç sayılan eylemleri cezalandırılır.

Gençler tarafından işlenen suçlar, gerek tür, gerekse neden açısından yetişkin suçlarından farklıdır. Bu nedenle, gençlik dönemindeki suçluluk kavramını klasik Ceza Hukuku'nun “yasanın gösterdiği suç, bu suçu işleyen kişi de, suçludur” biçimindeki tanımlarla belirlemek oldukça güç ve hatalıdır.⁷⁰

⁶⁸Y. AKINCI, T. ATAKAN, **Suçta Giden ve Suç İşleyen Çocuklar**, (İstanbul 1968), s.7.

⁶⁹YAVUZER, **a.g.e.**, s.32.

⁷⁰YAVUZER, **a.g.e.**, s.33.

Çocuk ve gençler tarafından işlenen suçların iştirak halinde işlendiği bilinen bir gerçektir. Genellikle, çocuklar ve gençler tarafından işlenen suçlar arasında iştirak oranının yüksek olması çocuk suçluluğu ile oyun grubu arasında bir sebebiyet ilişkisinin var olduğu kriminolojide kabul edilmektedir.⁷¹ Başlangıçta oyun grubu biçiminde ortaya çıkan bu küçük grup, kolaylıkla çeteler haline dönüşebilmekte, özellikle buluş çağındaki çocuk kendini tanıtmak, kabul ettirmek amacıyla suçluluk yoluna dönebilmektedir. Suç işlemenin belli bir tekniğe sahip olmayı zorunlu kıldığı hallerde, çete, bu tekniğin en iyi öğrenildiği yeri oluşturmaktadır. Çocuğun oyun grubu, suç işleme çetesi haline dönüşünce, ailenin çocuk üzerindeki kontrolü de kalkmakta, örnek teşkil edici hareketleri artık çete mensuplarının davranışları oluşturmaktadır. Çocuk, sokağın emrinde ve sokağın verdiği örneklere uygun olarak hareket etmektedir. Aile, bu evrede, sosyalleştirici ajan rolünü yitirmekte ve sokağın bu görevi yüklenmesi sonucu başarısız sosyalleşme gerçekleşmektedir. Çocuk çeteleri tarafından işlenen suçların, vandalizm biçiminde ortaya çıktığı, telefon kulübelerinin kırılması, jetonların alınması, belli marka otomobillerin tahrip edilmesinin oldukça sık rastlanan örnekleri oluşturduğu görülmektedir.⁷² Bu örneklerden de anlaşıldığı gibi çocuk suç işlemeye adım atarken bireysel bir davranış olmayıp bulunduğu arkadaş grubunun davranış şekliyle hareket etmektedir. Yani çocuk istisnalar haricinde tek başına suç işlemezken, arkadaşlarının teşviki veya tahriki ile yada yapılan davranışı bir oyun gibi algılaması sebebi ile suç işlemeye adım atmaktadır.

Buraya kadar yapmış olduğumuz açıklamalardan da anlaşılacağı üzere çocuğun suç işlemesi, yetişkin bir kimsenin suç işlemesi gibi iradi bir davranış olmaktan ziyade; aile çevresi, arkadaş çevresi, içinde bulunduğu toplum gibi bir çok faktörün bir araya gelmesi ile harekete geçilen ve sonucu çocuk tarafından düşünülmeyen, bir kimseye veya topluma zarar verme kastı olmayan duygusal bir davranış olarak yorumlanabilir.

2.3. Çocuklar Tarafından En Çok İşlenen Suçlar

Çocuklukta işlenen suçlara ait problemi, başlıca ekonomik ve sosyal hadiseyi

⁷¹Sulhi DÖNMEZER, **Çocuk ve Gençlik Suçluluğunda Boş Zamanların Rolü**, (İstanbul: İÜHFM, C.30,S.1/2, 1964), s.4.

⁷²SEVÜK, **a.g.e.**, s.17.

tetkikte, genç suçlunun yaşadığı ve doğduğu sosyal çevreye inmeli; o şahsın sosyal çevresini, maddi manevi şartları, bilgi ve tahsil derecesini, bünye ve ahlakının sağlamlık durumunu tetkik etmelidir. Bundan başka ferдин ana ve babasının da hayat şartları incelenmelidir. Suçun somut bir halde meydana gelmesinde sebep olan genel unsurların tamamı da incelenmelidir. Nihayet genç suçlunun istikbali düşünülürken onu kalkındırarak, yeniden terbiye edip içtimai hayata iade edecek en iyi tedbirler de gözden geçirilmelidir.⁷³ Çalışmamızın bu bölümünde çocuğun suç işlemede etkili olan faktörlerin sadece adını verip bu konudaki açıklamalarımızı ileride ayrıntılı olarak yapacağız.

Burada çocuğun en çok hangi suç tipini işlediğini belirtmeye çalışacağız. Ancak şunu da belirtelim ki çocuğun işlediği suç cinsi ile suç işlemede neden olan faktörler bir bütündür. Yani çocuk içinde bulunduğu aileden, yaşadığı sosyal çevresi, aldığı eğitime kadar bir çok faktörün kesiştiği suç tipini işlemektedir.

Çalışmamıza İstanbul Üniversitesi Türk Kriminoloji Enstitüsü'nün çocuk suçluluğunu önlenmesi yönünde ki raporuna değinerek devam etmek istiyoruz. Ülkemizin bazı vilayetlerinde 1/7/1945 tarihinde, küçük hükümlüler üzerinde yaptırmış olduğu ankete göre, bunlardan %62'sinin suçunu köyde, %36,5'nin de şehirde işledikleri sabit olmuştur. Sözü geçen Enstitünün 19/9/1946 tarihinde 974 küçük hükümlü üzerinde yaptırmış olduğu anket de aynı neticeler vermiş bulunmaktadır.

Çocukların köylerde daha fazla suç işlemelerinin belli başlı sebeplerinden biri, Ülkemizin büyük bir ziraat memleketi olmasından ve nüfusunun büyük bir kısmının şehirlere nispeten köylerde yaşayan kişilerden oluşmasındandır. Şimdi 1946 yılında yapılan ankete göre suçları nev'i itibariyle şehir ve köylerde ki işleme oranlarını inceleyelim. Anketimizin konusunu teşkil eden 974 çocuktan 754'ü köyde, 220'si şehirde suç işlemiştir.

⁷³TANJU, a.g.e., s.9.

Şehirde İşlenen Suçlar

Şahsa karşı işlenen suçlar:	89
(Adam öldürme-Müessir fiil-Tehdit)	
Mal aleyhine işlenen suçlar:	76
(Hırsızlık-Yağma-Emniyeti suiistimal)	
Cinsi suçlar:	48
(Irza geçme-Irza tasaddi-Kız kaçırma-Zina)	
Sair suçlar:	7
TOPLAM	220

Köylerde İşlenen Suçlar

Şahsa karşı işlenen suçlar:	508
Mal aleyhine işlenen suçlar:	63
Cinsi suçlar	172
Sair suçlar	11
TOPLAM	754

Görüldüğü gibi o dönemde şahsa karşı işlenen cürümler, köyde işlenen toplam suçların %67,37'sini teşkil ettiği halde şehirlerde işlenen bütün suçların %40,45'ini teşkil etmektedirler.

Buna karşılık mal aleyhine karşı işlenen cürümlerin, bütün suçlara olan nispeti, köylerde %8,35, şehirlerde ise %34,45'tir. Cinsi suçların nispeti ise köylerde %22,81, şehirlerde %21,81'dir.⁷⁴

Aslında bizim için suçun şehirde veya köyde işlenmesinden ziyade, işlenen suçların nev'i daha önemlidir. Görüldüğü gibi şehirlerde mal aleyhine işlenen suçların şahsa karşı suçlara oranı, köylere nazaran daha fazladır. Bununda nedeni köylerde çocukların yetişme ortamında aramak gerekir; köyde yaşayan çocuk medeni ortamdan daha uzaktır, tarlada ve dağda çocuk yalnızdır, müdafaa halinde yalnız kendi kuvvetine

⁷⁴Istanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi, **Çocuk Suçluluğunun Önlenmesi ve Küçük Suçlular Hakkında Tatbiki Gereken Tedbirlere Müteallik Rapor**, (İstanbul: İ.Ü. Türk Kriminoloji Enstitüsü Yayınları No: 2, 1950), s.17.

ve silahına güvendiği gibi bu kuvvet ve silahını tecavüzde de kullanmakta pek tereddüt etmemekte. Böylelikle de köylerde şahsa karşı cürümler daha fazla işlenmektedir. Buna karşılık şehirlerde çocuklar daha medeni bir yaşayış içindedir; hiddetini, intikamını teskin ve hakkını almak için kamu kuvvetinin daha fazla himayesi altındadır. Bu nedenle şahsa karşı cürümler şehir hayatında daha az işlenmektedir. Ancak mal aleyhine karşı cürümlerin işlenme sebebi ise şehir ortamında işsizlik olması, çocuğun farklı sosyal çevreleri görüp daha rahat bir yaşam tarzına özenmesi gibi belli başlı sebepler gösterilebilir.

HÜKÜMLÜ ÇOCUKLARIN SUÇ TÜRLERİ İTİBARIYLA DEĞİŞİMİ (1981-1990)

YILLAR	ADAM ÖLDÜRME	CİNSEL SUÇLAR	HIRSIZLIK
1981	95	88	95
1982	75	97	75
1983	57	94	96
1984	60	100	100
1985	40	95	135
1986	36	76	106
1987	26	61	97
1988	20	103	40
1989	30	45	50
1990	20	40	45

Not: 1980 yılı (100) baz alınmıştır.

1981-1990 yılları arası ıslah evlerine giren hükümlü çocukları gösteren M.Ü. Hukuk Fakültesi 10. Yılı Adliye ve Çocuk Suçluluğu Sempozyumuna Sunulan Tebliğden almış olduğumuz istatistiksel verileri inceleyelim. Ancak bu istatistik hazırlanırken bir önceki anketimizde olduğu gibi çocukların işledikleri suçları şehir de ve köyde işlenmeleri bakımından bir ayrıma tabi tutmayıp, işlenen suçları nev'i leri bakımından gruplandırmıştır.

Aslında ülkemizin 1950'lerden bu yana sanayileşmesi nedeniyle şehirlerimiz gelişmiş ve yeni iş imkanları ortaya çıkmış. Bu da doğal olarak köyden sanayileşmiş şehirlerimize doğru büyük bir göç meydana getirmiş ve köy nüfusumuz ülke genelinde

çok azalmıştır. Sonuç olarak çocuklar tarafından işlenen suçların köy ve şehir olarak ayrılmasına gerek kalmamıştır.

Almış olduğumuz istatistiklerde de görüldüğü gibi Türkiye’de çocukların işlediği suçlarda, hırsızlık ilk sırayı almaktadır. 1981-1990 yılları arasındaki veriler incelendiğinde, adam öldürme suçları oranında (%12) azalma olduğu görülmektedir. Hırsızlık suçlarında ise (%5) oranında bir artış görülmektedir. Hırsızlık suçunu sırası ile müessir fiiler ve cinsel suçlar izlemektedir.

Çocuklar tarafından en çok işlenen suçları daha iyi tespit edebilmek için biraz daha geçmişimizden günümüze doğru gelerek Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü’nün suçlu çocukların yargılanması yönünde ki 1999 yılı çalışmalarını incelersek daha sağlıklı sonuç elde ederiz.

İncelememize geçmeden şunu da belirtelim ki daha öncede değindiğimiz gibi ülkemizin tarım ülkesi olmaktan çıkıp sanayileşmesi sonucu şehirlerimizde yaşayan nüfusun artması ile, çocuklar tarafından işlenen suçların tipinde de bu artışa paralel olarak değişiklik olduğu gibi suç işleme sayısı da artmıştır.

**ÇOCUK MAHKEMELERİNE AÇILAN DAVALARIN SUÇ TÜRLERİNE
DAĞILIMI (1/1/1999-31/12/1999)**

TCK MADDE NO:	AÇILAN		SANIK SAYISI	
	<u>DAVA SAYISI</u>	<u>ERKEK</u>	<u>KADIN</u>	<u>TOPLAM</u>
TCK 491-494 (HIRSIZLIK)	2704	3328	437	3765
TCK 456-460 (MÜESSİR FİİL)	808	899	33	932
2918 SA. TRAFİK K. MUH.	402	401	1	402
TCK 414-428 (İRZA TASADDİ)	108	139	0	139
TCK 516-521 (NASI İZRAR)	98	126	8	134
2828 SA. Ç.E.K. KA. MUH.	46	79	30	109
TCK 495-502 (GASP)	63	83	0	83
6136 SA.ATEŞLİ SİLAHLAR K.MUH.	54	59	3	62
2253 SA. ÇOCUK MAH. KANUNUNA MUH.	46	79	30	109
TCK 508-511 (EMNİYETİ SUİSTİMAL)	40	51	9	60
TCK 179-192 (ŞAHİS HÜR. TAH.)	32	45	4	49
TCK 369-383 (YANGIN SU BASKINI)	22	33	4	37
TCK 448-455 (ADAM ÖLDÜRME)	20	20	1	21
TCK 503-507 (DOLANDIRICILIK VE İFLAS)	14	18	0	18
TCK 429-434 (KIZ, KADIN VE ERK. KAÇ.)	7	7	0	7
TOPLAM	4471	5437	548	5985

Tablomuzda da görüleceği üzere; çocuk mahkemelerinde açılan davaların başında hırsızlık gelmektedir. Çocuklar tarafından suç işleme sebeplerine daha sonra ayrıntılı bir şekilde değinmeye çalışacağız. Ancak şunu da yeri gelmişken hemen belirtelim ki çocukların bu suç tiplerini işlemeleri bir alışkanlıktan ziyade daha çok duygusal amaçlıdır. Örneğin arkadaşından olan bir miktar alacağını alamayan çocuğun, arkadaşının radyosunu hırsızlayarak alacağını tahsil ettiğini düşünmesi, bir kısım çocukta babasının olmaması veya babasının, annesinin işsiz olması nedeniyle yoksulluk çeken ailesine yiyecek bir şeyler getirmek için bakkal dükkanına girerek yiyecek türü bir şeyler çalması gibi.

Tablomuzu incelemeye devam edersek çocukların en fazla işlediği suçların başında hırsızlıktan sonra müessir fiil gelmektedir. Aslında müessir fiil suçu oran itibari ile hırsızlık suçu ile karşılaştırıldığında geçmiş yıllara nazaran bir azalma göstermiştir. Yine toplumumuzun sanayileşmesi nedeni ile motorlu taşıt sayısı artmış ve beraberinde çocuklar tarafından da 2918 sayılı Trafik Kanununa Muhalefet suçunun işlenme sayısında bir artış olmuştur. Çocukların 2918 sayılı yasayı ihlal etmeleri genellikle motorlu taşıtları ehliyetleri olmadan veya tehlikeli bir surette kullanmak şeklinde olmaktadır. Irza tasaddi, kız kaçıрма gibi cinsel suçlar sayı bakımından yine üst sıralarda bulunmaktadır.

Çocuklar tarafından en çok işlenen suç türünün hırsızlık olduğunu tablolarımızı inceleyerek gördük. Konumuzun bu bölümüne Ankara 2. Çocuk Mahkemesinin 2001 yılı istatistik verilerini inceleyerek son vermek istiyoruz.

SUÇ TÜRÜ	AÇILAN		SANIK SAYISI	
	<u>DAVA SAY.</u>	<u>ERKEK</u>	<u>KADIN</u>	<u>MAHKUMİYET</u>
TCK 493 HIRSIZLIK	368	453	40	164
2918 SA. TRAFİK K. MUH.	55	59	0	2
TCK 456 MÜESSİR FİİL	108	101	13	48
TCK 237 RES. NİK. OLM. DİNİ NİK.	2	0	2	0
6136 SA. ATEŞLİ SİLAHLAR K. MUH.	2	2	0	1
TCK 448 ADAM ÖLDÜRME	2	2	0	2
TCK 416 IRZA GEÇME	11	14	0	5
TCK 342 SAHTECİLİK	9	8	2	1
TCK 482 HAKARET	8	8	0	2
TCK 459 TED. DİK. YARALAMA	11	12	0	4
TCK 495 GASP	6	6	0	1
TOPLAM	582	665	57	230

Tablomuzdan da göreceğimiz gibi çocuk mahkemesinde yargılanan çocukların büyük bir kısmı hırsızlık fiilinden yargılanmış, sırası ile müessir fiil ve 2918 sayılı Trafik Yasasına Muhalefet suçları izlemektedir.

Sonuç olarak bütün tablolarımızı değerlendirdiğimizde ülkemizde çocuklar

tarafından işlenen suçların çıkan sonuçlarına göre; mala karşı işlenen suçların çocuklar tarafından diğer suçlara nazaran daha fazla işlendiği görülmektedir. Bunun yanında, batı ülkelerinde çocuk veya gençler tarafından işlenen suçlardan farklı olarak, Türkiye’de adam öldürme ve kişilere karşı müessir fiil suçlarının failleri olarak çocuklara daha fazla olarak rastlanmaktadır.⁷⁵ Gerçekten çocuk suçluluğu deyince akla gelen şey adam öldürme, yaralama gibi şiddet suçları değil, fakat çocuk mizaç ve tabiatının normal bir neticesi olan bazen pek değersiz şeylerin çalınması gibi adi hırsızlık suçlarıdır. Zaten küçük suçluluğu ile uğraşan çevrelerin tek gayesi geniş ölçüde mizaç ve bünyenin de tahrik ettiği bu çeşit hafif suçlar işleme temayülünün zamanla çocukta yerleşerek onun ikinci tabiatı haline gelmesini önlemektir.⁷⁶

Mala karşı işlenen suçların diğer suçlara nazaran daha fazla işlenmesini nedeni, ülkenin ekonomik yapısına, sanayileşmeye ve köylerden şehirlere göçe bağlanabilir. Gerçekten nüfusu kalabalık büyük şehirlerde bilhassa hırsızlık fiillerini işlemek hususunda bir taraftan imkanlar, diğer taraftan tesadüfler çoğalır. Büyük şehirlerdeki hırsızlık vakaları ifadesini bilhassa kontrol ve denetleme güçlüğü arz eden büyük mağazalarda, iş merkezlerinde, atölyelerde, sergilerde, pazar yerlerinde yapılan çalmalarda bulur.⁷⁷ Son zamanlarda Türkiye’de görülen lüks tüketime yönelik eğilim çocukları da etkilemekte, genelde ekonomik düzeyleri düşük olan çocukların mala karşı suç işlemelerine neden olmaktadır.

Çocuk mahkemelerine gelen davalardaki suç türü dağılımına bakıldığında hırsızlık ve müessir fiil yoğunluk göstermektedir.⁷⁸ Mala karşı işlenen suçlar, şahsa karşı işlenen suçlar, 2918 sayılı Trafik Yasasına Muhalefet, cinsel suçlar ve diğer suçlar gelmektedir.

⁷⁵SEVÜK, a.g.e., s.20.

⁷⁶GÖLCÜKLÜ, a.g.e., s.15.

⁷⁷ŞENSOY, a.g.e., s.26.

⁷⁸Mustafa T. YÜCEL, “Türkiyede Çocuk Yargılamasında Sık Karşılaşılan Suçlar ve Son İstatistikler”, **Çocuk Hukuku ve Çocuk Yargılaması Hukuku Semineri**, (İ.B.D., Cilt No: 69, Sayı No: 1-2-3, Ocak-Mart 1995) s.112.

2.4. Suçlu Çocuk ve Yaş

Daha önce de belirttiğimiz üzere hukuki açıdan “çocuk” sözcüğüyle henüz reşit olmamış ergenler, 11-18 yaş grubu kastedilmektedir.⁷⁹ Çocukların bu yaş dilimi içinde en çok hangi yaşta suç işlediği birçok araştırmaya konu olmuştur. Çocuğun suç işleme yaşının tespitinin, gerek suçluluğu önleme ve çocuk yargılama politikasında, gerekse kurumda uygulanacak tedbirlerin belirlenmesinde önemli olacaktır.

Artan nüfus ile birlikte Türkiye’de suçlu çocuk sayısında da sürekli bir artış görülmektedir. Suç işleyen çocukların yaşları itibariyle dağılımını daha iyi görebilmek için yine Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü’nün verilerini inceleyelim. Suçluluğun dağıldığı yaş grupları itibarıyla yapılan inceleme neticesinde aşağıda verilen istatistikte de görüldüğü gibi, suçluluğun küçük yaşlardan itibaren yavaş yavaş arttığı orta yaşlarda yoğunlaştığı ve yaş ilerledikçe azaldığı görülmektedir. Cezaevine giren hükümlü çocuklara bakıldığında daha ziyade 15 ve daha yukarı yaşlarda toplanma olduğu görülmektedir. 11-13 yaş grubuna giren çocuk suçluluğunda ise nispeten bir azalma görülmektedir.

YILLAR	11-14 YAŞ		15-17 YAŞ		TOPLAM	100,000 Çocuk Nüfusundaki Sanık Sayısı
	ERKEK	KADIN	ERKEK	KADIN		
1994	17681	1409	44104	4046	67240	675
1995	16886	1257	43768	3880	65791	650
1996	16268	1072	48271	4799	70410	702
1997	16116	1752	61157	5197	84222	838
1998	18016	1626	70444	6545	96631	960
1999	17150	1558	65928	6324	90960	883

18 yaşın altında bulunan küçüklerden en ziyade suç işleyenler 15-18 yaş grubuna dahil olanlardır ve bu gruba ait artış 11-15 yaş grubuna nispetle daha da fazladır.⁸⁰

⁷⁹YAVUZER, a.g.e., s.32.

⁸⁰GÖLCÜKLÜ, a.g.e., s.10.

Burada 15-18 yaş grubuna dahil olanların suç artışını sadece nüfus artışıyla izah etmek doğru değildir. 16-17 yaşlarındaki suç artışını başka yollardan izah gerekmektedir. Küçük yaşlardan itibaren maruz kalınan çeşitli muamele ve mahrumiyetler neticesi beliren ruhi karışıklıkların suç işlenmesini ne kadar kolaylaştırdığı, yıllar yılı bastırılan arzuların, asabi enerji dalgalarının iç hayatta nasıl bir gerginlik yarattığı malumdur. İşte bu dalgalar günün birinde bir kanal bulup ekseriya anormal yollardan dışarıya vurmakta, fiil halinde ortaya çıkmaktadır. Bu dışavurumların aldığı çeşitli şekillerden belli başlısı ya tecavüz (şahıslara ve mallara) yahut da çevreye dolambaçlı yollardan dirençtir (aktif veya pasif). Çocuklar üzerinde yapılan müşahede ve tecrübeler göstermiştir ki, “çevreye yöneltilen bu dirençler psikolojik ve biyolojik faktörlerin etkisiyle bilhassa ergenlik çağında (16-17 yaşları), kendini kabul ettirme ihtiyacını çocuğu ailevi norm ve direktifleri münakaşaya, aldığı emirlere niçin riayet etmeyeceğini rasyonel olarak izaha sevk ettiği çağda daha da şiddetlenmektedir. Kısaca, ergenlik krizi eski mahrumiyetlerden doğan hisleri körükleyip canlandırmaktadır”⁸¹

Yine tablomuzda görüleceği üzere sanık çocukların sayısı 100.000 çocuk nüfusundaki oranı yıllar itibarıyla artış göstermektedir. Buda ülkemiz açısından çocuk suçluluğunda nüfus artışına bağlı olmayan bir suç artışı olduğunu göstermektedir.

2.5. Suçlu Çocuk ve Eğitim Durumu

Suçluluk çoğu zaman bir sevgisizliğin, bir ilgisizliğin, bir yoksulluğun, bir haksızlığın ürünüdür. Bu saydıklarımızın hepsini sevgisizlik, sevilme ya da sevilmediğini sanma kaynağına bağlamak mümkündür. İnsanı sevmek, insanı eğitme dinamizminin ilk adımıdır. İnsanı sevmeyen anne-baba olamaz, öğretmen olamaz, yönetici olamaz, kısacası; iyi ilişkiler kuramaz.

İnsanlarla, hatta tabiatla iyi ilişkiler kurabilme eğitimcinin ilk ve en önemli özelliğidir. Eğitimci derken, sadece eğitim alanında uzmanlaşmış kişiyi ya da öğretmeni

⁸¹GÖLCÜKLÜ, a.g.e., s.19; Ayşim TUĞ, Yeşim DOĞAN ve Hamit HANCI, “1996-1999 Çocuk Suçluluğu Profili”, *Ankara Barosu Dergisi*, (Sayı: 2002/2, Yıl: 60), s.183.

kasdetmiyoruz. Bireyin davranışlarında değişiklik yapma imkanına sahip herkese eğitimi, terbiyeci demek gerekir. Bilindiği gibi, “eğitim, bireye davranış kazandırma, bireyin davranışlarında kasıtlı olarak istenilir davranış değişikliği meydana getirme faaliyetidir.” Bu değişiklik belli bir kişinin ya da kurumun isteği doğrultusunda olabilir. Yankesici çıracağına yankesicilik öğretirken eğitim yapmaktadır. Bir aile, kendi içinde geliştirdiği değerlere uygun davranışları öğretirken eğitim yapmaktadır. Ancak, sözünü ettiğimiz bu eğitim milli eğitim olamaz. Milli eğitimi, ferde, sağlığını bozmadan toplum değerlerini kazanma, geliştirme ve toplum ihtiyaçlarını giderme (karşılama) yönünde davranışlar kazandırma süreci olarak tanımlarsak, eğitim kurumlarının sınırlarını ve sınırsızlığını ortaya koymuş oluruz. Buna göre aile, sokak, çarşı-pazar, işyeri, kışla, köy, kasaba, basın-yayın, yönetim kurumları v.b. birer eğitim kurumlarıdır.⁸²

Çocuk suçluluğunda, çocuğun eğitim düzeyinin suçluluğu belirleyici etkenlerden biri olabileceği belirtilmiştir. Suç işleyen çocukların eğitim düzeyi belirlenerek, eğitime, çocuk suçluluğunun önlenmesi hiç değilse azaltılması için gereken önem verilecektir. Ayrıca, çocuk iyileştirilmek üzere kuruma yerleştirildiğinde izlenecek tretman da buna göre belirlenecektir.

Kurumlarda tutulan hükümlü çocukların suçu işlediği andaki eğitim düzeyinin dağılımı incelendiğinde, eğitim düzeyi ile suç işleme oranı arasındaki ilişki ters orantılıdır. Çocuğun eğitim oranı yükseldiği oranda suç işleme eğilimi, azalmaktadır. 1980-1990 yılları arasında suçlu çocukların eğitim durumunu gösteren veriler, yoğunlaşmanın ilkökul öncesi ve mezunu çocuklarda olduğunu, ortaokul mezunlarında bir azalma ve lise mezunlarında ise minimum hale gelme durumunu göstermektedir.⁸³

Sonuç olarak okuma yazma bilme veya eğitimin, suçu önleyici veya suça yöneltici bir etkisi olduğunu açıklamaya imkan yoktur. Fakat eğitimin dolayısıyla etki

⁸²Mehmet ÜNAL, “Suç Öncesi Eğitimle Çocukların Korunması”, **Suçlu Çocuklar, Suça İtilme Nedenleri ve Eğitim Yoluyla Korunmaları**, (Ankara: Adalet Bakanlığı Yayınları, Yeni Seri No: 65, 1985), s.45.

⁸³Mustafa YÜCEL, “1980-1992 Yılları Arasında Türkiye’de Çocuk Suçluluğu”, **Adliye ve Çocuk Suçluluğu Sempozyumu**, (İstanbul: 1993), s.155.

yaptığı söylenebilir. Gerçekten, özellikle düzenli okula gidebilmesi, çocuğun oldukça refahlı bir aileye ve özen gösteren bir ana babaya sahip olduğuna işaret eder. Öğrenime devam etmek, düzenli okula gitmek çocuğun kötü çevrelerle ilgisini kesebileceği gibi, aynı zamanda uygun bir disiplin altında manevi melekelerini geliştirmesini de sağlamış olur. Suçlu çocuklar, genellikle okul kaçakları arasından türemektedirler. Bu nedenle, çocuğu okuldan kaçmaya başlayan ana-babanın büyük bir dikkat ve ilgi göstermeye başlaması gerekir.⁸⁴

2.6. Suçlu Çocuk ve İş Durumu

Çocuklar değişik şartlar altında çalışmaktadırlar. Kimisi aile işlerinde yardımcı olarak çalışır, ailenin çiftlik işlerine ya da tarım sektöründe aile üyelerine yardım ederler; dükkan, işporta tezgahı ya da atölye gibi küçük ölçekli aile işletmelerinde ailelerle beraber çalışırlar. Bu çocukların çoğu herhangi bir ücret almazlar, ancak aile ekonomisinde önemli bir yerleri vardır. Bazen evde bir işin ucundan tutmaları, kardeşlerin bakımını yada bir ev işini üstlenmeleri, kendisinden büyük bir aile üyesinin dışarıda para kazanacağı bir işe gitmesini mümkün kılar. Kimi çocuklar, doğrudan kendileri de ücretli işlerde çalışırlar; bu genelde küçük işyerlerinde kaçak bir iş ya da dükkanlarda, restoranlarda geçici bir iş olabilir.

Bazı çocuklar kendi sorumlulukları altında kendi işlerini yapar; belki ayakkabı boyacılığı, belki araba yıkama, belki işportacılık. Fakat bunların çoğu, kazançlarının bir kısmını kendilerine mal tedarik eden birilerine vermek zorundadır; örneğin gazete satıcıları ya da değnekçilik ya da araba yıkama işi yapan, ancak o bölgeyi kontrolü altında tutan birine haraç ödemek zorunda olan çocuklar.

Son olarak, dünyada, çocukların bir işverene ana-babaları tarafından sözleşmeyle satıldığı bölgeler bulunmaktadır; bu, genelde borç karşılığı rehinelik ya da çıraklık şeklinde olabilir. Bu sözleşmeler her zaman, öyle göründükleri kadar iyi niyetli olmayabilir.

⁸⁴Sulhi DÖNMEZER, **Kriminoloji**, (8. Basım, İstanbul, 1994), s.226.

Toplumsal, fiziksel, ekonomik ve kişisel yönleriyle iş, insana özgü bir faaliyettir ve kimin kim için çalıştığı, kimin hangi araçları kullandığı hesaba katılmadan anlaşılabilir. İş çevreyle bütünsel bir ilişkinin bir parçasıdır. Olumlu yönde sosyalleşmeyi ve yetenek kazanmayı sağlayabileceği gibi, çocuğun zihinsel ve eğitime yönelik potansiyelini sınırlayan, bedensel ve ruhsal gelişimine köstek vuran ve bazı tehlikeli şartlarda yaralanma, hastalık hatta ölümlerle sonuçlanabilen, kölelik ve can sıkıntısıyla geçen upuzun yıllar anlamına da gelebilir.⁸⁵ Unicef'in sokak çocukları ve çalışan çocuklar için hazırlanmış olan el kitabından almış olduğumuz bilgiler ile çalışan çocukların çalışma nedenlerine değinmiş olduk.

Çocuk suçluluğunda, çalışan çocukların işledikleri suçlar ile yapmış oldukları mesleklerinin bağlantısının yani "Mesleklerin suçluluğu" öteden beri kriminologların dikkatini çekmiş bir konudur. Şu veya bu meslek müntesiplerinin mesleklerinin özelliklerini aksettiren suçlar işledikleri, yahut falan veya filan mesleklerle meşgul olanların diğer mesleklerle iştigal edenlerden daha fazla suç işledikleri süregelmiştir. Bu manadaki iddialar belki cüz'i bir hakikat payını ihtiva etmekte ise de, kanaatimizce suçluların meslek gruplarıyla ilgisini belirtme gayesiyle düzenlenen istatistik tabloları, bu meslekleri yürüten kimselerin aşağı yukarı benzer karakterlerini ortaya koymaktan ziyade memleket genel nüfusunun meslek itibarıyla bölünüş şeklini aksettirecektir.⁸⁶ Bu açıklamalarımızdan da anlaşılacağı gibi suç işleyen çocuklar meslek suçluluğundan ziyade mesleklerinin tavırlarını sergilemektedirler.

Burada şunu da belirtelim ki çalışan çocukların suç işlemesinden ziyade okula devan etmeyen, belli bir uzmanlığı gerektirecek meslekte çalışmayan, seyyar satıcı, gazete dağıtıcılığı, kahveci, garson, hammal olan çocuk yaptığı iş icabı, günün her saatinde değişik halk tabakalarıyla temastadır. Bu durum ise çocuğun ahlakı üzerinde bozucu etki meydana getirmektedir.⁸⁷ Çocuğun gelip geçici mesleklerde çalışmasıyla

⁸⁵Sokak Çocukları ve Çalışan Çocuklar, UNICEF: Gelişim El Kitabı 4, (Ankara: 1998), s.26.

⁸⁶GÖLCÜKLÜ, a.g.e., s.40.

⁸⁷İ.Ü. Hukuk Fakültesi, a.g.e., s.27.

ailesini ve kendisini tatmin edecek parayı kazanamaması çocuğun suç işleme eğilimini arttırmaktadır. Özellikle işsiz çocukların suç işleme oranı daha yüksektir.

2.7. Suçlu Çocuk ve Uyuşturucu Madde

Uyuşturucu madde kullanımı ile çocuk suçluluğu arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmaya rastlanmamışsa da bu konunun önemi yadsınamaz. Son zamanlarda ülkemizde, uyuşturucu maddelerin eğitim kurumlarına kadar girdiğini kitle iletişim araçlarından öğrenmekteyiz. Suçluluğa neden olan diğer etkenlere nazaran, etkisi nispeten az olsa dahi suçluluğu önleme politikasını belirlemek açısından bu konunun incelenmesi gerekmektedir.

Batı Avrupa ülkelerinde, gençlerin fazla miktarda alkol tüketiminin sonucu olarak bazı suçların faili oldukları belirtilmektedir. Türkiye bakımından, alkol tüketimini çocuk suçluluğu üzerindeki etkisini de tam olarak belirten bir araştırma yoktur. Ancak genel suçluluk üzerinde alkolün doğrudan doğruya etkisinin çocuk suçluluğu üzerine de aynı şekilde yayıldığını kabul etmek gerekir. Suçlu çocukların, yüzde kaçının alkolün dolayısıyla olan etkisi altında kaldığı tam bilimsel olarak saptanamamıştır.⁸⁸

Uyuşturucu madde veya alkol kullanımı ile çocuk suçluluğu arasındaki ilişkinin yanında, çocukların birçok ülkede geniş oranda büyük şehirlerde uyuşturucu suçları işlediği görülmektedir. Kentleşme ve uyuşturucu madde kullanımı arasında bir paralellik vardır. Son yıllarda ülkemizdeki hızlı kentleşme ve büyük şehirlerimize olan göç olayı nedeniyle sokak çocuklarının sayısında gün geçtikçe bir artış olmaktadır. Bu sokak çocuklarının büyük bir kısmı yapıştırıcı madde olarak kullanılan bally'i koklamak suretiyle uyuşturucu madde bağımlısı olmuşlardır. Bu çocuklar kokladıkları bu maddeyi satın almak amacıyla para bulmak için hırsızlık, müessir fiil gibi her türlü suçu işleyebilecek yapıdadırlar. Bunun birçok örneğini basın organlarından izlemekteyiz. Ülkemiz açısından büyük şehirlerde başı boş olarak yaşayan bu çocuklar tehlike arz etmektedirler ve gelecekte de bu çocukların yetişkin birer potansiyel suçlu olacaklarını düşünürsek durumun ne kadar ciddi olduğu ortaya çıkmaktadır.

⁸⁸SEVÜK, a.g.e., s.27.

Üçüncü Bölüm

ÇOCUK SUÇLULUĞUNUN NEDENLERİ

1. GENEL BAKIŞ

Küçüğünün suçluluğu ekseriya bir sosyal uyumsuzluğun dış yansımasıdır. Suçluluk, pek hafif ve endişeyi mucip olmasa dahi bunun küçüğün uyumsuzluğunun bir işareti olması ve gittikçe vahimleşmesi sebebi ile üzerinde durulması gereken bir durum arz eder.⁸⁹ Bu nedenle küçük suçluları zorunlu olarak “suçlular” kategorisine koymadan küçüğün sosyal uyumsuzluğunu gidermeye yönelik çalışmalar yapılması daha olumlu sonuçlar verecektir.

Gerek büyüklerde gerekse küçüklerde suç sebep ve nedeni matematik bir kesinlikle ortaya koymanın mümkün olmadığı kesindir. İnsan davranışına genel olarak tesir eden bütün faktörlerin, bu davranışı kötü yola sevketmeleri halinde, suç sebepleri arasında sayılması pekala mümkündür. Bu sebeple denilebilir ki suç nedeni tek değil, birden fazladır.⁹⁰ Yani çocuğu suça iten veya ona suç işleten neden ve saik hiçbir zaman tek olmamıştır. Bir çok kuvvetli veya zayıf nedenler birbirlerine eklenip çocuğu suça sürükledikleri halde, ilk bakışta şu veya bu şartlar altında kendisini gösterebilen neden, illiyet yönünden o suçun tek nedeni imiş gibi bir kanının doğmasına yol açar.⁹¹

Nedenleri incelerken dikkat edilmesi gereken bazı hususları hatırlatalım. Nedenlerin suça yönelmede, ilk defa suç işlemede ve nihayet mükerrerlik ve itiyat hallerindeki etki derecelerini ayırmak ve düşünmek önemli bir konudur. Bu gün küçük yaşlardaki suçluluk ile mükerrerlik arasında çok yakın bir ilginin bulunduğu, her

⁸⁹Paul LUTZ, **Çocuk Suçluluğu**, (Ankara: Adalet Bakanlığı Yayınları, Yeni Seri, Sayı: 5, 1965), s.7.

⁹⁰GÖLCÜKLÜ, **a.g.e.**, s.23.

⁹¹AKINCI ve ATAKAN, **a.g.e.**, s.20.

mükerrerin mutlaka erken yaşlarda suç işlemiş bir kimse olduğu genellikle kabul edilmektedir.

Çocuklar tarafından işlene suçlar tür ve neden açısından yetişkin suçlarından farklı olduğundan, çocuğun fiilinden dolayı doğrudan yaptırım yoluna gidildiğinde, yaptırımın amacı olan suçlunun ıslah edilmesi mümkün olmayacaktır. Zira çocuk, çocukluğu itibariyle kendisini suç işlemeye iten sebepleri anlayamayacağı gibi aynı zamanda kendisine uygulanan sert tedbir ve cezaların amacını da anlayamayacak ve belki zamanla bu durum kendisinde bu tür hareketlere karşı umursamazlık ve iptila oluşturacaktır. Bu nedenle çocuk suçluluğunda öncelikle suç nedenlerini bilinmesi ve suç nedenlerinin ortadan kaldırılması gerekmektedir. Çünkü, "çocuk ne doğuştan kötü nede doğuştan iyi bir yaratıktır. O her canlı gibi değişen, çevresi ile etkileşen ve sürekli gelişen bir birey olup, iyiye de kötüye de açıktır. Sonucu belirleyen yaşantı ve eğitim olacaktır. Küçük yaşta edinilen olumsuz tecrübeler çocuk suçluluğunun kaynağını oluşturmaktadır.

Çocuk suçluluğundaki önemi nedeniyle çalışmamızın bu bölümünde çocuğu suça iten nedenleri tespit etmeye çalışacağız. Çünkü sebepler bilinmeden çocukların suç işlemeleri önlenemez ve topluma kazandırılmasında izlenecek yöntemler de bilinemez. Yapılacak çalışmalarda uzun zamanda olumlu sonuçlar vermez.

Çocuğu suça iten nedenleri belirli sınıflara ayırarak incelersek daha sağlıklı sonuçlara ulaşabiliriz. Genellikle suç sebeplerinden söz açılınca bunları "iç ve dış" "maddi ve manevi" veya "bireysel ve sosyal" sebepler olarak ikiye ayırmak hemen hemen adet haline gelmiştir. Kanaatimizce bu manada bir ayırım teorik planda faydasız değilse de pratikte fazla bir kıymet ifade etmeyecektir. Burada yapılan gruplar hep ve daima iki büyük esasa ayrılarak incelenir.⁹² Bir birine yakın manaları taşıyan bu iki tasnif şekillerinden, cezacıları ve kriminoloji uzmanlarını hemen hemen üzerinde birleştiren "bireysel ve sosyal sebepler" sistematik tasnif şeklidir. Bizde çalışmamızda çocuk suçluluğunun sebep ve nedenleri ile bunlarla mücadele vasıta ve çarelerini bu sınıflandırmaya uygun olarak inceleyeceğiz. Ancak bu nedenlerin kesin sınırlarla bir

⁹²ŞENSOY, a.g.e., s.30.

birinden ayıramayacağını, bireysel nedenlerle sosyal nedenlerin çoğu zaman birarada bulunduğunu ve birbirlerini etkilediklerini unutmamak gerekir.

2. BİREYSEL NEDENLER

Bireysel nedenlerin başında akli ve ruhi bozukluklar gelmektedir. Uzman hekimler tarafından işaret edildiği üzere bu hal ya doğuştan, veyahut da çeşitli sebeplerle, ilk yaşlarda zekanın normal gelişiminin duraklaması, yani arızalı olması neticesidir.⁹³

Zeka gelişimi yönünden farklılık gösteren çocuklarda, zeka geriliğinin suç işleme yönünden etkisi üzerinde durulmuş, pek nadir görülen geri zekalılarda yapılan araştırmalar bu etkinin büyük bir önem taşımadığını ortaya koymuştur. Geri zekalı çocukların başkalarının telkinlerine daha açık oldukları iyiyi kötüden, doğruyu eğriden kolayca ayırtedebilecek durumda olmamaları, kendi kendilerini kontrol edememeleri nedenleri ile suça kolaylıkla itilebildikleri düşünülmektedir.⁹⁴ Çocukların zeka gerilikleri, ruhen ve sosyal yönden toplumla uyumsuzluklarına, aşırı egoist olmalarına ve toplumda dikkat çekmek için ani suç işlemeye iten bireysel nedenlerden sayılabilmektedir. Ancak aklen ve ruhen anormal olan bir çocuğun işlediği suçta, örneğin çevrenin uygun olması gibi mutlaka bir veya birkaç sebep daha bulunur.

Suçluluk nedenlerinin araştırılmasında bazı bilim adamları da ilgilerini suçluların biyolojik özellikleri üzerine toplamışlardır. Yani çocuk suçluluğunun bireysel nedenlerin ikinci grubunu biyolojik nedenler oluşturmaktadır. Hareket noktaları, bireyi herhangi bir şekilde suça itebilecek fizik ve psikolojik özelliklerdir. Bu bilim adamlarına göre, bazı özellikleri dolayısıyla bazı insanların diğer bireylere oranla daha sık suç işleme olasılıkları vardır.

Burada Yavuzer'e göre de kalıtsal, biyolojik etkenlerle çocuğun gelişim evrelerine ilişkin özellikleri bilmemekten doğan eğitim hatalarının, çocuk suçluluğunun

⁹³GÖLCÜKLÜ, a.g.e., s.24.

⁹⁴AKINCI ve ATAKAN, a.g.e., s.22.

ön koşullarını oluşturmaktadır. Bu etkenler, toplum ve yakın çevre koşullarıyla birleşerek çocuğu suçlu davranışa iten önemli bir uyarım olmaktadır.⁹⁵

Kalıtım yoluyla çocuğa geçen veya sonradan meydana gelen körlük, topallık, sağır ve dilsizlik gibi duyu organlarındaki noksanlık veya yoklukların, iyileştirilmesi mümkün olmayan yerleşmiş hastalıkların, kellik, topallık gibi sebeplerin meydana getirdikleri aşağılık duygularının doğurduğu olumsuz duyguların çocukları suça ittikleri genellikle kabul edilmektedir. Profesör Adler; bedenlen arızalı olarak doğan çocukların bu dünyayı bir sıkıntı alemi gibi telakki ettiklerini ve çocuklarda bir kıymet olan gelişme zevkini katiyen tatmadıklarını, böylece adeta, bedenlerinin yükü altında ezilmiş gibi davranıp hayatın ağırlığını fazlasıyla hisseden bu çocukların bencil nitelikler taşıyıp başkalarından çok kendi nefisleriyle ilgilendiklerini belirtmektedir. Bencil niteliklerin özellikle çocuklarda suça itici bir kuvvet ve etken olarak düşünülmesi mümkün değil midir?⁹⁶

Bilindiği gibi irsiyetin suçluluktaki tesirini ilk inceleyen ve ileri süren Lomroso olmuştur. Lomroso'nun eserleri bu konuda verilmiş örneklerle doludur. Mesela incelemiş bulunduğu 104 suçludan 71'inin irsi istidat ve alametler taşıdığını; 20'sinde babanın, 11'inde ananın alkolik; 8'inde babanın, 2'sinde ananın suçlu; 3'ünde babanın, 5'inde ananın akıl hastası yahut saralı; 6'sında kardeşlerin deli, 14'ünde suçlu, 4'ünde saralı; 10'unda kız kardeşlerin fahişe olduğunu tespit ve beyan etmiştir.⁹⁷ Kalıtımla suçluluk arasındaki ilişkiyi saptamak için yapılan araştırmalar, çokça olmakla birlikte, kalıtımın çevreden daha etkin olduğunu göstermeye yetmemektedir. Ülkemizde kalıtımla suçluluk arasındaki ilişkiyi saptamak için yapılmış bir araştırma yoktur. Sadece bazı araştırmalarda, suçluların ailelerinde görülen ruhi ve bedeni arızalara ait sayılar bulunmaktadır.⁹⁸ Örneğin; İstanbul Kriminoloji Enstitüsünün 974 suçlu çocuk üzerinde yapılan araştırmasına göre, 55 çocuğun anne ve babalarında, 53 çocuğun da akrabalarında ruhi ve bedeni arızalar olduğu görülmektedir. 974 suçlu çocuk anketine

⁹⁵YAVUZER, a.g.e., s.103.

⁹⁶AKINCI ve ATAKAN, a.g.e., s.21.

⁹⁷GÖLCÜKLÜ, a.g.e., s.25.

⁹⁸Atilla ÖZSEVER, "Türkiye'de Çocuk Suçluluğu," **Adalet Dergisi**, (Cilt No:70, 1979), s.253.

konu olan çocuklardan önemli bir kısmının, ağır beden ve ruh hastalıkları geçirdikleri ve bu araştırmanın, çocuk ceza ve ıslahevlerinde yapılması nedeniyle akli melekeleri çeşitli nedenlerle gelişmemiş çocukları kapsamadığı düşünülürse, ülkemizde çocuk suçluluğunun bireysel nedenlerinin küçümsenemeyecek bir yer tuttuğu anlaşılır.

Çocuğun cinsiyetinin de işlenen suçların çeşit ve sıklığı üzerinde bir rol oynayıp oynamadığı üzerinde durulmuş, suçlu çocuk çetelerinin daha çok erkek çocuklar arasında görülen sosyal bir gelişme olduğu ve neticesinde erkek çocukların kız çocuklarına nazaran daha fazla suç işlediği görülmüştür.

Çocuk suçluluğu konusunda ister sonradan meydana gelmiş olsun, ister kalıtım yoluyla geçmiş bulunsun, bedeni ve ruhi bozukluklar gösteren çocukların, yaşamlarının belirli bir anında mutlak suç işleyeceklerini yani bunların doğuştan suçlu oldukları söylenemez. Çünkü bu tür bozukluklar çocuğun suç işlemesinde ana faktör olamaz, bununla birlikte böyle özelliklere sahip olan çocukların normal çocuklara nazaran suç işleme eğilimleri daha fazladır.⁹⁹ Suçluluk, kendi başına kalıtım yoluyla geçmemektedir. Suçluluğun kalıtsal yapısı, en fazla dolaylı etkisi olan bir etken olabilir.¹⁰⁰

Sonuç olarak, buraya kadar yapmış olduğumuz açıklamalardan da anlaşılacağı üzere suç gibi toplumsal bir olgunun varlığını tek bir nedene bağlamak doğru değildir. Suç nedenleri arasında bir veya bir kaç ağır basabilir, fakat suç uzun bir süreç içinde gerçekleşen tecrübeler olduğundan her toplumda, gerekli zamanlarda ve farklı bireylerde değişik görüntüler sergilediğinden yapısındaki örgü karışıktır. Sosyal bir olgu olması esasen bunu gerektirmektedir. İnsanı tanımak gerekir ki suçlulukta sanığın iç dünyasının etkisi tespit edilebilsin. İnsan ise, başlı başına karmaşık biyolojik ve ruhsal bir yapıya sahiptir. Bundan dolayıdır ki suçluluğun doğrudan bir nedene bağlanması mümkün değildir.

⁹⁹GÖLCÜKLÜ, a.g.e., s.26.

¹⁰⁰YAVUZER, a.g.e., s.87.

3. ÇEVRESEL NEDENLER

Biyolojik, fizyolojik ve psikolojik yapısı itibariyle organik etkenlerin altında olan insan; aynı zaman da çevre koşullarının oluşturduğu dış dünyanın da etkilerine açıktır. İklim, eğitim, yaşam koşulları, gelenekler, göçler, kentsel ve kırsal yapı v.b. çocuğun dış dünyasını ve dolayısıyla dış etkenleri oluştururlar.

Sosyal nedenlerin, suçluluğu tayinde, bireysel nedenlerden etkili olduğu günümüzde herkesin hemen hemen ortak kabul ettiği bir gerçektir.¹⁰¹

Çocuk doğduğu andan itibaren, birçok fizik ve manevi benzeyişlerle karşılaşmak suretiyle, mensup olduğu ailenin dar kadrosu içinde ilk sosyal gelişimine başlar ve ilk alışkanlıklarını kazanır. Belirli bir çağdan sonra da dış çevre ile temas sonucunda, başka alışkanlıklar kazanılır. Demek oluyor ki çocuk doğduğu andan başlayan ve yaşının ilerlemesi ile artan önce aile içi, sonraları aile dışı çevrenin sayısız etkilerine maruz bulunmakta olup, bu etkiler olumlu veya olumsuz, iyi veya kötü alışkanlıkların oluşmasına veya mevcut alışkanlıkların yine iyi veya kötü manada çoğalmasını sağlar. Örneğin, aile yapısı bozuk, iktisadi durumu kötü... bir aileye mensup, başıboş ve her türlü denetimden uzak... ve şehir hayatının bozucu etkilerine açık, bunun gibi fikri, manevi, mesleki terbiyeden mahrum bir çocuğun suç işleme sahasına kolayca girebilmesi ne kadar mümkün ise, temiz bir aile içinde yetişmiş, iyi bir öğrenim yapmış, sağlam bir ahlaki terbiye almış... bir küçüğün suç işlemek gibi kötü bir fiil ve harekette bulunması ihtimali de o oranda azdır. Demek oluyor ki çocukların suçlu olmalarının veya olmamalarının derin ve esaslı sebeplerini içinde buldukları aile ve dış çevre şartlarında aramak gerekir.¹⁰²

Ferri'ye göre Suç = Suçlu + Sosyal Çevredir. Suçlular hakkında yalnız önlem almak yeterli değildir; çevrenin etkilerini de ortadan kaldırmak gerekmektedir. İnsanın uyumsuzluğu konusundaki başarısızlığın, kişisel niteliklerinin sonucundan kaynaklanmadığı, anti-sosyal davranışının sosyal sistemden ileri geldiği zira suç

¹⁰¹GÖLCÜKLÜ, a.g.e., s.26.

¹⁰²ŞENSOY, a.g.e., s.42.

işleyenlerin büyük bir çoğunluğunun hemen hemen normal kişiler oldukları savunulmuştur.¹⁰³

Çocuk suçluluğu ile çocuğun geçmişi ve kişisel oluşumu arasında yakın bağlar bulunmaktadır. Çocuğun davranışları, eylemleri, içinde yetiştiği ortamın özelliklerine göre biçim almaktadır.¹⁰⁴ Bundan dolayı çevresel nedenler olarak, çocuğu içinde bulunduğu aile, okul, iş ve boş zamanların değerlendirildiği çevrenin çocuk suçluluğu ile ilişkisi vurgulanmıştır.

3.1. Aile Çevresi

Çocukları suç işlemeye yönelten sosyal sebepler araştırılırken, suçun doğrudan doğruya sebebinin aile olduğu söylenmekte ve suçlu çocuk konusunda akla gelen ilk düşünce ifadesini aileyi ithamda bulmaktadır. Nivelles çocuk mahkemesi hakimi Vander Rydt'a göre çocuğu suç işlemeye sadece aile çevresi sevketmektedir.¹⁰⁵ Aileyi, suçun doğrudan doğruya ve tek sebebi olarak kabul etmek hatalı anlaşılabilirse de bu müessesenin, suçun genellikle sebebi olduğunu söylemek yanlış sayılmaz.

Aile, ister antropolojik anlamda ister sosyolojik anlamda açıklansın, dişi ve erkek olarak iki insan yaratığının bir araya gelmeleri ile oluşmuş sosyal yönü ile ilk insancıl kurumdur.¹⁰⁶ Ailenin sosyal yapısı incelendiğinde, dört temel aile biçimi dikkatimizi çeker: Çekirdek aile, ataerkil geniş aile, geçici geniş aile, parçalanmış aile.¹⁰⁷ Ülkemizde çoğunluğu oluşturan ataerkil geniş aile yapısı sanayi toplumuna geçiş nedeniyle yerini çekirdek aile yapısına bırakmıştır.

¹⁰³H Yaver AKTAN, "Suç ve Suçluluk Nedenleri," **Adalet Dergisi**, (Sayı No:2 1981), s.154.

¹⁰⁴SEVÜK, **a.g.e.**, s.45.

¹⁰⁵ŞENSOY, **a.g.e.**, s.43.

¹⁰⁶H. Yaver AKTAN, "Suç ve Suçluluk Nedenlerine Kriminolojik Bir Yaklaşım," **Adalet Dergisi**, (Sayı No:2 Mart-Nisan 1988), s.98.

¹⁰⁷YAVUZER, **a.g.e.**, s.150.

Çocuğun ilk ve doğal çevresi aile olup, çocuk, ailenin bir üyesi olarak kişiliğini, davranışlarını, ahlak yargılarını herşeyden önce aile içinde aldığı eğitimle elde edecektir. Aile kendisini bu açılardan yönlendirir ve biçimlendirir. Aile hayatına ilişkin bozuklukların çocuk suçluluğuna geniş ölçüde sebep olduğu kesindir.¹⁰⁸ Çünkü birçok davranışın kaynağı ailedir. Anayasa'mıza göre aile, Türk toplumunun temelidir; Devlet, ailenin huzur ve refahı, bu arada özellikle anne ve çocuğun korunması için gerekli tedbirleri almak, gerekli teşkilatı kurmak durumundadır. Öte yandan çocuklarda ve gençlerde suç işleme eğilimlerinin önlenmesi ile ilgili olarak yine Anayasa'mızda Devlet'in gençleri alkol düşkünlüğünden, uyuşturucu madde bağımlılığından, suçluluktan, kumar ve benzeri kötü alışkanlıklardan korumak için gerekli tedbirleri alacağı belirtilmiştir.¹⁰⁹

Ailenin çocuk üzerindeki etkisi çoğu kez daha doğumdan önce başlar. Ailenin o çocuğa karşı istekli ya da isteksiz oluşu, gerek ruhsal-kültürel, gerekse toplumsal-ekonomik yönden bu çocuğun gelişimine hazır olup olmadığı ve çocukta beklentileri, o çocuğun yaşantısına, ilk izlenimin ve çevresiyle duygusal iletişimi önemli ölçüde etkileyecektir. Bu yüzden insanın yaşamı boyunca seçme özgürlüğüne sahip bulunmadığı tek ve en önemli şeyin ailesi olduğunu söylemek hiç de yanlış olmaz. Üstelik bu kuruluşun kişi üzerindeki etkisinin ne denli kalıcı bir biçimlendirici gücü bulunduğu da düşünülürse, aile kavramının önemi daha da belirginleşir.¹¹⁰

Kendi iç yapısında toplumsal düzene sahip bir aile, suçluluk konusunda doğal ve ideal bir sigortaya sahip demektir. Çünkü, insan davranışını, aile içinde büyürken yaşadığı deneyimler kadar hiçbir faktör etkilememektedir.

Çocuğun ilk şahsiyetini aile içinde geliştireceğine, yani aile ortamı çocuğun gelişiminde vazgeçilmez bir şart olduğuna göre normal aile çevresi ve hayatının yokluğu çocuğu üçlü bir etki ile uyumsuzluğa ve sonunda suçluluğa sürükleyecektir: İlk olarak normal aile hayatından mahrum çocuk normal gelişimini yapamayacaktır;

¹⁰⁸GÖLCÜKLÜ, a.g.e., s.27.

¹⁰⁹TÜRK, a.g.e., s.7.

¹¹⁰YAVUZER, a.g.e., s.126.

ikinci olarak aile hayatındaki bozukluk çocuğun ruhi dengesini alt üst edecektir; son olarak normal aile hayatının yokluğu çocuğun terbiyesinin de ihmali demektir.

Şunu bir kere daha belirtelim ki “çocuğun normal ruhi gelişimi” ve “ruhi dengenin muhafazası” her şeyden evvel üç ana ihtiyacın gereği gibi tatminine bağlıdır. Bunlar da emniyet, sevgi ve harekettir. Bu ihtiyaçlardan birinin tatmin edilmemesi çocuğun olumsuz şartlar altında büyümesine neden olacaktır. Genel olarak suçluların çocuksu davranıştan tamamen kurtulamamış, yani her bakımdan olgunlaşmamış kimseler olduklarını yapılan araştırmalar ortaya koymuştur.

Olumsuz ana-baba tutumları, özellikle baskıcı, bedensel cezalara yer veren sevgi göstermeyen ailelerde yetişen çocuklarda saldırganlık belirtilerine, kızma ve öfke duygularına rastlanır. Çocuğun bu duygularını doğrudan doğruya ana-babaya yansıtması yasaklanmıştır. Bu nedenle çocuk öfke ve saldırganlık duygularını içine iter. Bunlar bilinç dışına ait ve ifade edilemeyen kavramlardır. Bu içe itimler ileri derecede çoğalırsa çocuk nörotik bir yapıya bürünür ve hedefini aile dışında arar. İşte bu iç çatışmanın çeşitli ifade yolları vardır ki, bunlardan biri de suçtur.¹¹¹

Çocuk suçluluğunun temeline inildiğinde hiçbir toplumsal koşulun suçlulukta ideal ailenin özelliklerine sahip olmayan bir aile kadar etkili olmadığı görülmektedir.

Bizim burada kullandığımız toplumsal hayattaki ideal aile kavramından kastımız, dağılmamış, ailede eğitilmemiş, suçlu olmayan, çocuk sayısının her açıdan bakılabilecek sayıda olduğu, evdeki disiplinin uygar-seviyeli olduğu ve özellikle aile içi ilişkilerin sevgi, şefkat temellerine dayandığı yaşantısal bir ailedir.

Yüksek kontrol melekelerinin henüz gelişmemiş olması kendini gereği gibi idareden aciz, doğru yolu bulmakta güçlük çeken; maddi manevi bütün ihtiyaçlarını tek başına tatmin etmesi imkansız olan çocuk için aile herşeydir.¹¹²

¹¹¹Mehmet TANER, “Çocuk Niçin Suç İşliyor?”, **Suçlu Çocuklar, Suça İtilme Nedenler ve Eğitim Yoluyla Korunmaları**, (Ankara: Adalet Bakanlığı Yayınları, Yeni Seri No:65, 1985), s.29.

¹¹²GÖLCÜKLÜ, a.g.e., s.30.

Çocuk üzerinde ailenin etkisinin ne kadar önemli olduğunu yapmış olduğumuz açıklamalardan da görüyoruz. Aile yapısı içinde en önemlisi anne-baba ilişkileri ve anne-babanın çocuğa karşı tutumun son derece dengeli bir sevgi öğretme ve belirli yerde engelleme biçiminde bir uyum içinde olması gerekmektedir. Eğer ailede ruhsal hastalık varsa, alkolizm varsa, suç işleme oranı yüksekse, uyumsuzluk, geçimsizlik, sık kavgalar oluyorsa, sık sık anne-babanın evi terk etmesi, ayrı yaşama şeklinde olgular varsa, disiplin tutarsızsa ve disiplin yöntemi olarak başlıca dayak benimseniyorsa, özellikle babanın çocuklarla ilişkileri uzak ve soğuk ise, sevgiden yoksun, güven vermeyen, düzensiz, karışık, çatışmalı aile yapısı varsa bu çocuklarda suça itilme oranı yüksektir denebilir veya bir potansiyel taşıyor denilebilir en azından.¹¹³

Ailede çocuğun eğitimi sırasında çocukta süperego da denilen vicdan gelişiminin sağlanamaması çocukların suç işlemesine neden olmaktadır. Çünkü, çocuk vicdanı sayesinde içgüdülerinden kurtulur, toplumsallık kazanır. İşte, vicdan oluşamazsa, çocuk başkalarının hakkına saygı göstermezse, canı ne isterse onu yapar, canı istediklerini yaparken de suç işler.

3.1.1. Aile Yapısı

Ülkemizin tarım toplumundan sanayi toplumuna geçmesiyle, geleneksel tüm kurumlar gibi ailenin yapısında da değişiklik olmuştur. Sanayileşmenin hızlanması, kentleşme, ekonomik büyüme, tarımda makineleşme, Medeni Kanun'un kabulüyle kadının ailede ve toplum yaşamında erkeklerle eşit haklara sahip olması, tek asli evliliğin yasal zorunluluk olması, eğitimin yaygınlaşması gibi bir dizi sosyo-ekonomik gelişme sonucunda, ataerkil geniş aileler bölünmüş ve çekirdek aile, Türkiye'de egemen aile biçimi olmuştur.

Ülkemizde ailelerin % 60'ı çekirdek ailedir. Ataerkil geniş ailelerin oranı %19, geçici geniş ailelerin oranı %13, parçalanmış aile oranıysa % 8'dir.

¹¹³Oya TUNCER, "Çocuğu Suça İten Nedenler", **İzmir Barosu Dergisi**, (Sayı No:3, Temmuz 1992), s.67.

Üç ilde alınan suçlu deneklerimizden %67.2'sinin aile yapısının anne-baba-çocuktan oluşan çekirdek aile, %22'sinin parçalanmış ya da eksik aile, % 10.8'ininde geniş aile olduğu görülür.

Parçalanmış aileden anlaşılması gereken ise; ölüm, boşanma, ayrı yaşama gibi nedenlerle karı ya da kocanın birinin ya da her ikisinin bulunmadığı ailedir.¹¹⁴ Evliliklerini sürdürdükleri halde, duygusal açıdan kopmuş yani parçalanmış ailelerde bu gruba dahildir. Aile parçalanıp, eve üvey anne ya da baba gelince çocuk ya tamamen ihmal edilmekte ya da sokağa terk edilmektedir.¹¹⁵

Çocuğun sosyalleşmesinin ilk önce aile oluşması, uygun davranışı, değerleri ve inançları ana-babasından öğrenmeye başlamasından dolayı parçalanmış ailenin, çocuğun kötü davranışlarında büyük etkisi olduğu belirtilir. Gerçekten de ailelerin parçalanmasının önemli suçluluk nedenlerinden olduğu kabul edilmektedir. Bu inancı destekler nitelikte çok belirti olmasına karşın, “parçalanmış aile sendromu”nun suça etkisinin bilimsel kanıtlarının çok yeterli olmadığı da belirtilmektedir. Ailenin parçalanması çocuğun geleceğini tehlikeye sokar, çocuk yalnız kalır, kısmen veya tamamen eksik yetişir; ailesiyle birlikte yaşayan çocuklarla kaynaşmada sıkıntı çeker. Ayrılan ve boşanan çiftlerin çocukları muntazam aile çocuklarına göre daha suçludurlar.¹¹⁶

Yapılan bir araştırma sonucu 124 suçlu çocuktan, %57'sinin parçalanmış ailelere mensup oldukları tespit edilmiştir. Yine İstanbul Üniversitesi Ceza Hukuku ve Kriminoloji Enstitüsünce 974 suçlu çocuk üzerinde yapılan ankette, çocukların %42,1'inin parçalanmış ailelere mensup oldukları saptanmıştır.¹¹⁷

Çocukların fiziki ve psikolojik açıdan sağlıklı yetişebilmeleri, içinde bulunduğu

¹¹⁴YAVUZER, a.g.e., s.150.

¹¹⁵TANER, a.g.e., s.31.

¹¹⁶SEVÜK, a.g.e., s.46.

¹¹⁷Çocuk Suçluluğunun Önlenmesi ve Küçük Suçlular, İ.Ü. Türk Kriminoloji Enstitüsü.

ailenin de en başta anne ve baba olmak üzere diğer fertleri ile birlikte fiziki ve psikolojik açıdan sağlıklı olmaları zorunludur. Ancak günümüzde çocuklarda anti-sosyal davranışlara ve suçluluğa neden olan, ailenin dar anlamda parçalanmışlığından ziyade aile içindeki uyumsuzluk ve anlaşmazlık olarak ortaya çıkan parçalanma daha ön plana çıkmıştır. Yeri gelmişken şunu da ekleyelim ki ailenin dengesiz, tutarsız, dikkatsiz veya sevgisiz ebeveynlerden oluşması da parçalanmışlık olarak kabul edilebilir. Parçalanmış aile kavramının tek başına ele alınmaması, sosyolojik ve psikolojik açılardan da ele alınması gerekmektedir.

Buraya kadar ki yapmış olduğumuz açıklamalar ile çocuğun yetişmesi ve gelişmesinde ailenin etkisi üzerinde durmaya çalıştık. Ancak ailenin önemini daha iyi kavrayabilmek için yapmış olduğumuz açıklamaları biraz daha derinleştirmek istiyoruz.

Ana yada babanın veya her ikisinin nevrotik kişilik özelliklerine sahip olması, çocukta da nevrotik kişiliğin gelişmesine neden olur. Nevrotik kişilik yapısının sonucunda da antisosyal davranışlar görülür.

3.1.2. Ailenin Ekonomik Yapısı

Suçlu çocukların ailelerinin ekonomik düzeyinin de çok düşük olduğu tespit edilmiştir. Ailenin sosyo-ekonomik koşulları, aile hayatının ruh sağlığını etkilediği gibi, çocuğun kişiliğini de etkiler. Ailenin ekonomik çıkmazı nedeniyle çocuklar küçük yaşlarda okuldan alınıp çalışmaya zorlanmaktadırlar. Ağır şartlarda çalışan çocuklar eğitimini sürdürememektedirler. Bir kısmı da çalışmalarını sırasında suçlu çocuklarla tanışmakta ve suça itilmektedirler. Ailenin ekonomik durumunun kötü olması doğrudan bir suç sebebi olmaktan ziyade, hayat şartlarını ağırlaştırması dolayısıyla vasıtalı bir şekilde suçluluğa neden olması daha muhtemeldir.¹¹⁸ Çalışan çocukların bir kısmı da sokaklarda çalışmaktadır. Sokaklarda mal veya hizmet satarak kendilerinin yada ailelerinin ihtiyaçlarını karşılamaya çalışırlar. Çoğunluğu aileleri ile birlikte yaşar, simitçilik, balon, su, çiçek, peçete, kağıt mendil satıcılığı, ayakkabı boyacılığı, hamallık, tartıcılık, otoparkçılık gibi işler yapmaktadırlar.

¹¹⁸GÖLCÜKLÜ, a.g.e., s.30.

oldukları imkanlar ve mali güçleri çerçevesinde öncelikle çocuğun ana-babasına veya çocuğun diğer bakımın üstlenen kişilere düşer.

Taraf Devletler, ulusal durumlarına göre ve olanakları ölçüsünde, ana-babaya ve çocuğun bakımını üstlenen diğer kişilere, çocuğun bu hakkının uygulanmasında yardımcı olmak amacıyla gerekli önlemleri alır ve gereksinim olduğu takdirde özellikle beslenme, giyim ve barınma konularında maddi yardım ve destek programları uygularlar.”

Ailenin ekonomik durumunun bozukluğu çocuk suçluluğunu körüklemekle birlikte, bu durumun düzelmesiyle çocuk suçluluğunun da ortadan kalkacağı sanılmamalıdır. Gerçek ihtiyaç neticesi hırsızlık suçunu işleyenlerin sayısı çok azdır ve çocuk çoğu zaman ihtiyacın şiddetini tayinde de yanılmaktadır.

3.1.3. Ailenin Eğitim Durumu

Ailenin eğitim durumu da çocuğun suça itilmesinde faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Çocukların ilk eğitimi aldıkları yer aile yuvalarında, genellikle töre, gelenekler doğrultusunda alışıla gelmiş yöntemler ve sezgiye dayanılarak el yordamıyla eğitildikleri açıktır. Okuma yazma bile bilmeyen anne-babanın, çocuğunu tanımak için hiçbir bilimsel aydınlanma olanağı yoktur. Kaldı ki, dünyanın en zor sanatı olan çocuk eğitiminde çoğu kez pedagoglar, uzmanlar, eğitilmiş anne babalar bile yetersizliğe düşmektedir.¹²¹

Yavuzer'in yapmış olduğu araştırmaya göre; suçlu çocukların ve ailelerin sorunlarından birinin eğitimsizlik olduğunu belirlemiştir. Araştırmaya konu edilen suçlu çocukların annelerinin %76.6'sının, babalarının da %40.7'sinin okuma yazma bilmediğini saptamıştır. Yine Devlet İstatistik Enstitüsü'nün hükümlü çocuklar üzerinde yaptığı bir araştırmaya göre; annelerden %73.7'sinin, babalardan %39'unun okuma yazma bilmediğini göstermiştir. Bu araştırmaların sonucuna göre suçlu çocukların aileleri genellikle çok düşük kültür seviyesindedirler. Çoğunlukla baba en fazla ilkokul

¹²¹YAVUZER, a.g.e., s.148.

mezunu, anne ise okuryazardır. Bu nedenle çocuk, aileden gerekli eğitimi alamamaktadır.

Ailenin okur-yazarlığı çocuk suçluluğunda gelişen sosyal hayatta doğrudan değil, ailenin bu nedenle birtakım olumlu özelliklere kavuşamaması, elde edememesi nedeniyle, bu özellikleri çocuğun eğitiminde çocuğa aktaramamasından çocuktaki eksik yönlendirilme, eksik bilgilendirilme ve çocuğa karşı yine bu nedenden kaynaklanan sevgi, şefkat göstermede, disiplin tekniklerindeki eksik, yanlış uygulamadan dolayı dolaylı bir etkiye sahiptir.

3.1.4. Ailedeki Çocuk Sayısı

Geniş aile yapısı da çocuğun suçlu davranışında önemli yer tutar. Both Nye ve Glueckların araştırmaları, suçluların daha çok geniş ailelerden geldiğini göstermiştir.¹²² Suçlu çocuklar genelde kalabalık ailelere mensupturlar. Ortalama kardeş sayısı 6 ya da 7'dir. Ailenin kalabalık olması çocuğun anne ve babası tarafından takip ve gözetiminde imkansızlıkları da beraberinde getirmektedir. Ayrıca çocuğa karşı sevgi ve ilgi eksikliğini de doğurmaktadır. Sevgi ve şefkat alamayan çocuk da diğer insanları sevmeyi öğrenememektedir. Çünkü sevgi ve şefkat bir öğrenme işidir.¹²³

Çocuklar üzerindeki şefkat eksikliği ne kadar önemli ise gösterilen aşırı şefkat ve yersiz himaye de çocuğun ailesinden bağımsız hareket edebilme yeteneğinin gelişmesini engellemektedir. Bunun sonucunda çocuk karşılaştığı günlük zorlukları kendi başına halledememekte, bu sebeple en kolay yolu seçerek suç işlemektedir. Bunlara ceza siyasetinde "pasif suçlular" denilmektedir. Bu grup şiddet suçları işleyen aktif suçlular kadar tehlikeli ve tedaviye muhtaçtırlar.¹²⁴

Aile kalabalıklığına ailedeki kardeş sayısı açısından baktığımızda, deney grubunun %62.5'inin dört ya da daha fazla kardeşe sahip oldukları dikkati çeker. Deney alt

¹²²SEVÜK, a.g.e., s.50.

¹²³TANER, a.g.e., s.32.

¹²⁴GÖLCÜKLÜ, a.g.e., s.29.

gruplarından şahsa ilişkin suçluların %71.3'ünün, mala ilişkin suçluların %71'inin, cinsel suçluların da %52.1'inin dört ya da fazla kardeşe sahip oldukları belirlenmiştir.

Aile kalabalıklığına ailedeki birey sayısı açısından bakıldığında, deney grubunun %79.9'unun beş kişilik ya da daha kalabalık ailelerden geldikleri saptanmıştır. Suçlu gruplardan mala ilişkin suçluların %86.8'inin, şahsa ilişkin suçluların %81.4'ünün, cinsel suçluların da %76'sının beş kişilik ya da daha kalabalık ailelerden geldiği bulunmuştur.¹²⁵

Aile üyelerinin sayısının artması suça yönelten bir olgu değil ise de ülkemizde çoğunluğunu dar gelirli ailelerin oluşturduğu düşünüldüğünde üye sayısının artması, ekonomik durumun kötüleşmesi ve çocukların eğitim yerine aile ekonomisine katkıda bulunabilmesi amacı ile çalışma hayatına itilmesi, suça yönelme oranını da artırmaktadır.¹²⁶

Genelde suçlu çocuklar ya ailenin ilk, ya da son çocukları olmaktadır. İlk çocuk üzerine çok sorumluluk yüklenmesinden, son çocuk da aşırı şımartılmasından dolayı anti-sosyal davranışlar gösterirler. Bir çok etkenle suçluluk arasındaki ilişki arandığında, özellikle en yakın ilişkinin düşük aile geliriyle aile kalabalıklığı arasında olduğu görülmüştür.

Sonuç olarak, bireye toplumsal değer hükümlerini kazandıran, ona ilk sosyal deneyim fırsatı veren aile ortamının gelişim sürecindeki önemi büyüktür. Ancak aile ortamındaki duygusal ve toplumsal etkileşim yetersizliği ya da kötü modellerin bulunması, bu kurumun olumsuz bir uyarım kaynağı olmasına yol açar.¹²⁷ Suçlu çocuklar sadece aile ilişkilerindeki düzensizlik ve bozuklukların eseridir, denemez. Buna karşın en azından temel gereksinimlerini sağlayacak ekonomik koşulları olan düzenli bir aile ortamı içinde ilgi, sevgi ve denetim eksikliği olmadan yetişen çocukların

¹²⁵YAVUZER, a.g.e., s.158.

¹²⁶Neşe N. DOĞAN, "Çocuk Suçluluğu ve Çocuk Mahkemeleri," **Adalet Dergisi**, (Sayı No:1, Ocak-Şubat 1990), s.177.

¹²⁷YAVUZER, a.g.e., s.161.

suça meyil etmeleri ve suçlu çocuk olma şansı en az düzeye indirgenebilir.¹²⁸ Görüldüğü üzere çocuğun hayatı boyunca taşıyacağı olumlu veya olumsuz bütün davranış şekillerinin filizlendiği yer aile ocağıdır. Ailede kazanılan bu davranışlar yaşam boyunca etkilerini sürdürürler.

3.2. Okul Çevresi

Okul, çocukların davranışlarını kontrol ederek onları toplumsallaştırmak suretiyle geleceğe hazırlayan, aileden sonra ikinci sosyalleşme kurumudur.¹²⁹ Hatta ailelerin fonksiyonlarındaki kayıplar nedeniyle önemi son yıllarda daha da artmıştır.¹³⁰ Okulun çocuk hayatındaki düzenleyici rolü çok taraflıdır. Okul ilk olarak çocuğun fikren, ikinci olarak manen gelişmesini sağlayacak, ona ilk toplum kurallarını öğretecek, bir düzen içinde çalışma alışkanlığı verecek, son olarak onun zamanını faydalı şekillerde kullanmasını sağlayarak kötü yollara girme şansını azaltacaktır. Okul bu fonksiyonlarında gereği gibi başarı sağladığı takdirde çocuk serseriliğin ve dolayısıyla çocuk suçluluğunun önemli bir faktörü ortadan kaldırılmış demektir.¹³¹

Okul, toplumsallaşmada ikinci araç olup, çocuk için, toplum tarafından oluşturulan ilk kendini deneme yeridir. Okul, toplumun ve yetişkinlerin, çocuğun yaşamında doğrudan etkisinin görüldüğü bir ortam oluşturur. Aile ve okulda edinilen bilgi ve beceriler, kazanılan tecrübe ve dostluklar olumlu bir kişilik, sevgi, saygı, çalışma ve başarılı olma arzusu ile sağlıklı bir ortam, çocuğun suç işlemesini engelleyebilmektedir. Okulun ana görevi, çocukları ve gençleri toplumsallaştırmak, toplum kültürünü aşılama ve beklenen insan gücünü yetiştirmek olduğundan ve çocukların zamanının büyük bir kısmı, burada geçtiğinden, okulun suçluluğu önlemedeki önemi büyüktür. Kaldı ki okul, çocuk ve gençlerin büyük bir kısmını sokakların tehlikelerinden ve suça yönelmekten uzak tutma görevini de görmektedir.

¹²⁸Gülseren GÜNCE, **Çocuk Suçluluğu ve Aile**, (Ankara: A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları No:130, 1983), s.6.

¹²⁹Timur DEMİRBAŞ, **Kriminoloji**, (Ankara: Seçkin Yayınları, 2001), s.177.

¹³⁰SEVÜK, **a.g.e.**, s.51.

¹³¹GÖLCÜKLÜ, **a.g.e.**, s.37.

Okul, çocuğun akran gruplarıyla olan etkileşimine fırsat tanıyan bir ortam oluşturmasının yanında, çocuğun model almaya ve taklit etmeye çaba göstereceği kişilerle karşılaşmasına da olanak sağlar. Okul, birbirinden çok farklı fikri yeteneklere sahip çocuk ve gençleri, toplum kültüründeki modele göre şekillendirecek ve onlarda topluma uygun değerlerin yerleşmesine ve gelişmesine olanak sağlayacaktır.

XVII. yüzyılda Victor Hugo: “Bir okulun yapılması, bir hapisyanenin kapanması demektir.” Sözüyle eğitim ve suçluluğun arasında doğrudan bir ilişki olduğunu vurgulamıştır. Birçok araştırmada da okul, çocuk suçluluğunu yok edici bir kurum olarak sunulmuştur.¹³² Okul ve suçluluk arasındaki ilişkide iki önemli faktör söz konusudur. Birincisi, yetenek eksikliğinden veya öğrenme güçlüğünden kaynaklanan akademik başarısızlık, ikincisi eğitim uygulamasından uzaklaşma bir başka deyişle okula devam etmemedir.

Eğitim ve öğretim sürecinin aynı zamanda insanın başarılı bir toplumsallaşmaya ulaştırma süreci olduğunu açıklamıştık. Bunun doğal sonucu olarak, okulun bu işlevini herhangi bir nedenle yerine getirememesi, bireyin başarısını, gelişimini, çevresine uyumunu ve ruh sağlığını olumsuz yönde etkileyecektir. İnsancıl, bireyi geliştiren, yaşama hazırlayan eğitimin etkinliğine ve önemine karşılık, eksik, yetersiz, yanlış eğitim birçok sorunun kaynağı olabilmektedir.

Bazı hallerde okul, çocukların gelişme ve uyum güçlüklerini çözmeye yardımcı edecek yerde, farkında olmadan güçlüğü artırıcı etkiler eklemektedir. Bunun bir sonucu olarak da, okuldan kaçmak, hırsızlık v.b. gibi sorun ve suçlar ortaya çıkmaktadır.

Okuldaki başarı durumu ile suçluluk arasında ilişki olup olmadığı hep tartışılmıştır. Yapılan araştırma sonuçlarına göre, okuldaki genel başarısı düşük olan öğrenciler, diğer öğrencilere göre daha çok suç işleme eğilimi göstermektedirler. Ancak, sınıfta kalmak tek başına suçluluğun nedeni sayılmamakla birlikte, nedenler zincirinin bir halkasını oluşturmaktadır. Akademik yetersizlik, okulda başarısız olmaya,

¹³²YAVUZER, a.g.e., s.162.

başarısızlık okuldan soğumaya, dolayısıyla uzaklaşmaya, uzaklaşma ise otoriteyi reddetmeye ve suça neden olabilmektedir. Ancak öğrenme yetersizliği ile çocuk suçluluğu arasında illi bir bağ bulunduğunu gösteren bir bulguya rastlanmamaktadır.¹³³

Okulun olumlu etkisinden yararlanamamış ve iyi bir aile ortamına sahip olmayan çocukların suça öncelikle okulda başladıkları görülmektedir. Bu tehditle kendisinden küçük çocukların harçlıklarını alma ile başlamakta, zamanla şiddete yönelen çeteleşmeye kadar gitmektedir. Okul idarelerinin ve ailelerin gerekli özen göstermemeleri halinde, bu zamanla yaralama ve adam öldürme ile sonuçlanan suçlara kadar gitmektedir.

Ülkemizde bir taraftan okul sayısının azlığı ve öğrenci sayısının fazlalığı ile öğretmen sayısının azlığı ve öğretmenlerin çocuk ile şahsen ilgilenme imkanının olmaması ve sistem olarak eğitimden ziyade öğretim üzerinde durulması okulun moral değerini azaltmaktadır.

Öğretmenle öğrenci arasında kurulan sevgi ve saygıya dayanan iletişim sayesinde okulun çocuk suçluluğunu önlemedeki etkisi artacaktır. Özellikle orta okul ve liselerde rehberlik öğretmenlerinin yanı sıra sosyal hizmet uzmanı, psikolog gibi personelin görevlendirilmesi yerinde olacaktır. Bu uzmanlar, özellikle ergenlik dönemi çatışmalarında öğrenciler ve öğrenci velilerine danışmanlık ederek ergenlik çatışmalarının zararsız atlatılmasını, anti-sosyal davranışların önlenmesini sağlayabilirler.¹³⁴

Ailenin, çocuğun okulu ve dersleri ile olan ilgisine müdahale şekli de çocuğun davranışlarını etkileyecektir. Ülkemizde özellikle karne günlerinde evden kaçmalar, yalan söylemeler, intihar teşebbüsleri ve intiharlar ailenin davranış şeklinin ne kadar önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca okullarımızda kurulan Okul Aile Birliklerinin çocuklarımızın bedeni, akli, sosyal ve psikolojik gelişimlerdeki

¹³³DEMİRBAŞ, a.g.e., s178.

¹³⁴TANER, a.g.e., s.35.

görevlerini yerine getirebilmeleri, okullu çocukların suça itilmelerine karşı durabilecek önemli bir direnç sağlayacaktır.¹³⁵ Maalesef Okul Aile Birlikleri bugün için daha ziyade mali ihtiyaçları karşılamak amacıyla çalışmaktadırlar.

Çocuğun eğitim düzeyinin suçluluğu belirleyici etkenlerden biri olduğu, cezaevlerine giren hükümlü çocukların suçu işlediği andaki eğitim düzeyinin dağılımı incelendiğinde de görülmektedir. Eğitim düzeyi ile suç işleme oranı arasındaki ilişkide ters orantı vardır. Çocuğun eğitim seviyesi yükseldiği oranda suç işleme eğilimi azalmaktadır. 1993 yılında Adli ve Çocuk Suçluluğu Sempozyumuna sunulan tebliğe göre 1980-1990 yılları arasında çocuk suçlularında eğitim durumunu gösteren verilerde yoğunlaşmanın ilkokul öğrencisi ve mezun çocuklarda olduğu, ortaokul mezunlarında bir azalma ve lise mezunlarında ise minimum hale geldiği saptanmıştır.

Sonuç olarak, bir toplumsallaştırma kurumu olarak okulun işlevi büyüktür. Okul, bir sosyal kurum olarak gerektiğinde bir aile ve yakın çevrenin veremediği olumlu etkileşim ortamını hazırlayan, bu boşluğu dolduran bir kuruluştur. Okul, bu önemli işlevini gereği gibi yerine getirebildiği ölçüde başarılı sayılır.¹³⁶ Okul tek başına suçluluk problemini kontrol edemez. Ancak gençlik üzerinde suçluluğu önlemede olumlu bir adım olabilir.

3.3. İş Çevresi

Dünya ülkelerinin baş döndürücü gelişmesiyle gelen ekonomik imkanların hemen her ülkede az veya çok fakat kesin olarak etkilerini gösterdiği bir gerçektir.¹³⁷ Sanayileşmenin gelişmesi ile iş imkanları da artmış ve ailenin ekonomik yetersizliği veya çocuğun okulda ki başarısızlığı, devamsızlığı çocuğu erken sayılabilecek bir yaşta iş yaşamına sürüklemiştir.

Gerek eğitimsizlik, gerek hızlı nüfus artışı ve kentleşme, gerekse de fakirlik,

¹³⁵AKINCI ve ATAKAN, a.g.e., s.28.

¹³⁶YAVUZER, a.g.e., s.167.

¹³⁷AKINCI ve ATAKAN, a.g.e., s.43.

ülkemiz insanlarını da dünyadaki diğer ülkelerde olduğu gibi, küçük yaşta çalışma hayatına sokmaya başlamıştır. Kente gelen aileler, ekonomik yetersizlik nedeni ile çocuklarını çeşitli işlerde, özellikle de kısa sürede çok para getiren işlerde çalıştırmaya başlamıştır.¹³⁸

Devlet İstatistik Enstitüsü'nün Ekim 1994'deki Çocuk İstihdamı Anketi'nde 59.828.000 olan ülke nüfusunun yaklaşık %20'sinin yani 11.889.000'ini 6-14 yaş grubundaki çocukların oluşturduğu ortaya çıkarılmıştır. Bu 11.889.000 çocuğun, 1.008.000'ini yani % 8.5'ünü, ekonomik faaliyette bulunan, diğer bir ifade ile çalışan çocukların oluşturduğu tespit edilmiştir.

Çocukların çalıştırılması, köy ve kent arasında da farklılık göstermektedir. "Köylerde istihdam edilen 6-14 yaş grubu 820.000 çocuğun %92'sinin (754.000) tarım sektöründe çalıştıkları, kentsel yerlerde ise çocukların %40 gibi büyük çoğunluğunun sanayi sektöründe ve %26'sının ise hizmet sektöründe çalıştıkları tespit edilmiştir." (TİSK; 1996:14)

Mesleki eğitimden yoksun olarak, kendilerine uygun olmayan işlerde çalıştırılan bu çocukların, beden ve ruh sağlıkları tehlikeye girmekte, bu durumda toplumsallaşmanın eksik ve hatalı olması söz konusu olmaktadır. Ayrıca çocuklar çalıştıkları işler sebebiyle sigara içen, alkol alan, uyuşturucu madde kullanan, sapık ruhlu kimselerle de ilişki kurmak zorunda kalmaktadırlar. Bu da çocuğun psikolojik ve zihni gelişimini tamamlamasını engelleyip, kötü alışkanlıkları erken yaşta kazanmasına neden olmaktadır. Özellikle İstanbul ve Ankara gibi büyük şehir merkezlerinde mesleki bir eğitim gerektirmeyen sokak işlerinde çalışan çocuklarda suçluluk oranı daha fazla görülmektedir.

İş yaşamındaki çocuklar kazançlarının bir kısmını ailesine verse de geri kalanını kendileri için kullanarak ekonomik özgürlüklerini kazanacaklardır. Bu durumda da çocuk eğlence hayatına girerek bu çevrenin olumsuz etkilerine maruz kalabilecektir.

¹³⁸Dolunay ÇEVİK, **Çalışamazsam Okuyamam**, (Ankara: Ankara Büyük Şehir Belediyesi Eğitim-Kültür Daire Başkanlığı, 1997), s.45.

Çocuğun iş yaşamında olması, gelişimsel gereksinme olan ve bazı toplumsal davranışların pekişmesinde payı bulunan “oyun” gibi etkinliği tam olarak yerine getirmesini, okul çalışmalarına yeterince zaman ayırmasını da engelleyebilir.

Çocuğun ekonomik sömürüye ve her türlü tehlikeli işte ya da eğitimine zarar verecek ya da sağlığı veya bedensel, zihinsel, ruhsal, ahlaksal ya da toplumsal gelişmesi için zararlı olabilecek nitelikte çalıştırılması önlenmelidir. Bunun için Devlet, yasal, yönetsel, toplumsal ve eğitsel önlemleri almalıdır. Bu önlemlerin başında; işe kabul için bir ya da birden çok asgari yaş sınır belirlenmesi, çalışmanın saat olarak süresi ve koşullarına ilişkin uygun düzenlemeler yapılması, ceza ve uygun yaptırımlar gelir.¹³⁹

Türk Hukuk Mevzuatında çalışan çocuklar ile ilgili hükümler Anayasa’da, Milletlerarası antlaşmalarda, İş Kanununda, Çıraklık ve Meslek Eğitim Kanununda, Polis Vazife ve Selahiyetleri Kanununda, Umumi Hıfzıssıhha Kanununda, 2089 sayılı Çırak, Kalfa ve Ustalık Yasası, Sınai Müesselerde ve Maden Ocaklarında Mesleki Kurslar Açılmasına Dair yasalarda vardır.

Çocuğun bir işte çalışması ile suçluluk arasındaki ilişkiler konusunda araştırma yok denecek kadar azdır. Ancak şunu söyleyebiliriz ki özellikle okul sonrası, seyyar satıcılık, gazete dağıtıcılığı, ayakkabı boyacılığı gibi bir yetişkinin gözetim ve korumasında olmayan işlerde çalışan çocuklar, fabrikada işçi, yada mesleki bir eğitim gerektiren işlerde çalışan çocuklara oranla daha fazla suç işlemektedirler.

3.4. Boş Zamanların Değerlendirildiği Çevre

Çocukların boş zamanlarının iyi düzenlenmemiş olması da suç işleme fırsatları meydana getirmektedir. Ailenin çocuğun boş zamanlarını iyi değerlendirmesi için gereken ortamı hazırlamaması veya hazırlayamaması, çocuğu sokağa itmekte, oyun grupları ve çeteler halinde birleşerek suç işlemesine neden olmaktadır. Ülkemizde özellikle büyük şehirlerde okul çevrelerinde küçük çeteler oluşturarak çocuklar suç

¹³⁹İ. Hasan DUMAN, “Herşey Çocuklar İçin,” **Ankara Barosu Dergisi**, (Yıl: 56, Şubat-Mart 1999), s.182.

işlemektedirler. Ancak çocuklar daha çok oyun grupları halinde birleşmekte ve birbirlerinin etkisi altında kalarak macera heveslerini tatmin etmek için suç işlemektedirler. 974 suçlu çocuk anketine konu olan çocuklardan %30.3'ünün suçlarını iştirak halinde işledikleri görülmektedir.

Sanayileşme ve şehirleşme genellikle boş zamanın kullanımı ve yapısında değişikliğe yol açar. Özellikle şehirleşmiş alanlarda boş zaman, aileden çok yaşlılarla harcanır. Yaşlılarla arkadaşlık ise ani suçların işlenme riskini arttırdığı yolunda endişeler uyandırmaktadır. Şehirleşme ve toplumsal kötü davranış konusundaki bir araştırmada, hızlı şehirleşmenin görüldüğü alanlardaki çocukların diğer çocuklara nazaran daha fazla boş zamana sahip olduğu, bu boş zamanların da genellikle yetişkinlerden ayrı harcandığı ve kız çocukların erkeklerden daha az boş zamana sahip olduğu belirlenmiştir.¹⁴⁰ Büyük şehirlerde her türlü ailevi ilgi, şefkat ve terbiyeden uzak kalmış zayıf iradeli denetimsiz çocukların boş zamanlarının çoğunu sokaklarda geçirmesi neticesinde şehirlerin tahrik edici çeşitli vasıta ve imkanları içinde daha fazla direnç gösteremeyerek tehlikeli çevreye çabucak girdikleri ve bu çevreden gelen olumsuz etkilerin kurbanı olarak suç işledikleri görülmektedir.

Çocuk ve gençlerin boş zamanlarının bir bölümü eğlence ile geçer. Eğlence herkesin özellikle gençlerin yaşamında olumlu bir güçtür. Ancak denetime tabi tutulmamış ve özellikle ticari amaç güden bazı eğlence araçlarının çocuklar ve gençler üzerinde tahrip edici etkiler gösterdiği ve suçu arttırdığı, buna karşılık sağlıklı, eğitici, öğretici, eğlence faaliyetinin ise suçluluğu önleyici etkilerde bulunduğu kabul edilmektedir.¹⁴¹

Genel olarak çocukların boş zamanlarını geçirecek uygun ve yeterli eğlence araçları ve programlarına sahip bulunmayışları çocuk suçluluğunun bir nedeni olarak kabul edildiği gibi, bazı ticari eğlence araç ve biçimlerinin de çocuk suçluluğunda rol oynadığı kabul edilmektedir. Glueck'lar, suçluların boş kaldıkları zaman daima bir

¹⁴⁰SEVÜK, a.g.e., s.55.

¹⁴¹Hamit DÜNDAR, "Çocukların ve Gençlerin Suça İtiliş Sebepleri Üzerine Bir İnceleme,"

şeyler yapmak isteyerek yeniden suç işlediklerini ileri sürmektedirler.¹⁴² Ancak eğlencenin ve değişik eğlence araçlarının, çocuklar ve gençler üzerindeki etkileri her çocuk için aynı değildir. Suça yöneltebilecek diye nitelendirilen eğlencelere katılanların çoğu suçlu olmazlar.

Devletimizin boş zamanı önleyici ve yararlı amaçlara yönlendirici bir politikası olmalıdır. Burada hükümetlere ve özellikle yerel yönetimlere büyük sorumluluklar düşmektedir. Gerçekten de, gençleri caddelerden ve kahve köşelerinden alıp, meslek öğrenmeye yönlendirici kurslar açmak, spor sahaları açarak spora yönlendirmek, yarım günlük işler vermek suretiyle harçlıklarını çıkartmalarını sağlamak bunlara örnek olarak gösterilebilir. Ancak bizde ne yazık ki böyle bir politika, merkezi ve yerel düzeyde bulunmadığından, gençler her an suça yönelmeye hazır vaziyette bulunmakta, bir çoğu da suça yönelmektedirler.¹⁴³

Bu açıklamalarımızdan sonra şunu diyebiliriz ki, çocukların boş zamanları denetim altında geçirmeleri sağlanmalıdır. Özellikle yıl sonu tatillerinde okulun olmaması nedeniyle çocuğun boş zamanları çok fazladır. Bu dönemde çocuk ailesinin denetiminde olmazsa boş zamanlarını sokaklarda arkadaş çevresi ile geçirmek zorunda kalacaktır. Çocuklar ilk suçlarını bir arkadaşı vasıtasıyla işlediği gerçeği hatırlanırsa durumun ciddiyeti daha iyi kavranmış olur kanısındayız. Çocuğun bu boş zamanlarını değerlendirerek hem psikolojik hem de fiziksel gelişimini daha iyi tamamlayabilmesi için tiyatro, jimnastik, spor, izcilik gibi sosyal aktivitelere katılmasını sağlamak gerekir. Böylece çocuk boş zamanlarında sokakta kalmayarak olumsuz etkilerinden korunmuş olacak ayrıca bu tür aktiviteler sayesinde olumlu davranış şekilleri kazanacaktır.

4. KİTLE İLETİŞİM ARAÇLARI

İnsanın sosyal hayatına olumlu veya olumsuz etkileri bulunan çağımızın sosyal kurumlarından diğer bir etkende kitle iletişim araçlarıdır. Kitle iletişim araçları, yazılı basın ve görsel basın olarak ortaya çıkar. Radyo, televizyon, gazete, kitap, dergi, sinema,

¹⁴²YAVUZER, a.g.e., s.242.

¹⁴³DEMİRBAŞ, a.g.e., s.183.

video gibi iletişim araçlarının hızla yaygınlaşması, bunlarla seyirci, dinleyici ve okuyucuya şiddet eylemleri ve suçlu davranış biçimlerinin sunulması, suçlu davranışla kitle iletişim araçları arasındaki ilişki sorununu ön plana çıkarmıştır. Özellikle günümüzde sanal dünya olarak adlandırılan internet'in ortaya çıkıp hızla gelişmesi ile her türlü bilgiye ulaşmanın kolaylaşmış olması kitle iletişim araçlarının etkisini daha da artırmıştır.

Dünyanın birçok ülkesinde, kötü edebiyatın, eserlerin, suça yol açan bir etken olduğu, kanlı katilleri hikaye eden, müstehcen hikaye ve resimleri içeren yayınların, polis hikaye ve romanlarının suçluların tavır ve hareketlerini öven yayınların suç işlemede önemli rol oynadığı ileri sürülmüş,¹⁴⁴ özellikle çocukların psikolojik yapıları üzerinde etkili olabileceğini ileri sürmek mümkündür.¹⁴⁵ Bu konuda özellikle cinsel merakları uyarmak suretiyle gençleri kötü yola sürükleyen müstehcen yayınlar üzerinde durulmuştur.

Gazete ve dergilerin suçluluğu yaygınlaştırmak konusundaki etkileri şöyle özetlenebilir: Suç tekniğini öğretmek; suçu olağan, çekici, hatta heyecanlı, yararlı bir faaliyet olarak göstermek, suçluya saygın bir kişilik vermek, suçluyu cana yakın, kahraman, sempatik bir kişi olarak sunmak hatta acındırmak, adaletten kurtulmanın kolay olduğunu telkin etmek, adalet mekanizmasını ve polisi gülünç şekillerde göstermek, suçun adeta reklamını yapmak ve ücret aracı haline getirmek, vb...¹⁴⁶

Günümüzde diğer kitle iletişim araçlarına nazaran televizyon daha ön plana çıkmıştır. Görsel ve işitsel etkinliği nedeniyle çok sayıda kişiye ulaşan televizyonun en önde gelen işlevleri arasında eğlendirici ve öğretici nitelikleri sayılabilir. Ancak günümüzde televizyon kanallarının sayısının artması ile rekabet doğmuş ve neticede izleyicileri eğlendiren programlara daha fazla yer verilmektedir. Bu durumda televizyonun öğretici olma özelliğini geri plana itmiştir.

¹⁴⁴DÜNDAR, a.g.e., s.39.

¹⁴⁵H. Yaver AKTAN, "Suç Ve Suçluluk Nedenlerine Kriminolojik Bir Yaklaşım," **Adalet Dergisi**, (Yıl 79, Sayı No:2 Mart-Nisan 1988), s.100.

¹⁴⁶YAVUZER, a.g.e., s.243.

İlk çocukluk dönemlerinden itibaren çocuklar, kendilerine model olarak seçtikleri televizyonlardaki, çizgifilm ve dizi kahramanlarının özelliklerini günlük yaşamlarına ve oyunlarına yansıtmaya başlarlar. Televizyon dizi kahramanı, çeşitli davranış ve hareketleriyle, çocuktaki saldırganlık dürtülerini harekete geçirebilir.¹⁴⁷

Gününün büyük kısmını kötü, insan değerini düşüren, şiddet sahneleri ile dolu, sun'i bir hayat görüşü telkin eden filmleri seyrederek yahut kitap veya dergi başında geçiren çocuk günlük hayatın normal ritm ve hadiselerin can sıkıcı bulmaya başlayacak, bu film ve dergilerdeki hayat felsefesini benimseyerek onların herşeye rağmen sempatik kahramanlarına benzemeye çalışacaktır. Çocuk bu davranış biçimlerini doğru ve normal olarak kabul etmekte buda çocuğun saldırgan uyumsuz bir davranış biçimine girmesine yol açacaktır.¹⁴⁸ Film yahut roman kahramanlarını taklit suretiyle işlenen suçlar ender olmakla beraber çocuklar için zararlı film gösterilerini kontrol altında bulundurmamak gereklidir.¹⁴⁹

Yapılan araştırmalar kırsal kesimlerde dahi televizyonlardaki dizi filmlerin %60 oranında izlendiğini göstermiştir. Günümüzde televizyon, etkisi nedeniyle gelişmiş ülkelerin vazgeçemeyecekleri sosyal bir sorundur. Kapalı ailelerin değer yargılarının değişmesinde büyük etkisi olduğunu kabul etmek gerekir. Amerikan toplumunda, suç ile televizyon dizileri arasındaki ilişki uzun süredir ele alınan konulardandır.¹⁵⁰

Sinemanın etkisi de televizyonun etkisi gibi olmaktadır. Özellikle sinema ortamının çevreden soyutlanmış olması izleyicileri tamamen içine alarak bir hayal ortamına sokmaktadır. Çocukların hayal ufuklarını açması, bu ufukları genişletmesi, telkin kudretinin bulunması, taklit duygu ve arzularını kuvvetlendirmesi gibi nitelikleri, sinemanın küçükleri suça yönelten nedenler arasında sayılmasını ve onun yapıcı veya yıkıcı etkilerinin tartışılarak, üzerinde uzun uzun durulmasını gerektirmiştir.¹⁵¹

¹⁴⁷YAVUZER, a.g.e., s.245.

¹⁴⁸TUĞ, DOĞAN, HANCI, a.g.e. s.186

¹⁴⁹GÖLCÜKLÜ, a.g.e., s.43.

¹⁵⁰AKTAN, a.g.e., s. 69.

¹⁵¹AKINCI ve ATAKAN, a.g.e., s.39.

Kitle iletişim araçlarının ve bu arada televizyonun aileleri ve giderek tüm toplumu bilgilendirdiği, eğitici işlevleri olduğu yadsınamayacak bir gerçek olarak ortadadır. Ülkemizde “yapılmış bulunan anket ve incelemelerden, çocuklar tarafından işlenen suçlara, seyredilen filmler arasındaki ilişkinin kesinlikle” saptanamamış olduğu “sadece, hüküm giymiş çocukların “gençlerin” çoğunun aşk, cinayet ve savaş filmlerini tercih ettiklerinin görüldüğü belirtilmiştir”.

Çocuğun, özellikle toplumsal, ruhsal ve ahlaki esenliği ile bedensel ve zihinsel sağlığını geliştirmeye yönelik ulusal ve uluslararası kaynaklardan bilgi ve belge edinmesini sağlamak gerekir. Bu amaçla, kitle iletişim araçları çocuk bakımından toplumsal ve kültürel yararı olan bilgi ve belgeyi yaymalı; bilgi ve belgelerin üretimi, değişimi ve yayımı aracılığıyla işbirliği özendirilmeli, çocuk kitaplarının üretimi ve yayılması desteklenmeli, çocuğun esenliğine zarar verebilecek bilgi ve belgelere karşı korunması için yönlendirici önlemler geliştirilmelidir.¹⁵²

Anomi yapısı çerçevesinde medya, hem başarı hedeflerinin olası kuvvetlendirilmesi açısından, hem de amaca ulaşmanın gizli vasıtalarına aracılık bakımından, potansiyel öneme sahiptir. Ancak, bunun medyanın görevini toplumun genel kültür politikası açısından dikkatle yerine getirmesi, çocuklara şiddeti normal bir olaymış gibi öğreten programlar yerine eğitici programlara ağırlık vermesi gerekir.¹⁵³

5. KENTLEŞME VE GÖÇLER

Dar anlamda kent sayısının ve kentlerde yaşayan nüfusun artmasını anlatır. Ancak kentleşme yalnızca bir nüfus hareketi de değildir. Bu hareketi yaratan ekonomik ve toplumsal nedenler de söz konusudur. Bu nedenler değerlendirilerek şöyle bir tanım yapılmıştır; “kentleşme, sanayileşmeye ve ekonomik gelişmeye koşut olarak kent sayısının artması ve bugünkü kentlerin büyümesi sonucunu doğuran toplum yapısında, artan oranda örgütlenme, iş bölümü ve uzmanlaşma yaratan, insanın davranış ve ilişkilerinde kentlere özgü değişikliklere yol açan bir nüfus birikim sürecidir.”¹⁵⁴

¹⁵²DUMAN, a.g.e., s.178.

¹⁵³DEMİRBAŞ, a.g.e., s.186.

¹⁵⁴UTKU, a.g.e., s.29.

Ülkemizde sanayileşme ve tarım topraklarının parçalanması gibi nedenler sonucunda kentleşme hızla artmaya devam etmekte ve tarım nüfusumuz %60'lardan %30'lara kadar inmiştir.

Endüstrileşme, hızlı ve düzensiz kentleşme sürecini başlatmakta, işsizlik, geleneklerinin köyden kente göç esnasında sebep olduğu uyum güçlükleri, kentin gecekondulu bölgelerinde verilen yaşam savaşı, çocuklar üzerinde olumsuz etkiler oluşturabilmektedir.¹⁵⁵

Bildiğimiz gibi endüstri toplumundaki sosyal değişimin hızlılığı sonucu, artan normalden sapmalar, uyuşmazlıklar, ortaya yeni sorunlar çıkararak sosyal çözülme kendini göstermektedir. Bu değişim sürecinde toplumdaki eski değerlerden bazıları yıkılmış veya hiç değilse bunlardan geniş ölçüde şüphelenmeye başlandığı gözlenmektedir. Çatışma ister bir insanın kendisinde, ister diğer insanlar ile olan ilişkilerinde gerçekleşmiş olsun suça etkileyici olabilmektedir.

Kırsal kesimlerde ki topluluklarda “birey ve ailelerin, ortaklaşa paylaşılan değer ve davranış biçimlerine uygunluğu sağlayacak ve onlara ters düşen durumları önleyecek örgütlenmemiş denetim mekanizmaları” mevcuttur. Tümüyle kırsal kesimlerdeki topluluk tarafından yürütülen bu denetim, başta ahlak ve hukuk olmak üzere her alanda davranış sapmalarını önleyici nitelik taşımaktadır. Köy topluluklarında bu denetim mekanizması “karşılıklı ilişkiler” yoluyla olmaktadır. Kentlerde ise köydeki denetim mekanizması yerini resmi örgüt ve organlara bırakmaktadır. Güvenlik güçleri ile yargı organlarıyla karşılaşmak ya da benzer organların karşısına çıkarak kurumsallaşmaktadır.¹⁵⁶

Nüfus hareketlerinin suça etkenliği, yerleşim sorununa bağlı olduğu kabul edilmektedir. Kriminolojik incelemeler göstermiştir ki, suç oranı nüfus artışıyla orantılı olarak yoğunlaşmıştır. Büyük şehir ve kentlerde yerleşim “konut” sorunu, daha küçük kentlere, köylere nazaran o derece insan yaşamını etkilemez. Nüfusun yoğun olduğu

¹⁵⁵DOĞAN, a.g.e., s.179.

¹⁵⁶AKTAN, a.g.e., s.97.

yerlerde ailenin ve fertlerinin konut edinmesi, yaşamın güvencesi sayılmıştır. Bunu temin edemeyen aile fertlerinin düzensiz yaşamları, toplum içindeki ilişkilerini etkilemektedir. Bu da ilişkilerin kötü alışkanlıklar haline dönüşmesi sonucunu doğurmaktadır. Çok kez bu alışkanlıklar suç nedenleri olarak varlık gösterir.¹⁵⁷

Batı toplumlarında çocuk suçluluğu sanayileşme ile orantılı olarak bir artış göstermiştir. Hiç kuşkusuz sanayileşme, hızlı ve düzensiz kentleşmeyi birlikte getirir. Onun ürünü olan işsizlik, gelir dağılımında eşitsizlikler, geleneklerin sarsılması, özellikle çocuk ve genç nüfusun artışı suça eğilim yaratırken, bu toplumsal etkenlerin ailelerde ve bireylerde yarattığı doyumsuzluklar, umutsuzluk ve çaresizlik duyguları da suça yatkınlık yaratmaktadır.¹⁵⁸

BM Sosyal Savunma Araştırma Enstitüsü tarafından yapılan bir araştırma, aynı zamanda mevcut diğer araştırmalar, genel olarak suç ve kentleşme arasında bir ilişki olduğunu ortaya koymakla birlikte, çocuk suçluluğu oranının artmasına doğrudan neden olmadığını göstermiştir.¹⁵⁹

1995 Adalet İstatistik sonuçlarına göre, ıslahevinde kalan 671 çocuktan 507'si kentte, 164'ü kırsal kesimde ikametgah etmektedir. Yani çocukların %76'sı kentte, %24'ü kırsal alanda yaşamaktadır.

Sonuç olarak, hızlı kentleşmenin beraberinde getirdiği olumsuzlukların çocuk suçluluğunu dolaylı olarak etkilediği söylenebilir.

Çalışmamızda buraya kadar; ceza hukuku açısından çocuğun sorumluluğunu belirleyerek, suç olgusunu açıklayıp, çocuk suçluluğu ve çocuğun suç işleme nedenlerine değindik. Çalışmamızın bundan sonraki bölümlerinde ise Uluslararası Hukuk ve İç Hukukumuzda çocuklara tanınan haklara değinmek istiyoruz. Çocuklara

¹⁵⁷İsmet KENAR, "Gençlik ve Suç Psikolojisi," **Adalet Dergisi**, (Gençlik Yılı Özel Sayısı, Ekim 1985), s.50.

¹⁵⁸YÖRÜKOĞLU, **a.g.e.**, s.212.

¹⁵⁹SEVÜK, **a.g.e.**, s.59.

tanınan bu hakların amacı onları suç öncesi ve sonrası korumaktır. Çocuk hakları çocuklara yaşam hakkı, eğitim hakkı, çalışma şart ve koşullarının düzenlenmesi hakkı, kimsesiz çocukların korunması ve sosyal ihtiyaçlarının karşılanması gibi bir çok haklar getirerek onların biyolojik ve psikolojik açıdan sağlıklı büyümelerini temin etmeye çalışıp suç ortamlarına girmelerini önlemeyi amaçladığı gibi suçlu çocuklarında karşılaşılabilecekleri sert cezai müeyyide ve tedbirlerden yara almadan topluma kazandırılmalarını amaçlamıştır. Biz ilgili bölümlerimizde suç öncesi ve sonrası için var olan söz konusu hakların ayrımını yapmadan, genel olarak değinmeye çalışacağız.

Dördüncü Bölüm

ÇOCUK HAKLARI GELİŞİMİ VE ULUSLARARASI SÖZLEŞMELER

1. ÇOCUK HUKUKU VE ÇOCUK HAKLARI KAVRAMLARI

1.1. Genel Olarak

Çocuk, eski devirlerden beri toplumların ilgilendiği bir varlıktır. Ancak, bu ilginin niteliği, kapsamı ve biçimi tarihsel gelişimde farklılıklar göstermektedir. Söz konusu farklılıklar, toplumların sosyal, kültürel gelişmesine, örgütlenmesine ve toplum içindeki egemenlik koşullarına bağlı bulunmaktadır. İlkel toplumlarda çocuğa, ekonomik yarar sağlayan bir varlık olarak bakılmaktaydı. Üyesi olduğu ailenin çok kullanışlı bir malı olarak kabul edilirdi.¹⁶⁰ Çocuk ailesine ekonomik katkıda bulunduğu gibi bazı durumlarda da ağır ekonomik yükler getirmekteydi. Özellikle ekonomik bunalım dönemlerinde işsizliğin artması, çocuğun sakat, zayıf, hastalıklı olması ile, bakımını üstlenecek kimselerin olmaması durumunda çocuklar toplum dışına itilmekte hatta yaşam haklarına son verilmesi olağan olaylardandı. Tarihsel süreç içinde devletlerin güçlenmesi ile aile reisinin çocuk üzerindeki sınırsız egemenliği giderek devlet lehine zayıflamış ve çocuğa karşı bakım ve koruma yükümlülüğüne dönüşmüştür. Devlet, zamanla bu yükümlülüğün yerine getirilmesi konusunda aktif bir denetim yürütmeye çalışmışsa da bu denetim yeterli olmamıştır.

Eskiden olduğu gibi bugün dahi çocuğun her şeyden evvel ailenin sorumluluğuna terkedilmiş olması çocukların ve çocuk haklarının milletlerarası alanda korunması fikrinin ortaya atulmasını geciktirmiştir. Cinsiyet, dil, milliyet, ırk, renk, sosyal bakımdan (meşru veya gayri meşru olması) dini inanç ve fikir farkı yapılmaksızın

¹⁶⁰Emine AKYÜZ, *Ulusal ve Uluslar Arası Hukukta Çocuğun Haklarının ve Güvenliğinin Korunması*, (Ankara: M.E.B. Yayınları:3395, 2000), s.42.

insanlığın çocuklara karşı sorumlu olduğu esasının kabulü ile milletlerarası alanda çocukları koruma faaliyetleri başlamıştır.¹⁶¹

Bu faaliyetler neticesinde, çocukların korunması ile ilgili ilk kurumlar dini bir nitelik taşıırken toplumların ekonomik, sosyal ve siyasi görüşlerindeki değişiklikler ile uygarlık seviyesinin yükselmesi neticesinde bu kurumlar dini niteliğinden çıkarak, çocuğun yapısı ve gelişimine uygun hale gelmişlerdir. Artık bu tür kurumlar devlet eliyle kurulmakta ve sosyal hukuk devletlerinin bir görevi olarak kabul edilmektedir.

Bu tarihsel gelişim sürecinde 1900'lü yıllarda milli ve milletlerarası çalışmalar başlamış olmakla birlikte, özellikle 20. yüzyılın ilk yarısında gerçekleşen iki dünya savaşının ve onları izleyen çeşitli toplumsal olayların çoğalması ile artan kimsesiz, yoksul, evlilik dışı, vb. çocuklar ve bunların sorunları, çocuk hakları ve bu hakları konu alan çocuk hukukunun gelişimini hızlandırmıştır.¹⁶² Özellikle günümüze kadar bu çalışmalar yoğunlaşmış ve sorun daha ciddi bir şekilde ele alınmıştır. Tezimizin bu bölümünde çocuk haklarının doğuşunu ve gelişimini incelemeye çalışarak, günümüze kadar ki çocuk hakları ile ilgili uluslararası sözleşmelere değineceğiz. Son olarak da iç hukukumuzdaki düzenlemelere değinmek istiyoruz.

1.2. Birinci Dünya Savaşına Kadarki Devre

Çocuk haklarının günümüze kadar gelmesinde çok önemli değişiklikler olmuştur. İlk zamanlarda çocukların hiç bir hakkı olmamıştır. Hatta bazı dönemlerde mal gibi alınıp satılmış, ailesine para getirmek için çok ağır şartlarda çalıştırılmış veya sadece karın tokluğuna da çalışmışlardır. Ancak toplumlarda insan haklarında ki ilerlemeler neticesinde çocuğunda var olduğu yavaş yavaş kabul edilmiş ve toplumlarda çocuk hakları da doğmaya başlamıştır.

15. asrın sonlarında İspanyalı filozof Vives ilk defa çocuk haklarının esaslarını ortaya atmışsa da, bunlar hukuki esaslardan ziyade eğitim prensipleri mahiyetinde idi.

¹⁶¹İNAN, a.g.e., s.80.

¹⁶²AKYÜZ, a.g.e., s.43.

Çocuk ve çocuk haklarının korunması muhtelif yönleriyle zaman zaman ortaya atılmıştır.¹⁶³

İlk kez 1556 yılında basılmış olan “Le Grand Propriete de Toutes Choess” (Herşeylerin Büyük Sahibi) adlı yirmi ciltlik ansiklopedide çocukluk yaşları tanımlanmıştır.¹⁶⁴

Milletlerarası çocukların korunması teşkilatının kurulması fikrini ilk olarak 1894 yılında Jules Le Jeune ortaya atmıştır. Haziran 1911 yılında Paris çocukları koruma cemiyeti ikinci başkanı Eduard Julliet’in teklifiyle çocukların korunması fikrine ilgi gösteren çeşitli Avrupa Devletlerinin delegeleri Paris’te özel bir toplantı yaptılar.¹⁶⁵

Bu aşamalardan sonra, 1912 yılında İsviçre’de ilk resmi girişim olmuştur. İsviçre Milli Meclisi gençlik sorunları, çocukların ve annelerin korunması ile alakalı milletlerarası bir merkez kurma kararı aldı. Milli meclisin almış olduğu bu karar çok hareketli destek görmesine rağmen İsviçre devleti bu işi daha ileri götürmemiştir.

İsviçre Milli Meclisinin çocukların korunması hakkında çalışmalar yaparken aynı yıllarda Belçika Devleti de bu konuda çalışmalarda bulunmuştur. Belçika Adalet Bakanı Kont imzasıyla davete uyan birçok devletlerin ve çocukları koruma kuruluşlarının delegelerinin iştirakiyle Temmuz 1913’te Bürüksel’de Milletlerarası Çocukların Korunması Bürosunu kurmak gayesiyle ilk kongre toplandı. Bu kongrede özellikle çocuk mahkemelerinin yetkisi, evlilik dışı birleşmelerden doğan çocukların vesayeti, çocuk ölümleri, alkolün çocuklar üzerindeki zararlı tesirleri gibi çocuk sorunları üzerinde uzun tartışmalar yapılmış ve merkezi Bürüksel’de olmak üzere Milletlerarası Çocukların Korunması Bürosunun kurulması da kabul edilmiştir.

¹⁶³İNAN, a.g.e., s.81.

¹⁶⁴BALLAR, a.g.e., s.4.

¹⁶⁵İNAN, a.g.e., s.81.

1.3. İkinci Dünya Savaşına Kadarki Devre

Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda devletin çocukların korunması ile ilgilenmesi artık kaçınılmaz hale gelmiştir. Savaşı izleyen yıllarda İngiliz Eglantyne Jobb'in çabaları "çocukları kurtarın" sloganıyla toplumların vicdanında yankısını bulmuş ve yöneticileri etkilemiştir. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonraki gelişmeler çocukların korunması düşüncesinin ulusal düzeyden uluslararası düzeye çıkması şeklinde bir özellik taşımaktadır.¹⁶⁶

Bu arada Belçika hükümeti çocukların ve gençlerin korunması ile alakalı problemleri tekrar milletlerarası bir kongrede tartışmak için yine bir çağrıda bulundu. Bu çağrı üzerine otuz üç devletin resmi ve birçok özel, çocukları koruma kuruluşların delegelerinin iştirakiyle Temmuz 1921 yılında ikinci kongre toplanmıştır. Bu kongrede Milletlerarası Çocukları Koruma Birliği Kuruldu ve bu birliğe on devlet üye oldu. Bu çalışmalarından sonra ilk olarak Almanya'da 1922 yılında "Alman Çocuk ve Gençliğini Koruma Kanunu" ile çocuğun yaşama ve eğitim hakkı hüküm altına alınmıştır.¹⁶⁷

Milletlerarası Çocukları Koruma Birliğinin kuruluşundan bir yıl sonra Milletler Cemiyeti Teşkilatının arasına alınma çalışmaları başladı. Milletler Cemiyeti Meclisince 24 Mart 1924 tarihinde sekreterliğin sosyal alandaki teknik çalışmalarına ilave edilmek suretiyle çocukların ve gençliğin korunması sorunlarını incelemek üzere özel bir komisyon kurularak Milletlerarası Çocukları Koruma Birliğinin görevlerini Milletler Cemiyetinin faaliyetlerinden olduğu kabul edildi.

Birinci Dünya Savaş'ından sonra dünya barışının sağlanmasına katkıda bulunmak amacıyla kurulmuş olan Milletler Cemiyeti, öncelikle barışçı ve mutlu bir toplumun inşası için milletlerin uymalarını istedikleri yaşam standartlarını tespit etmiştir. Bu arada toplumun temel taşı olan çocukların her türlü ihmal ve istismardan öncelikle korunma haklarını vurgulamak ve onların her hal ve koşulda yetişkinlerden daha özel olarak ele alınmaları gerekliliğinden hareketle bir Uluslararası Çocuk Hakları Bildirgesi

¹⁶⁶AKYÜZ, a.g.e., s.56.

¹⁶⁷BALLAR, a.g.e., s.7.

hazırladılar. Bu bildirge 26 Eylül 1924’de, Milletler Cemiyeti Genel Kurulu’nda kabul edildi.

Çocukların yaşatılmaları, gelişmeleri ve korunmalarının uluslararası temel ilke olarak ilk defa alındığı bu beş maddelik bildirgeyi imzalayan devlet büyüklerinin arasında genç Türkiye Cumhuriyetinin kurucusu Gazi Mustafa Kemal Paşa da yer alıyordu.¹⁶⁸

Milletler Cemiyeti Meclisi, 9 Haziran 1925’te adını “çocukları ve gençleri koruma istişari komisyon”u olarak değiştirildiği komisyon, “kadın ve çocuk ticaretinin men’i” ve de “çocukları koruma” komitesi olarak iki kısma ayrılmıştır.

Uluslararası iyi niyetin göstergesi olan bu çalışmalar uzun ömürlü olamamıştır. 1939 yılında İkinci Dünya Savaşı’nın patlak vermesiyle önce Milletler Cemiyetinin kuruluş amacındaki fonksiyonunu yerine getiremeyerek geçerliliğini yitirmesi, buna bağlı olarak da Çocuk Hakları Bildirgesi’nin uluslararası alanda hiçbir yaptırıma tabi olmadan herhangi bir kağıt parçasından öteye değerinin kalmamasına neden olmuştur.

1.4. İkinci Dünya Savaşından Sonraki Devre

İkinci Dünya Savaşı sonrasında kurulan Birleşmiş Milletler Teşkilatı, Milletler Cemiyeti’nin yerine geçmek üzere kurulmuştur. Milletler Cemiyeti’nin siyasi olmayan teknik görevleri ve buna bağlı olarak çocukların korunması ile ilgili görevler böylece fiilen ve hukuken Birleşmiş Milletler Teşkilatı’nın görevleri arasına girmiştir. Birleşmiş Milletler Teşkilatına bağlı çeşitli özel kuruluşların çalışma alanlarında çocuğun bedeni ve fikri-ruhi sağlığı hakkında dikkat ve özenin gösterilmesi ele alınmıştır.

Birleşmiş Milletler Teşkilatı’nın bu özel kuruluşlarının başlıcaları şunlardır:

1. Birleşmiş Milletler Çocuk Fonu (UNICEF=FİSE)

¹⁶⁸Gülgün MÜFTÜ, “Çocuk Haklarına Dair Sözleşme,” **Emniyet Genel Müdürlüğü Küçükleri Koruma Hizmetleri Yönetici Semineri**, (Ankara: 1988), s.19.

2. Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Teşkilatı (UNESCO)
3. Dünya Sağlık Teşkilatı (WHO=OMS)
4. Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Teşkilatı (FAO=OAA)¹⁶⁹

İkinci Dünya Savaşı sonunda kurulan Birleşmiş Milletler Teşkilatı, 1946 yılında BM Ekonomik ve Sosyal Konseyine “dünya halklarını 1924’lerdeki kadar birbirlerine bağlamak amacıyla” Cenevre Bildirgesinin canlandırılmasını önerdi. Bundan iki yıl sonra da 1948’de BM Genel Kurulu İnsan Hakları Evrensel Bildirgesini kabul etti.

1948 yılında kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinde 25 ve 26. maddelerde yer alan “analık ve çocukluk özel ihtimam ve yardım görmek hakkına haizdir. Bütün çocuklar, evlilik içinde ya da dışında doğsunlar, aynı sosyal kurumlardan yararlanırlar. Anne ve baba, çocuklarına verilecek eğitim türünü yeğlemek hakkına sahiptirler.” hükmü Çocuk Hakları Bildirgelerine ışık olmuştur.¹⁷⁰

1950 yılında BM Ekonomik ve Sosyal Konseyi Çocuk Hakları Bildirgesinin son taslağı hazırlandı. Yıllar süren çalışmalardan sonra on maddelik bu bildirge 20 Kasım 1959’da BM Genel Kurulunda oy birliği ile kabul edildi.

1959 Çocuk Hakları Bildirgesinde çocuğun doğum öncesi ve sonrasında özel bakım ve korunmaya muhtaç olduğu vurgulanarak, çocuklar arasında ayırım yapılmadan gelişmelerini sağlayacak tüm imkan ve olanaklardan yararlandırılmaları, doğumdan itibaren bir isme ve milliyete hak kazanmaları ve sosyal güvenlikten yararlanmaları gerekliliğinin altı çiziliyordu.

Çocukların haklarının korunması, onların ihmal ve istismardan uzak tutulmalarının sağlanması için ana bağlayıcı olan uluslararası belgelere gereksinim olduğu anlayışı benimsenmeye başlandı. 1979 yılı Birleşmiş Milletler çocuk yılı olarak kutlandığında bu gereklilik öncelikle ele alındı. O zamanki Polonya Yargıtay Başkanı Prof. Adam

¹⁶⁹İNAN, a.g.e., s.88.

¹⁷⁰BALLAR, a.g.e., s.8.

Polatka'nın çağrısı ve önderliğinde Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin hazırlık çalışmalarına başlandı.

Bugün hepimizin çok iyi bildiği Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin metninin hazırlanması Birleşmiş Milletler Sekreteryasının değişik birimlerinde, özellikle Cenevre de bulunan İnsan Hakları Merkezi, Viyana'daki Merkez UNİCEF, Uluslararası Çalışma Teşkilatı (ILO), Dünya Sağlık Teşkilatı (WHO) ve UNESCO, Kızıl Haç ve Hükümet Dışı Kuruluşlardan büyük yardım ve destek gördü. Böylece üzerine on yılı aşkın bir süre çalışılan sözleşme metni 20 Kasım 1989 tarihinde Birleşmiş Milletlerin 44. Genel Kurulunda oy birliği ile benimsenmiş oluyordu. Böylece uluslararası topluluk dünyanın her yerindeki çocukların taşıdıkları değerlerin ve yaşama, korunma, gelişme ve katılım dahil sahip oldukların tüm hakların tanınıp güvence altına alınması yolunda önemli bir adım atmış oluyordu. Sözleşme pek çok kesimce çocukların MAGNA CARTA'sı olarak nitelendirilmektedir.

Çalışmamızın bu bölümünde buraya kadar yapmış olduğumuz açıklamalar ile çocuk haklarındaki gelişmeleri özetleyerek belirtmeye çalıştık. Bölümümüzün devamında yukarıda tarihsel gelişimi incelerken adlarını verdiğimiz çocuk haklarına dair uluslararası sözleşmeleri açıklayıp, iç hukukumuzdaki düzenlemelere değinmeye çalışacağız.

2. ULUSLARARASI SÖZLEŞMELER

2.1. Çocuk Hakları Cenevre Bildirgesi

1919 Versailles antlaşması ile kurulmuş olan Milletler Cemiyeti uluslararası antlaşmazlıkları barışçı yollar ile çözmek için oluşturulmuş bir örgüttü. Birinci dünya savaşından sonra ülkeler ağır kayıplar vermişti. Bu korkunç savaşın olumsuz sonuçlarından hiçbir şeyden haberi olmayan, bir çok masum çocukta nasibini almıştı. Toplumların geleceği olan çocukların insanlığın bu kara felaketlerinden etkilenmeden sağlıklı büyüyebilmeleri için bazı önlemlerin de alınması gerekiyordu. Bu nedenle 1924 yılında çalışmalarda bulunan “Çocukları Koruma Fonu Uluslararası Birliği” tarafından

hazırlanarak kabul edilen Çocuk Hakları Cenevre Bildirgesi, çocukların hakkı olan temel koşulların bir yasa metnine geçirilmesi niteliğindedir. Bir taraftan Çocukları Koruma Fonu Uluslararası Birliği diğer taraftan milletlerarası kadınlar meclisinin, Cenevre Çocuk Hakları Beyannamesinin kabul edilmesi hususundaki gayretleri neticesinde Milletler Cemiyeti Genel Kurulunca 26 Eylül 1924 tarihinde beyanname kabule şayan bulundu ve beyannameye yer alan prensiplerin çocukları koruma alanındaki faaliyetlerinde üyelerin yol gösterici olması temenni edildi.¹⁷¹

Beş maddeden oluşan bildirme her türlü sadeliğine karşın çocukların hakları olduğunu ve bu hakların korunması gerektiğini vurgular. Çocukların yapısına uygun ortamlarda bulundurulmalarını, ihtiyaç sahibi çocukların ihtiyaçlarının karşılanması, felaket anlarında öncelikle yardım görmeleri ve her türlü sömürüye karşı korunmalarını vurgular. Çocuk Hakları Cenevre Bildirgesi, 1939 yılında başlayan İkinci Dünya Savaşının meydana getirmiş olduğu kaos ortamından dolayı uygulanamayan bir belge olarak tarihte yer almıştır.

2.2. Çocuk Esirgeme Kurumları Birliği Çocuk Hakları Bildirgesi

1948 Çocuk Hakları Bildirgesi Uluslararası Çocuk Esirgeme Kurumları birliğinin yayınladığı bir bildirme olup aslında 1924 tarihli Çocuk Hakları Cenevre Bildirgesini canlandırmaya yönelik iki madde daha eklenmek suretiyle genişletilmesini öngören bir belgedir.

1924 tarihli Çocuk Hakları Cenevre Bildirgesine göre genişlemeye yönelik hükümler başta yer alan iki madde içeriğinde bulunmaktadır. Bunlar, çocukların “ırk, ulusallık ve din” gibi ayrımlara tabi tutulmadan korunması ile “çocuğun aile bütünlüğüne saygı gösterilmesi” ilkesi olmuştur. Diğer maddeler Cenevre Bildirgesinin yenilenmesi niteliğindedir.

Gerek 1924 tarihli Çocuk Hakları Cenevre Bildirgesi ve gerekse 1948 tarihli Uluslararası Çocuk Esirgeme Kurumları Birliği Çocuk Hakları Bildirgesinin ileride

¹⁷¹İNAN, a.g.e., s.96.

düzenlenecek Çocuk Hakları Bildirgeleri ile Çocuk Hakları Sözleşmelerine kaynak oluşturduğuna kuşku yoktur.¹⁷² Bu temel bildirgeler ileride inceleyeceğimiz bildirge ve sözleşmelerin özünü oluşturmuşlardır.

2.3. 1959 Tarihli Birleşmiş Milletler Genel Kurulu Çocuk Hakları Bildirgesi

Çocukları Koruma Fonu Uluslararası Birliği 1948 yılında, 1924 yılında Cenevre Beyannamesini tadil etti ve yeni metni 1950'de yürürlüğe koydu. Esas itibari ile aynı olan tadil edilmiş metni de Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonuna tevdi etti. Bu uzun hazırlık çalışmalarından sonra, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu 20 Ekim 1959 tarihinde Çocuk Hakları Bildirgesini kabul etti.¹⁷³

Bildirgenin önsözünde, çocuğun fizik ve zihin açısından olgunlaşmamış olması nedeniyle, hem doğumdan önce, hem de sonra özel bakıma ve korumaya gereksinme duyduğu ve bireyler ile grupların yasal ve diğer yöntemlerle çocuk haklarının sağlanması için çaba göstermeleri gerektiği belirtilerek insanlığın çocuğa her şeyin en iyisini vermekle yükümlü olduğu açıklanmıştır.¹⁷⁴

Genel kurul, Çocuk Hakları konusunda kabul ettiği bu bildiride yer alan hak ve hürriyetlerin, Çocuğun ve toplumun selameti için korunması amacı ile aile, birey, özel ve resmi kurumlar ve hükümetleri bu hakları kabule ve aşağıdaki ilkeler içinde alınacak karar ve korunacak konularla uygulanmasını denetlemeye çağırır.¹⁷⁵

1. Çocuk hakları, hiçbir ayrıcalık olmaksızın tüm çocuklara uygulanacaktır.
2. Çocuklara, sağlıklı ve olağan bir biçimde özgürlük ve haysiyetlerinin korunarak gelişebilmelerini güvence altına almak için, özel koruma, fırsat ve olanaklar sağlanacaktır.

¹⁷²BALLAR, a.g.e., s.36.

¹⁷³İNAN, a.g.e., s.98.

¹⁷⁴BALLAR, a.g.e., s.44.

¹⁷⁵İNAN, a.g.e., s.98.

3. Çocukların bir ad ve uyruk edinme hakları vardır.
4. Çocukların yeterli beslenme, barınma, eğlenme ve tıbbi hizmetlerde dahil olmak üzere sosyal güvenlik hakları vardır.
5. Eğer özürlü iseler, özel bakım, eğitim ve tedavi hakkına sahiptirler.
6. Olanak bulunan her durumda anne ve babaların bakımı ve sorumluluğunda, sevgiye ve anlayışa, güvenli bir çevreye sahip olma hakları vardır.
7. Parasız eğitim ve eğlence ile bireysel yeteneklerini geliştirmek için eşit fırsat hakkına sahiptirler.
8. Felaketler ve afetler durumunda koruma ve kurtarma çalışmalarında öncelik haklarına sahiptirler.
9. Her türlü savsama, kötü muamele ve sömürüye karşı korunma hakkına sahiptirler.
10. Her türlü ırk, din yada başka ayrımcılığa karşı korunma ve bir barış ile evrensel kardeşlik ruhu içinde yetiştirilme hakkına sahiptirler.

Böylesine farklı sosyal koşullara ve kültürel geleneklere sahip olan bu kadar çok ülkenin temel ilkelerin önemi konusunda fikir birliğine varmış olmaları, gelecekteki ilerleme açısından son derece cesaret verici bir simgedir.

2.4. 20 Kasım 1989 Tarihli Çocuk Hakları Sözleşmesi

2.4.1. Sözleşmenin Hazırlık Süreci

1989 Tarihli Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin hazırlık süreci, 1924 Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi ve 1959 Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Bildirgesi ile başlamıştır. Temel alınan bu bildirgelerin üzerinden geçen zaman zarfında yeni fikirler ortaya çıkmış, bazı anlayışlar değişmiştir. Böylelikle Çocuk Hakları kavramı da kapsam olarak genişlemiştir. Bu süreç içerisinde, çocuk sömürüsü ve istismarına ilişkin olaylarda artış kaydedilmiştir. Bununla birlikte çocukların korunmasına yönelik düzenlemeler uluslararası alanda ciddi olarak tartışılmış ve çocuk haklarını geliştirme ve yaşama geçirmek için faaliyetler artmıştır.

UNICEF raporlarına göre, çocukların karşılaştıkları sorunlardan bazıları şunlardır:

- Aileleri tarafından terk edilen yaklaşık 100 milyon çocuk, ancak çok ağır işlerde çalışarak yaşamını sürdürebilmekte ya da yasa dışı işlere, fuhuşa, dilencililiğe yönelmektedir.
- 50 milyonun üzerindeki çocuk güvensiz ya da sağlıksız koşullarda çalışmaktadır.
- 6-11 yaşları arasında 120 milyon çocuk okula gitme olanaklarından yoksundur.
- Her yıl yaklaşık 3.5 milyon çocuk önlenemez, tedavi edilebilir hastalıklardan ölmektedir.
- Gelişmekte olan ülkelerde, beş yaşın altında yaklaşık 155 milyon çocuk mutlak yoksulluk düzeyinde yaşamaktadır.
- Daha varlıklı toplumlarda yaşayanlarda aralarında olmak üzere milyonlarca çocuk kötü davranışa ya da ihmale maruz kalmakta, cinsel istismara uğramakta ya da uyuşturucu kurbanı olmaktadır.

Savaşlar ve başta depremler olmak üzere doğal afetler çocuklar için büyük acılara neden olmaktadır. Bu olaylar sonucunda milyonlarca çocuk anne- babasız, evsiz-barksız, yani korunmasız kalmaktadır.

Yukarıda sözü edilen Bildirge, çocukların çıkarları yönündeki özel ve kamusal nitelikteki girişimler açısından, o günden bu yana bir kılavuz işlevi görmüştür. Ne var ki bildirgeler, devlet tarafından kabul edilen fakat uyulmadığı takdirde bağlayıcılığı ve yaptırımı bulunmayan ilan edilmiş genel ilkelerdir. Oysa sözleşmede kendisine taraf olan devletleri bağlayan, hüküm ve yükümlülüklerine uymak zorunda oldukları yasa niteliğindedir. 1924 Cenevre Bildirgesinden buyana yalnızca evrensel çocuk hakları bildirgeleri yayınlanıp, belli konularda çocukların korunmasını ele alan bazı uluslararası sözleşmelerde yapılmıştır. Ancak, çocuk haklarının da insan hakları alanında yapıldığı gibi bütüncül bir yaklaşımla ve bağlayıcı bir sözleşme ile güvence altına alınması gerekli olmuştur.¹⁷⁶

¹⁷⁶AKYÜZ, a.g.e., s.18.

Genelde tanımlandığı biçimiyle Çocuk Hakları şemsiye yasası, 1948 yılında kabul edilen Uluslararası İnsan Hakları Bildirgesinin oluşturduğu insan hakları hukukunun ayrılmaz bir parçasıdır. İnsan haklarının savunulması için tutarlı ve entegre bir yasalar bütüne gereksinme duyulduğuna ve evrensel bir bildirge ve özel bağlayıcı yasalar aracılığıyla bu gereksinme karşılanmış bulunduğu göre, aynı biçimde çocuk haklarının da böyle tutarlı ve bağlayıcı yasalar bütününe dayanması gerektiği çok haklı olarak savunulmuştur. İşte Polonya yetkilileri, 1979 Uluslararası Çocuk Yılı'nın öncesinde, bir çocuk hakları sözleşmesi hazırlanması önerisinde bulunurken bu gerekçeye dayanıyorlardı.¹⁷⁷ Böylelikle çocukların haklarının standartları daha açık seçik tanımlanması, yürürlükteki var olan yasa boşluklarının doldurulması, derinlemesine yeniden gözden geçirilmesi ve bir tek bağlayıcı uluslararası düzenleme fırsatı doğmuştur.

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, bu olaylar ve gerekçeler doğrultusunda Polonya'nın 1978'de yaptığı öneriyi dikkate alarak 1979 yılında, 43 üye devletin temsilcilerinden oluşan bir "çalışma grubu" oluşturarak hazırlanan ilk taslağı incelemiştir.

Çalışma grubu bir süre faaliyette bulunarak "Çocuk Haklarına Dair Sözleşme" tasarısını hazırlamıştır. Hazırlanan tasarı, BM Ekonomik ve Sosyal Konseyi gönderilmiş, işlemler tamamlandıktan sonra, Konsey taslağı BM Genel Kurulu'na sunmuştur. Genel Kurulu, Sözleşme metninde, Çocuk Hakları Bildirgesinin 30. Yıl dönümü olan 20 Kasım 1989 tarihinde oy birliği ile kabul etmiştir. Sözleşme 2 Eylül 1990 tarihinde onaylayan ilk 21 devlet arasında yürürlüğe girmiştir.¹⁷⁸

2.4.2. Sözleşmenin Yapısı ve Amacı

Sözleşme, önsöz ve üç kısımdan oluşmaktadır. Önsözde Birleşmiş Milletler'in temel ilkeleri ile İnsan Hakları Sözleşmeleri ve Bildirgelerinin bazı özel hükümlerine gönderme yapılmış; çocukların özel bir korunmaya ihtiyaçları oldukları belirtilmiş,

¹⁷⁷BALLAR, a.g.e., s.62.

¹⁷⁸AKYÜZ, a.g.e., s.18.

sorumluluklarının ilk önce aileye ait olduğu, devletin de aileye yardım edeceği vurgulanmıştır.

Sözleşmenin birinci kısmında, 18 yaşından küçük çocukların sahip olduğu haklar ve bunların gerçekleştirilmesi için devlete düşen görevler düzenlenmiştir (m. 1-41).

İkinci ve üçüncü kısımlarda, sözleşmede yer alan hakların taraf devletlerce yetişkinlere ve çocuklara öğretilmesi yükümlülüğü 42. Madde ile belirtildikten sonra, sözleşmenin yürürlüğe girmesini ve uyulmasını düzenleyen kurallara devamındaki maddelerde yer verilmiştir (m. 43-54).

Sözleşmenin amacı, çocukların korunması için evrensel ilkeler belirlemek, onları her türlü ihmal, istismar ve kötü muamelelere karşı korumaktır.¹⁷⁹ Çocuk Haklarına dair Sözleşmenin temel ilkesi çocuğun yüksek yararadır ve her konuda çocuğun yüksek yararının gözetilmesini öngörür. Sözleşme çocuğun yüksek yararının ulusal olduğu kadar uluslararası ortamlarda da ele alınması gerekliliğinin de bir kanıtıdır.¹⁸⁰

2.4.3. Sözleşmenin Hukuksal Niteliği

Sözleşme, uluslararası hukuk açısından çocuklara yönelik tutum ve davranışlara ilişkin evrensel standartları düzenleyen ve bağlatıcı güce sahip hukuksal bir metindir. Çocuk Hakları Sözleşmesi taslağının hazırlanması evresinde, bağlayıcı bir yasal belge niteliği taşımasına, ancak özelliğinin her türlü hakkı kapsamasına özen gösterilmiştir. Bu bakımdan, uygulanması için kurulan mekanizmanın anlaşmalardaki türlü öğeleri yansıtması uygun görülmüştür. Ayrıca Birleşmiş Milletler hukuk uzmanları ve hükümet dışı kuruluşlar da, taslak sözleşmenin uygulama maddelerine ilişkin önerilerde yapıcı davranılmasını öğütlemişlerdir.

Sözleşme pek çok kesimce çocukların “Magna Carta”sı ya da “İnsan Hakları Bildirgesi” olarak nitelendirilmekte ve 18 yaşından küçük her hangi bir kimsenin

¹⁷⁹AKYÜZ, a.g.e., s.19.

¹⁸⁰MÜFTÜ, a.g.e., s.21.

bireysel haklarını ayrıntılarıyla işleyen 54 maddeyi içermektedir. Bu maddeler, çocukların açlık ve yoksulluktan, savsaklamadan, sömürüden ve diğer kötü davranışlardan uzakta, kendi güçlerini tam anlamıyla gerçekleştirebilecek biçimde gelişmelerini öngörmektedir.¹⁸¹

2.4.4. Sözleşmenin İçeriği

Sözleşmenin önsözünde, Birleşmiş Milletlerin, İnsan Hakları Evrensel Bildirisi ve Uluslararası İnsan Hakları Sözleşmelerinde olduğu gibi çocukların hiçbir ayırım gözetilmeden hak ve özgürlüklerden yararlanma hakkına sahip olduğu, özel ilgi ve yardıma hakkı olduğu, ailenin çocuğa karşı sorumluluğunu yerine getirebilmesi için gerekli koruma ve yardımı görmesi zorunluluğu gibi ülkelerin yerine getirmesi gerekli olan vecibeleri saymıştır.

Sözleşmede genel olarak, bütün çocukların gündelik yaşamları içinde karşılaştıkları sorunlar ile istismar ve sömürme olaylarının öncelikle saptanmasına ve daha sonra çözümlenmesine ilişkin hükümleri içermektedir. Sözleşme, ırk, dil, cinsiyet, etnik yapı, toplumsal farklılık, özürsüzlük, doğum ve başka farklılıklar gözetilmeksizin bütün çocuklar için eşit ölçüde geçerlidir.¹⁸² Sözleşme taraf devletlere çocuklara eşit olarak muamele yapılmasını garanti etmiştir.

Çocuk Hakları Sözleşmesi madde bire göre “Bu sözleşme uyarınca çocuğa uygulanabilecek kanuna göre daha erken yaşta reşit olma durumu hariç, on sekiz yaşına kadar her insan çocuk sayılır.”¹⁸³ Burada sözleşme çocukluk döneminin 18 yaşa kadar devam edeceğini belirleyerek uluslararası alanda bütünlük sağlamıştır. Ancak çocuğa uygulanacak iç hukuktaki düzenleme daha erken bir yaşı rüşt yaşı olarak kabul etti ise sözleşme bu durumu hariç tutmuştur. Böylelikle ülkelerin kendi iç hukuklarındaki düzenlemelere karışmamıştır.

¹⁸¹BALLAR, a.g.e., s.65.

¹⁸²MÜFTÜ, a.g.e., s. 20.

¹⁸³Resmi Gazete, (Sayı: 22184, 27 Ocak 1995), s.5.

Çocukların özel olarak duyarlı konumlarını tanımakta; onların medeni, siyasal, ekonomik, toplumsal ve kültürel haklarını birbirine karşılıklı olarak bağımlı yada birbirini karşılıklı olarak pekiştiren öğelerin bütünlüğü biçiminde ele almaktadır.

Sözleşme, çocuğu aynı zamanda bir birey olarak, yaşla ve olgunlaşma ile gelişen gereksinimlere sahip bir varlık olarak tanımaktadır. Böylece Sözleşme çocuğu hakları ile ana-babaların veya sorumluluk sahibi diğer kişilerin hakları ve görevleri arasında bir denge kurarak, çocuğun kendini ilgilendiren kararlara katılma hakkını tanımıştır. Bu yönüyle de Sözleşme bu alanda var olan diğer sözleşmelerin ötesindedir.

Sözleşme genel olarak çocukların yaşama, gelişme, korunma ve katılım haklarının ayrıntılı olarak işlendiği 54 madde ihtiva etmekte ve çocukların açlık ve yoksulluktan, istismar ve ihmalden, sömürü ve her türlü kötü davranıştan uzakta, doğuştan sahip oldukları potansiyellerini tam anlamda gerçekleştirebilecek şekilde gelişimlerini öngörmektedir. Sözleşme ayrıca çocukların kendi fikirlerini açıkça ifade etmelerini ve gelecekleri ile ilgili konularda söz sahibi olmalarının sağlanmasını önermektedir. O halde Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, çocukların haklarını savunan ve koruyan uluslararası hukuksal ve etik bir araçtır. Bu yeni ahlaki kavram erkek, kız, kırsal, kentsel, yoksul, varlıklı, özürlü, üstün zekalı ve yetenekli bütün çocuklar için aynı ölçüde geçerlidir.¹⁸⁴

Çocuk haklarına dair sözleşmenin temel ilkesi çocuğun yüksek yararadır ve her konuda çocuğun yüksek yararının gözetilmesini öngörür. Ulusal olduğu kadar uluslararası ortamlarda da çocuğun yüksek yararının ele alınması gerekliliğinin de bir kanıtıdır.

Sözleşmenin önsözünde değinilen İnsan Hakları Evrensel Bildirgesindeki ilkeler çocuk hakları sözleşmesinde de çocuklar için esas alınmıştır. Çocuğun insan onuruna yakışır temel hakları sözleşmede toplanmıştır. Ancak bu haklar çocukların haklarının gözetilmesinde asgari standardı belirtir. Eğer ülkeler bu haklardan daha fazlasını çocuklara vermiş iseler sözleşmeyi uygulamaya devam ederler.

¹⁸⁴MÜFTÜ, a.g.e., s.20.

Bu sözleşme çocuk haklarına dair bu güne kadar hazırlanmış olan en kapsamlı ve ayrıca içerdiği haklara uluslararası yasa gücünü kazandıran ilk metindir. Sözleşmeyi önemli yapan nedenlerden biri bu belgenin geleceğe sahip çıkışı temsil etmesidir. İnsan haklarına saygı, bir toplumun geleceğini temsil edecek olan çocuklarına nasıl davrandığı ile anlaşılır. Bu konuya ehemmiyet veren bir toplum çocuklarını eksiksiz biçimde geliştirip, onlara özgürlük ve saygınlık tanır.

Çocuk Hakları Sözleşmesi, toplumun çocuklara karşı sorumluluklarını hukuksal çerçeveye kavuşturan tarihsel bir belgedir. Yaşam, sağlık ve eğitim alanlarında gözetilecek en az standartları belirlemenin yanı sıra bu Sözleşme, evde ya da işyerinde, savaş sırasında ya da iç çatışma dönemlerinde, fiziksel ve cinsel nitelikte olanlar dahil şiddet ve sömürüye karşı çocuklara açık bir koruma getirmeyi hedeflemektedir.

Sözleşmenin çocuklara tanıdığı bu hakların yanında taraf devletlere yükümlülükler de getirmiştir. Bunlar çocuklar arasında hiçbir ayrıcalık yapılmadan daha önce de belirttiğimiz gibi bütün haklardan eşit olarak taraf devletlerce yararlandırılacakları, taraf devletler çocuklar hakkında bir karar alırken onun üstün yararını göz önünde bulunduracağı, çocuk hakkında bir karar alınırken çocuğun görüş ve düşüncesinin alınma zorunluluğunu getirmiştir.

Sözleşmeye taraf olan devletler 44 üncü maddeye göre ülkelerindeki çocukların bu haklardan nasıl yararlandıkları ve sözleşme hükümlerini yaşama geçirilmesi için ne gibi önlemler aldıkları konularında, Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesine 5 yılda bir rapor vermekle yükümlüdür.¹⁸⁵

Sözleşme, benimsenmesini izleyen Genel Kurul kararından sonra 26 Ocak tarihinde imzaya açılmış ve 2 Eylül 1990 tarihinde ise yirmi ülkenin onay kararı ile taraf devletler için uluslararası bir yasa gücüyle devreye girmiştir.

Çocuk Hakları Sözleşmesi, ülkemiz adına 14.09.1990 tarihinde imzalanmış, 9

¹⁸⁵Şeref ÜNAL, “Avrupa’daki Türk Çocuklarının İnsan Hakları Sorunları”, **Adalet Dergisi**, (Yıl: 90, Sayı: 1, Ekim 1999), s.27.

Aralık 1994 tarihinde 4058 sayılı kanunla onaylanması uygun bulunmuş ve Bakanlar Kurulu tarafından 23 Aralık 1994, 94/6423 sayılı kararla onaylanarak 27 Ocak 1995 gün ve 22184 sayılı Resmi Gazete de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.

Türkiye, Sözleşmeyi imzalamakla bir takım yükümlülükler altına da girmiş bulunmaktadır. Sözleşmenin bazı hükümleri doğrudan doğruya uygulanabilir olduğu halde, sözleşmeden yer alan bazı hükümlerin uygulanabilmesi için yeni yasal düzenlemeler yapmak gerekecektir. Bu nedenle de mevzuatımızda yer alan sözleşmeye aykırı bazı hükümlerin yürürlükten kaldırılması zorunludur.¹⁸⁶

2.5. 30 Eylül 1990 Tarihli Dünya Çocuk Zirvesi

Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda kabulünden yaklaşık bir yıl sonra 29-30 Eylül 1990 Tarihinde New York'ta Birleşmiş Milletler Genel Merkezinde "Çocuklar İçin Dünya Zirvesi" gerçekleştirilmiştir. Zirveye 71 ülkenin Devlet ve Hükümet Başkanları katılmıştır. Zirve sonucunda "Çocukların Yaşatılmaları, Korunmaları ve Geliştirilmelerine İlişkin Dünya Bildirgesi ile "Dünya Bildirgesinin Uygulanması İçin Faaliyet Planı" benimsenmiştir.

Faaliyet planı, Çocuklar İçin Dünya Zirvesi Bildirgesi'nin uygulamaya geçirilmesini sağlamaya yönelik olarak, kendi faaliyet planlarını hazırlamada ülke yönetimlerine, uluslararası kuruluşlara ve toplumun diğer bütün kesimlerine yol göstermesi amacıyla hazırlanmıştır. Plan, çocukların yaşatılmaları, korunmaları ve geliştirilmelerine yönelik 2000 yılına kadar bütün ülkelerde gerçekleşmesi için ana hedefler belirlemiştir. Bu hedefler şunlardır:

- Bebek ve çocuk ölüm oranlarının yarı yarıya azaltılması;
- Anne ölüm oranlarının yarı yarıya azaltılması;
- 5 yaş altı çocuklarda görülen beslenme yetersizliklerinin yarı yarıya azaltılması;
- Temiz suya ulaşma ve atıkların sağlıklı yok edilmesine en geniş çapta

¹⁸⁶SALDIRIM, a.g.e., s.144.

olanak sağlanması;

- Herkese temel eğitim verilmesi ve ilkokul çağındaki çocukların en az %80'inin ilköğrenimini tamamlamalarının sağlanması;
- Okuma-yazma bilmeyen yetişkin oranını, kadın okur-yazarlığına ağırlık tanınarak %50 oranında azaltılması;
- Silahlı çatışma durumları başta olmak üzere, özellikle güç koşullardaki çocukların daha iyi korunmasının sağlanması

Daha ayrıntılı sektörel hedeflerle birlikte, yukarıda sözü edilen ana hedeflere ulaşılmasını sağlayacak somut etkinliklere bu planın ekinde yer verilmektedir.

Planın 2. bölümünde çocuk yaşatma, koruma ve geliştirme alanlarında uygulanacak somut faaliyetler, planın 3. bölümünde ise etkili biçimde uygulanabilmesi için izleme faaliyetleri ve gözleme ilişkin konular yer almaktadır.

Bütün ülke yönetimleri, Dünya Zirvesi Bildirgesi ile faaliyet planında girişilen taahhütleri uygulama alanına sokmak üzere, en geç 1991 yılı sonuna kadar kendi ulusal programını hazırlamak durumundadırlar.

Türkiye, 1993 yılında “Çocuklara Yönelik Ulusal Faaliyet Programı'nı” hazırlamış ve program ulusal düzeyde uygulamaya konulmuştur. 1995 yılında tekrar gözden geçirilerek ülke koşul ve gereksinimlerine göre güncelleştirilmiştir.¹⁸⁷

2.6. Avrupa Konseyi Tavsiye Kararları ve Sözleşmeleri

Çocukların korunması ve istismarının önlenmesine yönelik çalışmalara, Avrupa Konseyi de bünyesinde yoğun çalışmalar yapıp almış olduğu tavsiye kararları ve sözleşmeler ile katılmıştır.

Konseyin bu alanda kabul ettiği ilk tavsiye kararı, 13 Eylül 1979 tarihli “Çocukların Fena Muameleye Karşı Korunması” konusundaki R(79) 17 sayılı

¹⁸⁷AKYÜZ, a.g.e., s.39.

karardır. Çocukların bakımı ve gözetimi konusunda anne-babanın yetkileri teyit edilmiş ve üye ülkelerde kötüye kullanıldığına işaretlerle, çocukların fena muameleye karşı korunması açısından bir kısım tavsiyede bulunmuş ve iş birliğine çağırmıştır.

1990 yılında kabul edilen tavsiye kararı, “Çocuk Hakları” başlığını taşımaktadır. Bu kararda da ağırlıklı olarak çocukların hakları üzerinde durulmuştur. Çocukların tek başlarına kullanabildikleri bazı haklara sahip oldukları gibi bunları büyüklere karşı da ileri sürebilmektedirler. Anne-babanın çocuklar üzerindeki yetkileri, çocukların bakım ve gözetim görevlerinden kaynaklanır. Dolayısıyla bu yetkiler ancak çocuğun şahsı ve mallarının korunması için gerekli olduğu sürece tanınmalıdır.

Avrupa Konseyi üye devletleri bağlayıcı birtakım sözleşmelerde hazırlamıştır. Bunlardan bir kısmı sadece çocukların korunması ile hazırlanmış ve sadece bu konuya değinmiştir. Bir kısmı ise genel insan hakları bağlamında çocuk haklarına da yer vermiştir. Burada sadece sözleşmelerin isimlerini verip ilgili yerlerde ise çalışmamızın kapsamını aşmayacak şekilde kısa açıklamalar getirmek istiyoruz.

1961 tarihli Avrupa Sosyal Şartı, Avrupa Konseyine üye tüm devletler ve ülkemiz tarafından onaylanmıştır. Ekonomik, sosyal ve kültürel insan haklarını düzenlemiştir. Sözleşmenin 7. Maddesi çocuklar ve gençlerin korunmasına, 17. Madde anne ve çocukların korunmasına ilişkindir. Sözleşmenin 19. Maddesinde ise üye devletlerin ailelerin bütünleşmesi için her türlü önlemi almaya ve sözleşmenin bu konuda öngördüğü standartları etkin bir şekilde uygulamaya davet etmektedir. Diğer sözleşmelerin de isimlerini vererek geçmek istiyoruz.

- Çocukların Evlat Edinilmesine İlişkin Avrupa Sözleşmesi
- Evlilik Dışı Doğan Çocukların Hukuki Statüsüne İlişkin Avrupa Sözleşmesi
- Çocukların Velayeti Konusundaki Kararların Tanınması ve Tenfizi Sözleşmesi
- Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
- Çocuk Haklarının Uygulanmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi

Bu sözleşmeleri saydıktan sonra konumuzla doğrudan ilişkili olan 25 Ocak 1996 tarihli Çocuk Hakları Sözleşmesine değinmek istiyoruz. Avrupa Konseyi'nin hazırlamış olduğu sözleşmenin Birleşmiş Milletler Sözleşmesinden farkı, uygulamaya yönelik kurallar içermesidir. Sözleşme Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesinde tanınan haklardan çocukların yararlanmalarını sağlamak: çocukları etkileyen aile hukuku sorunlarına ilişkin adli ve idari konularda söz sahibi olabilmelerine olanak tanıyıp,¹⁸⁸ sahip oldukları hakların üye devletlerce etkin bir şekilde yaşama geçirilmesini amaçlamaktadır.

Üç bölümden oluşan sözleşmenin 1. bölümünde genel hükümlere yer verilmiş, 2. bölümünde çocuk haklarının milli makam ve mahkemelere karşı ileri sürülmesinin usul ve esasları düzenlenmiş ve üçüncü bölümünde ise sözleşmenin üye ülkelerde uygulanmasını izlemek üzere bir Yönlendirme Komitesi kurulması öngörülmüştür.¹⁸⁹

25 Ocak 1996 tarihinde imzaya açılmış, bu güne kadar 17 Avrupa Devleti tarafından onaylanmıştır. Türkiye Sözleşmeyi 9 Haziran 1999'da imzalamıştır.

2.7. Çocuk Haklarını Düzenleyen Diğer Sözleşmeler

Uluslararası Hukukta Çocuk Haklarını doğrudan veya dolaylı korumaya yönelik bir çok sayıda iki taraflı ya da çok taraflı sözleşmeler yapılmıştır. Bu sözleşmelerin isimleri şunlardır:

- Kadın ve Çocuk Ticaretinin Kaldırılmasına Dair 30 Eylül 1921 Tarihli Sözleşme
- Deniz İşlerinde Çalıştırılacak Çocukların Asgari Yaş Haddinin Tespiti Hakkında 24 Ekim 1936 Tarihli Sözleşme
- Küçüklerin Korunması Konusunda Makamların Yetkisi ve Uygulanacak Kanun'a Dair 5 Ekim 1961 Tarihli Sözleşme

¹⁸⁸AKYÜZ, a.g.e., s.41.

¹⁸⁹ÜNAL, a.g.e., s.33.

- Küçüklerin Vatana İadesine Dair 28 Mayıs 1970 Tarihli Sözleşme
- Evlilik Dışı Çocukların Tanınmasına Dair 5 Eylül 1980 Tarihli Sözleşme
- Birleşmiş Milletler Çocuk Ceza Adaleti Sistemi Hakkındaki Standart Minimum Kurallar (Beijing Kuralları)
- Özgürlüğünden Yoksun Bırakılmış Çocukların Korunmasına İlişkin Birleşmiş Milletler Kuralları (Havana Kuralları) 14 Aralık 1990 Tarihli
- Çocukların Korunması ve Ülkelerarası Evlat Edinmeye İlişkin İşbirliği Hakkında 29 Mayıs 1993 Tarihli Lahey Sözleşmesi

Çalışmamızın bu bölümündeki konumuza çocuk hakları bakımından önemli gördüğümüz bu sözleşmelerin isimlerini yukarıda belirterek son veriyoruz.¹⁹⁰

¹⁹⁰UNICEF, **Çocuk Haklarına Dair Sözleşme Uygulama El Kitabı**, (Ajans Türk Basın ve Basım A.Ş.).

Beşinci Bölüm

İÇ HUKUKUMUZ AÇISINDAN ÇOCUK HAKLARI

1. YAKIN TARİHİMİZDEKİ GELİŞMELER

Türkiye’de Çocuk Hakları ile ilgili gelişmeleri; toplumsal-ekonomik ve siyasal değişim sürecinde ülke açısından önemli tarihler olan 1920, 1960 ve sonrasına göre üç dönem içinde ele almak olanaklıdır. Bu kısa açıklamadan sonra konuyu ayrıntılı incelemeye geçelim.

1.1. 1920’li Yıllara Kadar Çocuk Hakları İle İlgili Gelişmeler

Yakın tarihimiz itibarıyla çocuklar ile ilgili ilk bilinen girişim, Mithat Paşa’nın Tuna valisi iken 1868 yılında kurmuş olduğu ve daha sonra benzerlerinin İmparatorluğun bütün eyaletlerde kurulması için zamanın Dahiliye Nezareti (İçişleri Bakanı) tarafından genelge çıkartılmış olan “Çocuk Islahhaneleri”dir.¹⁹¹ Islahhanelerde çocukların bir yandan genel eğitimi sürdürülürken diğer yandan terzi, kundura, müretteplik... atölyelerinde bir sanat elde etmeleri amaçlanmıştır. Burada dikkat edilecek husus suç işlemiş çocuklarla birlikte kimsesiz henüz suç işlememiş fakat manevi tehlikede bulunan çocukları da himaye ederek topluma faydalı birer insan haline getirmeyi hedeflemiştir.

Sultan II. Abdülhamit’in sadrazamı Halil Rifat Paşa tarafından uygulanmasına girişilen dilenciliğin yasaklanmasına ilişkin “Men-i Teseül Nizannamesi” ile birlikte 1895 yılında İstanbul’da kurulan Darulaceze de kimsesiz çocukların korunmasında oldukça etkili olmuştur.¹⁹² 1908 yılında ilan edilen Meşrutiyet’den itibaren savaşlar sonucu pek çok çocuğun babasız kalması, göçmen ya da mülteci olarak ülke

¹⁹¹ŞENSOY, a.g.e., s.56.

¹⁹²Sevda ULUĞTEKİN, **Çocuk Mahkemeleri ve Sosyal İnceleme Raporları**, (Ankara: 1994), s.45.

topraklarına gelmiş olması nedeniyle bu çocukların korunması ve eğitimi için Maarif Nezaretine (Eğitim Bakanlığına) bağlı olarak ülkenin çeşitli yörelerinde Darüleytamlar (yetimhane veya öksüz yurdu) açmaya başlamıştır.

1.2. 1920-1960 Arasındaki Çocuk Hakları İle İlgili Gelişmeler

Anadolu’da 1920 yılında kurulan Meclis Hükümeti, Osmanlı İmparatorluğu’nun kapattığı darüleytamaları yeniden açma çalışmasına girmiş ve 5 Aralık 1922’de “Darüleytam Yönetmeliği”ni yürürlüğe koymuştur. Bu yönetmelik Atatürk’ün liderliğindeki TBMM Hükümeti’nin sosyal alandaki ileri tedbirlerini büyük bir açıklıkla ifade etmektedir.¹⁹³ Anadolu’da Meclis Hükümeti ve ardından Türkiye Cumhuriyetinin kurulmasını izleyen yıllarda çocuk hakları ile ilgili bir çok gelişme olmuştur. Bu yıllarda darüleytam yönetmeliklerinden başka 1921’de Atatürk’ün emriyle Himaye-i Etfal Cemiyeti kurulmuş daha sonra “Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu” adını almıştır.

Kurumun amacı, 12 yaşına kadar bütün Türk çocuklarının yaşama haklarının, 18 yaşına kadar da kurumun çeşitli müesseselerinde bulunan bütün çocukları, maddi ve manevi açıdan korumaktır.¹⁹⁴ Kreş ve gündüz bakım evleri, çocuk yuvaları, hemşire kolejleri, poliklinikler ve doğum evleri gibi kuruluşlarla amacına uygun hizmetler gerçekleştirilmiş ayrıca yoksul çocuklara yemek, giyecek, okul malzemeleri verilmek suretiyle sosyal yardımlar sürdürülmüştür. Bugün ülkemizde 20 bine yakın bakım ve korumaya muhtaç çocuklarımıza Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu tarafından hizmet verilebilmektedir.¹⁹⁵

Bu dönemde ikinci önemli gelişme Medeni Kanunun çıkarılmasıdır. 1926 yılında kabul edilen 743 sayılı Medeni Kanun, ülkede “korunmaya muhtaç çocuk” tanıma ve mevzuatına önemli ölçüde ışık tutan kaynaklardan biri olmuştur. Özellikle 273 ve

¹⁹³ULUĞTEKİN, a.g.e., s.46.

¹⁹⁴ŞENSOY, a.g.e., s.57.

¹⁹⁵KONTAŞ, a.g.e., s.14.

274'üncü maddeleri korunması gereken çocuklara ilişkin çerçeveyi ortaya koyan bir içeriğe sahiptir.¹⁹⁶

1948 Çocuk Hakları Bildirgesi, ülkemizde çocukların korunması ve esirgenmesi ile görevlendirilen Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu'nun üyesi bulunduğu Uluslararası Çocuk Esirgeme Kurumları Birliği'nin yayınladığı bir bildirge olup aslında 1924 tarihli Çocuk Hakları Cenevre Bildirgesi'ni doğrulamaya yönelik ve iki madde daha eklenmek suretiyle genişletilmesini öngören bir belgedir.

Ülkemizde çocukların korunmasına ilişkin yasal gelişmeler 1949 yılında korunmaya muhtaç çocuklar hakkında çıkarılan kanun ile 1957 yılında yürürlüğe konulan “Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkında Kanun” la devam ederek, kurulan “Korunmaya Muhtaç Çocukları Koruma Birlikleri” aracılığıyla kimsesiz ve korunmasız çocuklara yönelik hizmetler sunulmuştur.

1959 yılında tüm alanlarda sosyal hizmetlerin geliştirilmesine yönelik öneriler getirmesi, bu alanda eğitim ve araştırma yapması maksadı ile kurulan “Sosyal Hizmetler Enstitüsü”nü, 1963 yılında, bu Enstitünün idari ve bilimsel işlerini kovalama ve denetimi yapmakla görevli “Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü” izlemiştir.¹⁹⁷

1.3. 1960 ve Sonrası Çocuk Hakları ile İlgili Gelişmeler

1960'lı yıllar, “sosyal bir hukuk devleti “olma yolunda bir çaba içine giren Türkiye'nin, 1920'li yıllardan sonra “çocuk hakları” konusunda ikinci atılım dönemini kapsamaktadır. Bu dönemde Türkiye, içine girdiği hızlı toplumsal değişme süreci ve uluslararası değişimlerin de itici gücüyle çocuk hakları konusunda bazı önemli adımlar atmıştır. Bu bağlamda Anayasa'da ailenin, çocuğun ve gencin korunmasına ilişkin hükümler yer almış; kalkınma planlarında “korunmaya muhtaç” ve “suçlu çocuk”la ilgili bazı değerlendirmeler yapılmış ve önerilerde bulunulmuştur. Bunun yanında, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı içinde “Sosyal Hizmetler Enstitüsü” ile bir Sosyal

¹⁹⁶ULUĞTEKİN, a.g.e., s.47.

¹⁹⁷BALLAR, a.g.e., s.35.

Hizmetler Genel Müdürlüğü oluşturulmuş; sosyal hizmet alanında meslek elemanı yetiştirmek üzere Sosyal Hizmetler Akademisi ve Hacettepe Üniversitesi Sosyal Çalışma Bölümü açılmıştır.

1960'lı yıllardan itibaren üzerinde sıklıkla durulmaya başlanan çocuk mahkemeleri ve sosyal hizmetler kurumu kanun tasarıları, 1980'li yıllarda bir sonuca ulaşmış; 1983'de aynı adı taşıyan yasa ile SHÇEK, 1987'de ise yasası 1979 yılında çıkarılan çocuk mahkemeleri kurulmuştur.

Ancak ne 1960'lı yıllarda ne de daha sonra korunması gereken çocukla ilgili devlet politikalarında bütünsellik sağlanamadığı görülmektedir. Bütünselliğin sağlanabilmesi için Türk Ceza Kanununda suç işleyen çocuklar hakkındaki temyiz kudreti kavramını kaldırarak radikal çözümler bu dönemde de üretilememiş, tam tersine suçlu çocuk, korunmaya muhtaç çocuk kavramı daha da keskinleşmiştir.¹⁹⁸

Sosyal hizmetler alanında ortaya konulan etkinlikler arasında 1961 yılında I.Sosyal Hizmetler Konferansı düzenlenmiş ve izleyen yıl 8 Mayıs 1962 tarihinde ise II.Sosyal Hizmetler Konferansı çocuk haklarına konu olmuştur. Milli Eğitim Şurası'nda kabul edilen "Türk Çocukları Hakları Bildirgesi" çocuğu koruma amacı güden ve bir sosyal hizmet kuruluşu olarak II.Sosyal Hizmetler Konferansı'nda da kabul edilmek suretiyle eğitimin yanında sosyal alanda da çocuğa önem verildiğinin simgesini oluşturmuştur. Bildirge daha sonra Türkiye Öğretmen Dernekleri Milli Konfederasyonu Kurultayınının 30 Temmuz 1962 tarihli toplantısında da benimsenerek uygulanmasına çaba harcanması kabul edilmiştir.

UNESCO Türkiye Milli Komisyonununun 28-30 Haziran 1963 tarihlerinde İstanbul'da yapılan VIII. Dönem Genel Kurulu Birinci Toplantısında Yönetim Kurulunca hazırlanmış bulunan öneri "Türk Çocukları Hakları Beyannamesi" olarak kabul edilmiştir. Bildirgede yer alan kaynaklar arasında 1961 Anayasası'nın 10, 14, 35,43, 48, 49 ve 50. Maddeleri başta belirtilmiş bulunmaktadır.

¹⁹⁸ULUĞTEKİN, a.g.e., s.58.

Anayasa'nın hükümlerinden ve o tarihe kadar çıkarılmış bildirgelerden esinlenerek hazırlanmış bulunan Türk Çocukları Hakları Bildirgesi, tüm anne ve babalar ile özel ve resmi kurumlara uyulması gereken temel ilkeler doğrultusunda baskıyı öngören bir belgedir. Bildirgenin gerekçesinde de yer aldığı üzere çocuklara ve haklarına yönelik yasaların çıkarılması uyarısı yapılmıştır. Çocuğa ilişkin ilke ve kuralların derlenmesi de ayrıca istenmiştir. Önceki bildirgelere göre farklılığı, ayrıntılar ve Türk çocuklarına özgü konular oluşturmuştur.

Tüm iyi niyetleri içermesine karşın Türk çocuk haklarına ilişkin yasal düzenlemeler uzun süre yapılamamış, çocuk mahkemeleri hakkındaki yasa dahi, birazda, Uluslararası Çocuk Yılı nedeniyle ancak 1979 yılında çıkarılabilmektedir.¹⁹⁹

2. ÇOCUK HAKLARI İLE İLGİLİ SON GELİŞMELER

Türkiye de her alanda görülen gelişme istekleri, dolayısıyla çocuk hakları alanında da kendini göstermiştir. 1990'lı yıllarda çocuk hakları ile ilgili ilerlemeler olmuştur. Ancak bu gelişmelerin yine dağınıklığı koruduğu söylenebilir. Bu gelişmeler dört alanda gözden geçirilebilir:

1- Uluslararası ilişkiler alanında: Çocuk Hakları Sözleşmesi, Avrupa Konseyi Tavsiye Kararları, Birleşmiş Milletler Çocuk Adaleti Yönetimi Standart Minimum Kuralları gibi uluslararası belgeler, Çocuk Hakları ile ilgili bazı yasal-kurumsal düzenlemelerde dikkate alınmaya başlamıştır. Ayrıca başta UNİCEF olmak üzere uluslararası bazı kuruluşlarca başlatılan Çocuk Hakları konusundaki çalışmalara hız verilmiştir.

2- Gönüllü çalışmalar alanında: Bu bağlamda bazı illerin baroları kendi içlerinde oluşturdukları "çocuk Hakları Komisyonları" aracılığıyla, çocuk sorunlarında aktif olarak çalışmaya başlamışlardır. Uluslararası Çocuk İhmali ve İstismarı Derneğinin bir kolu olarak kurulan Türkiye Çocuk İhmali ve İstismarı Derneği çocuk hakları alanında çalışan uzman personeli de eğitmeye başlayan programları uygulamaya koymuştur.

¹⁹⁹BALLAR, a.g.e., s.56.

Sosyal Hizmetler Uzmanları Derneğinin “Suçluluk ve Islah Hizmetleri Komisyonu”nun yeni çocuk mahkemesi yasa tasarısına ilişkin önerileri, yasa tasarısına doğrudan yansıtılmıştır. Bunun yanında çocuklarla ilgili bazı dernek ve vakıfların giderek güçlendiği ve etkili olmaya başladığı, yaptıkları çalışmalardan gözlenmektedir.

3- Hükümet çalışmaları alanında: Bu çerçevede çocuk hakları konusundaki çalışmaları kolaylaştıran siyasi atmosferin de katkısıyla Adalet Bakanlığı, SHÇEK Genel Müdürlüğü, Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı ve Milli Eğitim Bakanlığı, bazı yasal- kurumsal çalışmaları başlatmıştır.

Adalet Bakanlığı’nda Üniversite ve ilgili birimlerle işbirliği sonucunda kurulan “Çocuk Suçluluğu Komisyonu”, uluslararası belgelerin de ışığında, infaz yasa tasarısı ile çocuk mahkemeleri yasa tasarısının oluşturulmasına katkıda bulunmuştur. Aynı bir komisyon da “Türk Ceza Kanunu Ön Tasarısı” çalışmasını yürütmüştür. Adalet Bakanlığı’ndaki en önemli gelişmelerden bir ise çocuk suçlularla ilgili tüm çalışmalara yön vermek amacıyla “Çocuk Gözetim Eğitim ve İyileştirme İşleri Şube Müdürlüğü”nin kurulması olmuştur.

Milli Eğitim Bakanlığı, UNİCEF ve üniversitelerle işbirliği içinde, anneye çocuğun yetiştirilmesinde yol göstermeyi amaçlayan “Anne Eğitimi Projesi”ni uygulamaya koymuştur. Ayrıca 3308 sayılı “Çıraklık ve Mesleki Eğitim Kanunu” çerçevesinde çalışan çocukların çalışma koşullarına ilişkin düzenlemeleri organize etmeye başlamıştır.

4- Yerel yönetimler alanında: Özellikle çocuklarla ilgili kültürel ve sosyal çalışmalar yürüten bazı yerel yönetimlerin çocuk ve gençlere yönelik kültür evleri, gençlik evleri ve toplum merkezleri açtıkları ve buralarda “gençlik çalışmasına ağırlık verdikleri gözlenmektedir.²⁰⁰ Buraya kadar yapmış olduğumuz açıklamalarda ülkemiz açısından çocuk hakları alanındaki gelişmeleri açıklamaya çalıştık. Konumuza son verirken mevzuatımızda çocukları korumaya yönelik düzenlemeleri biraz açmak istiyoruz.

²⁰⁰ULUĞTEKİN, a.g.e., s.61.

2.1. Anayasal Düzenleme

Ülkemizde başta Anayasa olmak üzere ilgili kanunlarımızda çocukların korunması kanuni güvence altına alınmıştır. Anayasalarda genel ilkeler düzenlendiği için bizim anayasamızda da çocuk hakları ve çocuğun korunması ile ilgili temel hükümler düzenlenmiştir.²⁰¹

1982 Anayasası madde 41'e göre aile Türk toplumunun temelidir. Devlet ailenin huzur ve refahı ile özellikle anne ve çocukların korunması ...için gerekli tedbirleri alır, teşkilatı kurar demektedir. Maddenin başlığı da ailenin korunmasıdır.

42. madde de ise özetle; kimse eğitim ve öğretim haklarından yoksun bırakılamaz. İlköğretim, kız ve erkek bütün vatandaşlar için zorunludur ve devlet okullarında parasızdır. Devlet, maddi imkanlardan yoksun başarılı öğrencilerin öğrenimlerini sürdürebilmeleri amacıyla burslar ve başka yollar ile gerekli yardımları yapar. Devlet, durumları sebebi ile özel eğitime ihtiyacı olanları topluma yararlı kılacak tedbirleri alır²⁰² demektedir.

Anayasamızın 41. ve 42. Maddelerinde de belirtildiği gibi, devletimizin asli görevleri arasında çocukların korunması ve yetiştirilmesi bulunduğundan, bu konuda özel kanunla kurulmuş ve tüm yurt çapında il ve ilçelere yayılmış olan “Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu” faaliyet göstermektedir.²⁰³ Buradan da anlaşılacağı üzere devletimiz bu maddelerde belirtilen düzenlemeleri gerçekleştirmeye çalışmaktadır.

Ayrıca anayasamızın 50, 56, 58, 60, 61 ve 62. Maddelerinde çocuk ve çocuk haklarını özel olarak koruyan hükümler bulunmaktadır. Bu maddelerin dışında,

²⁰¹Halil YILMAZ, “Çocukların Korunmasına İlişkin Türk Mevzuatı” **Emniyet Genel Müdürlüğü Küçüklerin Korunmasına İlişkin Yönetici Semineri**, (Ankara: 1998), s.26.

²⁰²ANKAY, a.g.e., s.31.

²⁰³AFŞAROĞLU, a.g.e., s.12.

Anayasa'nın "kişinin hakları ve ödevleri" bölümünde yer alan kişi haklarından "herkes" kavramı içerisinde, çocuklarda yararlanırlar.²⁰⁴

2.2. Diğer Kanunlarımızdaki Düzenlemeler

Anayasa da belirtilen temel ilkelerin yanı sıra, Türk hukuk sisteminde, çocuk haklarının korunmasına ilişkin kurallar esasları bakımından Medeni Kanun'da düzenlenmiştir. Medeni Kanun'un, "Aile Hukuku" kitabının ikinci kısmı "hısımlar" başlığını taşımaktadır (MK 241-345). Bu başlık altında, anne-baba ve çocuklar arasındaki ilişkiler ile aynı çatı altında yaşayan, bir otoriteye tabi, aralarında hısımlık bağı bulunan ya da bulunmayan kişiler arasındaki ilişkiler düzenlenmiştir. Dar anlamda çocuk hukukunun konusunu oluşturan bu kuralları, kişiler hukuku, evlenme hukuku, vesayet hukuku ve borçlar hukukundaki diğer hükümler tamamlamaktadır.

Medeni Kanun'un çocuğun korunmasına ilişkin hükümlerini tamamlayıcı nitelikte sayılabilecek ceza hükümleri de Ceza Kanunu'nda yer almıştır. Medeni Kanun ve Ceza Kanunu'nun çocuklarla ilgili hükümlerini sağlamak üzere, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu, çıkarılmıştır. Bu kanuna göre korunmaya muhtaç küçükleri koruyucu, onları topluma kazandırıcı her türlü tedbiri alıp gerektiğinde mahkemeden çocuğu temsilen koruma kararı verilmesini isteme, haklarını savunma, eğitim ve öğretim kurumlarına yerleştirme, koruyucu aile nezdinde veya kendi yetiştirme yurtlarında barındırma ve benzeri tedbirleri yürütme, yetki ve görevleri ile donatılmıştır.²⁰⁵

Çocukların suç işlemesi veya suça itilmeleri halin de yargılanmaları için Ceza Kanunumuz ve Ceza Usul Kanunumuzda özel düzenlemeler mevcuttur. Ancak bu düzenlemeler çocukların özel statüsü icabı yeterli olmadığı için 2253 sayılı Çocuk Mahkemelerinin Kuruluşu, Görev ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun, çıkarılmıştır.

Çocuk haklarını gerçekleştirme ve korumaya yönelik diğer kanunlarımızdan

²⁰⁴AKYÜZ, a.g.e., s.9.

²⁰⁵AFŞAROĞLU, a.g.e., s.12.

bazıları ise; Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar Hakkındaki Kanun, İlköğretim ve Eğitim Kanunu, Milli Eğitim Temel Kanunu, Çıraklık ve Mesleki Eğitim Kanunu, İş Kanunu, İcra ve İflas Kanunu, Nüfus Planlaması Hakkındaki Kanun, Umumi Hıfzısıhha Kanunu, Polis Vazife ve Selahiyetleri Kanunu, Küçükleri Muzur Neşriyattan Koruma Kanunu, Nüfus Kanunu, Soyadı Kanunu'dur. Bunların dışında pek çok kanun, tüzük ve yönetmelikte, çocuğun ve çocuk haklarının korunmasına ilişkin kurallar bulunmaktadır.

Ayrıca ülkemizin taraf olduğu uluslararası anlaşmalarda yasama organı tarafından onaylanması ile bir iç hukuk kuralı haline gelir. Cumhuriyetimizin ilk yıllarından itibaren dışarıya özellikle ulu önder Atatürk sayesinde Avrupa'ya açılan Türkiye'miz uluslararası alanda ikili veya çok taraflı bir çok anlaşmaya imza atmıştır. Çocuk Hakları ile ilgili olarak kabul edilen sözleşme ve bildirgelere de taraf olmuş ve yapılması gerekli olan düzenlemeleri de gerçekleştirmeye çalışmıştır. Türkiye 1989 tarihli Çocuk Hakları Sözleşmesine çekince koymuştur.

3. ÇOCUK HAKLARI SÖZLEŞMESİNE KONAN ÇEKİNCE

20 Kasım 1989 tarihli Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin anlam ve önemine yukarıda değinmiştik. Burada ülkemiz tarafından sözleşmeye konan çekinceyi açıklayacağız.

Türkiye, 29-30 Eylül 1990 tarihleri arasında Birleşmiş Milletler Genel Merkezi'nde toplanan "Çocuklar İçin Dünya Zirvesi"nde sözleşmeyi imzalamıştır. Türkiye, sözleşme'yi 9.12.1994 tarihinde, "İhtirazi Kayıt: Türkiye Cumhuriyeti Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 17, 29 ve 30. Maddeleri hükümlerini, TC Anayasası ve 24 Temmuz 1923 tarihli Lozan Antlaşması hükümlerine ve ruhuna uygun yorumlama hakkını saklı tutmaktadır"²⁰⁶ şeklinde bir çekince koyarak 4058 sayılı kanunla onaylamıştır. Sözleşme, Bakanlar Kurulu tarafından 23.12.1994 tarihinde 94/6423 sayılı kararla onaylanmış ve 27.1.1995 gün ve 22184 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.²⁰⁷

²⁰⁶Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, UNICEF Türkiye Temsilciliği tarafından bastırılmış metin, s.20.

²⁰⁷AKYÜZ, a.g.e., s.19.

Uluslararası Sözleşme ve antlaşmalarda önemli bir sorun teşkil eden çekince: (ihtirazi kayıt-reservation), “bir devletin bir uluslararası sözleşme veya antlaşmayı kabul etmekle birlikte, bağlı olmadığı veya kendisini bağlı saymadığı bazı hükümleri benimsediği hükümlerin dışında tutmak için belirttiği irade” şeklinde veya İhtirazi kayıt; bir husustaki muhalefeti (karşı koymayı) veya tereddüdü gösteren ibare; karşı koyma kaydı; bir sözleşmede katılmayan hükümlerin belirtilmesi²⁰⁸ şeklinde de tanımlanabilir.

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesinin 51. maddesi, “1. fıkrasında, BM Teşkilatı Genel Sekreteri, onay ya da katılma anında yapılabilecek çekincelerin metnini alacak ve bütün devletlere bildirecektir. 2. Fıkrasında bu sözleşmenin amacı ve konusu ile bağdaşmayan hiçbir çekinceye izin verilmeyecektir. 3.fıkrasında ise Çekinceler, BM Teşkilatı Genel Sekreterince, geri alınacağına ilişkin bildirimde bulunma yoluyla her zaman geri alınabilir. Bunun üzerine Genel Sekreter, bütün Devletleri haberdar eder. Böyle bir bildirim, Genel Sekreter tarafından alındığı tarihte işlerlik kazanır.”²⁰⁹ diyerek metinde çekincenin sözleşmenin amacı ve konusu ile uyumsuz olmamak şartı ile konulabileceğini ve sonradan çekincenin geri alınabileceğini de belirtmiştir. Sözleşmeye taraf olan bazı ülkeler bunlara Türkiye de dahil bu imkandan yararlanarak çeşitli çekinceler koymuşlardır.

Ülkemiz, koymuş olduğu Çekince’de Sözleşmenin 17. Maddesinin (d) fıkrası, “Kitle iletişim araçlarını azınlık grubu veya bir yerli ahaliye mensup çocukların dil gereksinimlerine özel önem göstermeleri konusunda teşvik ederler”şeklindedir. Sözleşmenin 29. Maddesinin (c) fıkrasında “Çocuğun ana-babasına, kültürel kimliğine, dil değerlerine, çocuğun yaşadığı veya geldiği menşe ülkenin ulusal değerlerine ve kendisinininkinden farklı uygarlıklara saygısının geliştirilmesi” hükmü vardır. 30. Madde’de ise, “Azınlık topluluklarla yerli halklara mensup çocuklar kendi

²⁰⁸Ejder YILMAZ, **Hukuk Sözlüğü**, (Dördüncü Baskı, Ankara: Yetkin Basım Yayım ve Dağıtım A.Ş. 1992), s.179.

²⁰⁹**Çocuk Haklarına Dair Sözleşme Metni.**

kültürlerinden yararlanma, kendi dillerinin gereklerini yerine getirme ve kendi dillerini kullanma hakkına sahiptirler.” hükmü bulunmaktadır.

Sözleşmeye konulan çekincelerin ana fikri uluslararası antlaşmalarla tanıdığımız azınlıklar dışında azınlık tanımamaktadır. Bilindiği gibi, Türkiye de azınlıklar Lozan Antlaşması gereğince gayrimüslim Türk vatandaşları (Ermeni, Rum ve Yahudi) olup, bunların dışındaki diğer etnik unsurlar azınlık olarak kabul edilmemektedir.²¹⁰ Sözleşmeye konan bu çekincelerin, ülkemizin etnik yapısında ki çeşitlilik göz önüne alındığında ne kadar da yerinde olduğu görülür.

Ülkemizin Çocuk Hakları Sözleşmesine koyduğu çekincenin bir benzerini de Fransa bildirim olarak koymuştur. Sözleşmenin 30.maddesi Fransız Anayasasınının 2. Maddesi ışığında, Fransa’da uygulanamaz. Fransa ayrıca sözleşmeye bir de çekince koymuştur. Sözleşmenin 40. Maddesinde öngörülen adli usule ilişkin bulunmaktadır. Ayrıca Afganistan, İran, Pakistan, Mısır, Danimarka, gibi devletler tarafından da Sözleşmeye çekince ve bildirim konulmuştur.²¹¹ Değişik ülkeler tarafından konulan bu çekince ve bildirimlere rağmen Sözleşme 30 Haziran 1995 tarihi itibariyle 176 Devlet tarafından onaylanmış ve 4 ülke tarafından imzalanmış olmakla, Dünyanın en çok benimsenen uluslararası belgelerinden biri sayılabilir.

Ülkemiz açısından şu açıklamayı da yapmak istiyoruz. Mevzuatımız ile Çocuk Haklarına Dair Sözleşme arasında temelde bir uyumluluk olduğunu dolayısıyla yasalarımızın birkaç istisna dışında sözleşmedeki standartları aşağı yukarı yakalamış olduğunu söyleyebiliriz. Ancak unutmamak gerekir ki Türkiye, Birleşmiş Milletlere üye olan devletler arasında insan hakları açısından vasat bir üçüncü dünya ülkesi değildir. Kendisine batılı gelişmiş toplumların insan hakları standartlarını hedef almış ve bu standartları devlet politikası olarak uygulayacağını taahhüt etmiş bir ülkedir. Bu nedenle kendimizi dünya devletleriyle kıyasladığımızda olumlu bir tablo görebiliriz ama bunu yeterli kabul etmemek ve ülkemizdeki çocukların, haklarının en üstün standartlarına layık olduğunu düşünerek bu konuda çalışmak gerekmektedir.²¹²

²¹⁰Şevket GÖKKAYA, “Çocuk Hakları Sözleşmesine Konan Çekinceler”, **İstanbul Barosu Dergisi**, (Cilt: 69, Sayı: No:10-11-12, Ekim-Aralık 1995), s.613.

²¹¹GÖKKAYA, **a.g.e.**, s.615.

²¹²SALDUK, **a.g.e.**, s.151.

SONUÇ

Ülkemizde nüfusun büyük bir kesimi genç ve çocuklardan oluşmaktadır ve çocuk suçluluğu da büyük bir artış göstermektedir. Küçük yaşta suçla tanışan çocuklara sahip çıkılmayıp, eğitim yolu ile ıslah edilmeye çalışılmaz ise gittikçe kanunları hiçe sayan ve suç işlemeyi alışkanlık haline getiren birer yetişkinler haline geleceklerdir.

Geleceğimizi oluşturacak olan çocuklarımıza sahip çıkmaz isek onların da ülkemizin geleceğine sahip çıkmayacakları aşikar olsa gerek. Bu nedenle öncelikle devletimiz, bütün çocuklarımıza suçlu olsun olmasın sahip çıkarak, durumlarına ve şartlara göre imkanlarını seferber etmelidir.

Bir toplumda suç ve çocuğun birleşmesi de o toplum için önemle ve aciliyet ile bütün organları ve bireyleri ile üzerinde durması gereken hassas ve telafisi çok ağır olan bir konudur.

Bizde toplumun bir ferdi olarak ve meslek yaşantımız boyunca da istemeyerek ve üzülerek suçlu çocuklar ile karşılaşacağımızdan bu konuyu irdeleyerek, en azından kendi önümüze ışık tutması açısından yüksek lisans tezi hazırlama gereği duyduk.

Çalışmamızın ilgili bölümlerinde değindiğimiz gibi suç işleyen çocuklara yaklaşımda genel ceza hukuku ilkelerinden ayrılıp, çocukların özel bir statüde ele alınması birçok ülkede olduğu gibi ülkemiz açısından da çocuk hakları için vazgeçilmez bir şarttır. Ancak ülkemizin günü kurtarma politikası burada da kendini göstermiştir. Tezimizin konusunu sınırlandırabilmek için çocukların yargılanmasına dolayısı ile, 2253 sayılı Çocuk Mahkemeleri Kanununu inceleme alanımızdan ayrı tuttuk ancak yeri gelmişken kısa bir açıklama yapmak istiyoruz.

Şöyle ki; Çocuk Mahkemelerinin Kuruluşu, Görev ve Yargılama Usulleri Hakkındaki Kanun 7 Kasım 1979 tarihli Resmi Gazetede yayınlanmıştır. Kanunda öngörülen kurumların kurulmasına ve hazırlıkların yapılmasına olanak hazırlamak

amacıyla kanunun yürürlük tarihi, "bir yıl sonra" olarak belirlenmiştir. Aradan geçen süre içerisinde gerekli hazırlıklar yapılmadığı için, kanunun yürürlüğe girişi iki kez ertelenmiştir. Kanunun yürürlüğe girmesi, 1 Haziran 1982 tarihinde gerçekleşmiştir. Ancak öngörülen mahkemelerin kurulması için 5 yıldan uzun bir sürenin geçmesi gerekmiştir. Bu kısa açıklamamızdan da anlaşılacağı gibi geleceğimiz olan çocuklarımız için bu kadar önemli olan bu düzenlemelerde ki hassasiyetimizi göstermektedir.

2253 Sayılı Çocuk Mahkemelerinin Kuruluşu Kanununun 1. Maddesinde her ilde ve nüfusu yüz binin üzerindeki her ilçede çocuk mahkemesi kurulur ve geçici 1. maddede ise çocuk mahkemelerinin bütün yurttaki kuruluşu kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren 10 yıl içinde tamamlanır denilmesine rağmen bu gün ülkemizde ikisi Ankara, ikisi İstanbul, birer de İzmir ve Trabzon'da olmak üzere altı çocuk mahkemesi kurulmuş olup aradan geçen bu süre zarfında henüz mahkemelerin kuruluşu tamamlanmamıştır.

Yukarıda yaptığımız açıklamaların ışığı altında, suçlu çocukların toplumumuza kazandırılmaları için yapılabilecek öneri ve temennilerimiz şunlardır:

1- Çocuk suçluluğu sebeplerinin uzmanlar tarafından tespit edilerek, çocukların bu etkenlerden uzaklaştırılması ilk olarak sosyal hukuk devleti olan devletimizin ve daha sonra da bizlerin görevidir. Hepimiz bu konuda duyarlı ve mücadeleci olmayız.

2- Tüm çocukların haklarını, güvenliklerini geliştirip korumayı amaçlayan yasa ve yönetmelikler yapılmalıdır. Çocuk suçluluğunun önlenmesi bakımından, çocuklar haklarından haberdar edilmeli ve söz konusu haklara tüm toplumca saygı duyulmalıdır. Bu sayede çocuk kendisine değer verildiğini hisseder, toplumda bir yeri olduğunu bilerek yaşar ve sapma gösteren davranışlarda bulunmaz.

3- Her çocuğun fiziksel, psikolojik ve sosyal gelişmesini sağlayacak yeterli bir yaşam düzeyine hakkı vardır. Devletimiz bütün çocuklara bu yaşam düzeyini sağlayarak onları suçtan uzak tutmalıdır.

4- Çocuk suçluluğunun önlenmesinde uzmanlaşmış bir polis örgütünün varlığı yararlı olacaktır. Çocuğun suç işlemesi ile birlikte ilk temasta bulunan polis olduğu için çocuk konusunda eğitilmiş olması ve uygun davranışta bulunması büyük önem gösterir. Bu ilişkide daima çocuğun yararını gözetir biçimde düzenlemeler yapılmalıdır.

5- Ancak çok zorunlu hallerde çocuklar için tutuklama yoluna gidilmelidir. Tutuklama söz konusu olduğunda ise, çocuklar yetişkinlerden ayrı tutulmalıdır. Çocuk tutuk evleri oluşturulmalıdır.

6- Suçlu çocukların, yetişkin suçlulardan ayrı olarak ele alınması çocuğun korunması açısından önemlidir. Bu gün bir çok ülkede çocuklar ayrı statü altında ele alınmaktadır. Bu durum sadece suçlu çocuğun yargılanmasında değil, aynı zamanda hakkında alınacak kararların uygulanmasında da söz konusu olmalıdır.

7- Çocukların eğitim ve gelişmesinde incelediğimiz gibi aile çok etkilidir. Bu nedenle aile üzerinde durulmalı, ailenin çocuğun suç ile bağlantısından önce ve sonra eğitilmesine çalışılmalıdır. Bu çalışmada özellikle devletimiz basın-yayın organlarından yararlanmalıdır.

8- Suç tarihindeki yaşı 18 olan bütün çocuklar Çocuk Mahkemelerinin görev alanlarına dahil edilmelidir. Bu şekilde bir düzenleme ülkemizde kabul edilen 1989 tarihli Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin 1. Maddesine de uygun olacaktır.

9- Belediyelerce suç ile ilgisi olan veya olmayan tüm çocuklar için faaliyet yürütecek çocuk eğitim evleri kurulmalıdır. Böylelikle sokakta çalışan, boş vaktini sokakta geçiren ve evini terk edip sokakta yaşayan çocuklara sahip çıkılarak, çocukların suç işleme ortamlarından uzak durması sağlanacaktır. Bu birimlerin devlet ve sivil toplum örgütlerince de desteklenmesi sağlanmalıdır.

10- Çocuk Hakları Sözleşmesi ile çocuk yargılamasına ilişkin standart minimum kurallarda (Beijing) yer alan, amaç ilkeler doğrultusunda suçlu çocukların rehabilitasyonu için kurum dışı tedbirlere ağırlık verilmesi, gönüllü kurum ve

kuruluşlarla konunun toplum katmanlarınca benimsenmesi sağlanarak çocuklara karşı tolerans içeren bir tutumun toplumca oluşturulması, ekonomik olduğu kadar insanca bir yaklaşım olacaktır.

11- Genel mahkemelerde yargılanan çocukların o tarihten bu yana 2253 sayılı kanunun öngördüğü mahkeme önünde yargılanma haklarının ihlal edilmekte olduğu göz önünde bulundurularak, ülkenin genelinde kuruluş kanununda belirtildiği gibi çocuk mahkemelerinin kuruluşunun en kısa zamanda tamamlanmasına çalışılmalıdır.

12- Çocukların suç sonrası her türlü işleri ile ilgili kişi ve kurumlar; sosyoloji, psikoloji, kriminoloji ve davranış bilimleri ve çocuk hakları konusunda bilgi sahibi olmalıdır.

13- Çocuk suçluluğunun nedenlerinden biri de ailenin ekonomik yapısındaki bozukluktur. Bu nedenle devletimizin de yıllık geliri yoksulluk sınırı altında olan ailelere, çocukların eğitim ve bakımı için yardımda bulunması gerekir. Bu durum sosyal devlet olmanın da bir gereğidir.

14- Cezası infaz edilen çocuğun topluma salıverilmesinden itibaren belli bir süre izlenerek topluma uyum sağlaması için yardım edilmelidir. Böylelikle topluma uyum sağlayan çocuğun düzeni bozacak davranışlarda bulunması engellenecektir. Bunun içinde gerekli yardım kurumlarının yine devlet eliyle oluşturulması gerekmektedir.

15- Çocuk suçluluğunun önlenmesi için topluma karşı düzensiz davranışlarda bulunan çocukların suç işlemeyen önce bu davranış bozukluğu tespit edilerek aile, okul, sivil toplum örgütleri ve ilgili resmi kurumların işbirliği ile düzeltilmesi yoluna gidilmelidir.

Çocuk suçluluğunun da en büyük mücadelemiz onlara varlıkları ile değer verdiğimizizi göstermemizdir. Onların varlığını fark etmek ve onları korumak için toplum olarak onlardan kamu düzenini bozan davranışlar göstermesini beklememeliyiz. Artık, anne-baba için çocuk değil, çocuk için anne-baba, devlet için çocuk değil, çocuk için

devlet, okul için çocuk değil, çocuk için okul diyerek, içselleştirdiğimiz kavramları ters çevirmemiz gerekmektedir. Bu bakış, sorunların çözümlünde önemli bir adım sayılarak ve çocuklarımızın kendileriyle ve toplumla barışık bir şekilde büyümelerini sağlayıp, toplum olarak geleceğimize güven içinde bakmamızı temin edecektir.

KAYNAKÇA

Afşaroğlu, Osman. "Küçüklerin Korunması", **Türk Hukuk Enstitüsü Dergisi**, C:2, S.13.

Akço, Seda. "Kanunla İhtilaf Halindeki Çocuklara Uygulanacak Hukuku Belirleyen Uluslararası İlkelerle İlişkin Bir Sistematik Önerisi", **İstanbul Barosu Dergisi**, C.70, S.4-5-6. İstanbul: 1996

_____, "Çocuk Mahkemeleri ve Suça İtilen Çocukların Yargılanması", **Yeni Türkiye Dergisi**, 1998/2.

Akıncı, Yılmaz, Tahsin Atakan. **Suçta Giden ve Suç İşleyen Çocuklar**, İstanbul: 1968.

Aksay, Bekir. **Ceza Hukukunda Yaş Küçüklüğü Kusur Yeteneğine ve Sorumluluğa Etkisi**, Kazancı Kitap Ticaret A.Ş., İstanbul: 1990.

Aktan, H. Yaver. "Suç ve Suçluluk Nedenleri", **Adalet Dergisi**, 1981/2.

_____. "Suç ve Suçluluk Nedenlerine Kriminolojik Bir Yaklaşım", **Adalet Dergisi**, 1988/2.

Akyüz, Emine. **Ulusal ve Uluslararası Hukukta Çocuğun Haklarının ve Güvenliğinin Korunması**, Ankara: 2000.

Ankay, Aydın. **Çocuk Hukuku**, Ankara: 1999.

Artuk, Emin. "Küçüklerin Cezai Sorumluluğu ve Suçlu Çocukların Yargılanmasında Hakim Olan İlkeler", **Ankara Barosu Hukuk Kurultayı 2000**, Ankara: 2000.

Aydın, Öykü Didem. "Yedinci Çocuk Mahkemeleri Yasası ve Türk Ceza Yasasınca Öngörülen Küçüklere Uygulanacak Emniyet Tedbirleri ve Genel Olarak Çocuk Mahkemeleri Yasası Sistemi", **Ankara Barosu Dergisi**, 1994/3.

Ballar, Suat. **Çocuk Hakları**, I. Basım, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., İstanbul, 1998.

Balta, Nilüfer. "Çocuk Ceza Hukukunda Hürriyeti Bağlayıcı Cezanın Niteliği", **Kocaeli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C.1, Sa.1.

Çevik, Dolunay. **Çalışamazsam Okuyamam**, Ankara: 1997.

Çocuk Suçluluğunun Önlenmesi ve Küçük Suçlular Hakkında Tatbiki Gereken Tedbirlere Müteallik Rapor, İstanbul Üniversitesi Türk Kriminoloji Enstitüsü Yayınları İstanbul: 1950.

Çocuk Mahkemelerinin Kuruluşu, Görev ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun ve Türk Ceza Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine Dair Kanun Tasarısı ve Adalet Komisyonu Raporu.

Dağlar, Sevda. "Tedbir Müesseseleri ve Çocuk Yargılamasında Uzmanların Rolü", **Çocuk Hukuku ve Çocuk Yargılaması Hukuku Semineri**, **İstanbul Barosu Dergisi**, C.69. İstanbul: 1995

Damar, Vedat. **2253 Sayılı Çocuk Mahkemelerinin Kuruluşu, Görevi ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun**, Ankara: 2000.

Demirbaş, Timur. **Kriminoloji**, Ankara: 2001.

Doğan, NeŖe. N. "Çocuk Suçluluğu ve Çocuk Mahkemeleri", **Adalet Dergisi**,1990/1.

Dönmezer, Sulhi. "Çocuk ve Gençlik Suçluluğunda Boş Zamanların Rolü", **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, C. 30, S.1-2. İstanbul: 1965

_____. **Kriminoloji**, İstanbul: 1994.

Dönmezer, Sulhi ve Sahir Peker. **Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku**, Sulhi Garan Matbaası, İstanbul: 1976.

Duman, İ. Hasan. "Her Ŗey Çocuklar İçin", **Ankara Barosu Dergisi**, 1999/2-3.

Dündar, Hamit. "Çocukların ve Gençlerin Suça İtiliŖ Sebepleri Üzerine Bir İnceleme", **Adalet Dergisi Gençlik Yılı Özel Sayısı**, Ankara: 1985.

Gielb, Henri. **Suçlu Çocuklar ve Bunun İçtimai ve İktisadi Sebepleri**, Çev. Tanju Fahrettin, İstanbul: 1949.

Gökkaya, Ŗevket. "Çocuk Hakları Sözleşmesine Konan Çekinceler", **İstanbul Barosu Dergisi**, C. 69, S.10-11-12. İstanbul: 1995

Gölcüklü, Feyyaz. **Türkiyede Çocuk Suçluluğu Hakkında Bir Araştırma**, Ankara: 1962.

Gözütok, Zeki. **Küçüklerin Yargılanması ve Ceza Davalarında Yaş İstisnaları**, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2001.

Güriz, Adnan. **Hukuk Başlangıcı**, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1986.

Günce, Gülseren. "Çocuk Suçluluğu ve Aile", **Çocuk Suçluluğu ve Çocuk Mahkemeleri Sempozyumu**, Ankara: 1983.

Hacıoğlu, Burhan Caner. "1997 Tarihli TCK Tasarısı Hakkında Düşünceler", **Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 4, Sa. 1-2. Erzincan: 2000

İnan, Ali Naim. **Çocuk Hukuku**, İstanbul: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, No: 3, 1968.

_____. "Medeni Hukukta Velayet, Vesayet ve Kayyumluk", **İstanbul Barosu Dergisi**, C. 69, S. 1-2-3. İstanbul: 1995

Kenar, İsmet. "Gençlik ve Suç Psikolojisi", **Adalet Dergisi Gençlik Yılı Özel Sayısı**, Ankara: 1985.

Keskin, O: Kadri. "Suça İtilen Gençler", **Yargıtay Dergisi**, C. 19, S.1-2. Ankara: 1993

Kılıçoğlu, Ahmet. **Türk Medeni Kanunu ve Borçlar Kanunu**, Ankara: 1993.

Kontaş, Y. Mehmet. "Türkiye ve Dünyada Çocuğun ve Çocukluk Döneminin Tanımı", **Emniyet Genel Müdürlüğü Küçükleri Koruma Hizmetleri Yönetici Semineri**, Ankara: 1998.

Lutz, Paul. **Çocuk Suçluluğu**, T.C. Adalet Bakanlığı Yayınları, S.5, Ankara: 1965.

Müftü, Gülgün. "Çocuk Haklarına Dair Sözleşme" **Emniyet Genel Müdürlüğü Küçükleri Koruma Hizmetleri Yönetici Semineri**, Ankara: 1998.

Önder, Ayhan. **Ceza Hukuku Genel Hükümler**, C. 1, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., İstanbul: 1991.

Özsever, Atilla. "Türkiye'de Çocuk Suçluluğu", **Adalet Dergisi**, C. 70, s. 243-280.

Öztürk, Bahri. **Ceza Hukuku ve Emniyet Tedbirleri Hukuku**, İzmir: 1992.

Özyanık, Ahmet. "Sokakta Çalışan Çocuklar Sorunu", **Emniyet Genel Müdürlüğü Küçükleri Koruma Hizmetleri Yönetici Semineri**, Ankara: 1998.

Resmi Gazete, S. 22184, 27 Ocak 1995.

Saldırım, Mustafa. "Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi Açısından Suça İtilmiş Çocuğun Haklarına Bir Bakış ve Bir Öneri", **Adalet Dergisi**, Ankara: 1999.

Sevük, Handan Yokuş. **Uluslararası Sözleşmelerdeki İlkeler Açısından Çocuk Suçluluğu İle Mücadelede Kurumsal Yaklaşım**, İstanbul : 1998.

Şensoy, Naci. **Çocuk Suçluluğu, Çocuk Mahkemeleri ve İnfaz Müesseseleri**, İstanbul: 1949.

Taner, Mehmet. "Çocuk Niçin Suç İşliyor?", **Suçlu Çocuklar, Suça İtilme Nedenleri ve Eğitim Yolu İle Korunmaları**, Ankara: 1985.

Tanju, Fahrettin. **Suçlu Çocuklar ve Bunun İctimai ve İktisadi Sebepleri**, 1. Basım, İstanbul, 1949.

T.C. Adalet Bakanlığı, **Türk Ceza Kanunu Ön Tasarısı**, 1997.

Toroslu, Nevzat. **Ceza Hukuku**, Dördüncü Baskı, Savaş Yayınları, Ankara: 1998.

Tuncer, Oya. "Çocuğu Suça İten Nedenler", **İzmir Barosu Dergisi**, 1992/3.

Turgut, Hüseyin. "Suçlu Kimdir? Suçlu Çocukların Eğitimi ve Topluma Kazandırılması", **Suçlu Çocuklar, Suça İtilme Nedenleri ve Eğitim Yolu İle Korunmaları**, Ankara: 1985.

Tuğ, Ayşim, Yeşim Doğan ve Hamit Hancı. "1996-1999 Çocuk Suçluluğu Profili", **Ankara Barosu Dergisi**, Sayı: 2002/2, Yıl: 60.

Türk, Hikmet Sami. "Çocuk Suçluluğu ve Çocuk Mahkemeleri", **Adalet Dergisi**, Ankara: 2000.

Uluğtekin, Sevda. **Çocuk Mahkemeleri ve Sosyal İnceleme Raporları**, Ankara: 1994.

UNICEF. **Çocuk Ceza Adalet Sistemi**, Ankara: 2000.

_____. "Çocuk Ceza Adaleti Sisteminin Uygulanması", **Çocuk Haklarına Dair Sözleşme Uygulama El Kitabı**.

_____. **Sokak Çocukları ve Çalışan Çocuklar**, Ankara: 1998.

Utku, Eray. "Kentleşme ve Suç", **Adalet Dergisi**, 2000/5.

Ünal, Mehmet. "Suç Öncesi Eğitimle Çocukların Korunması", **Suçlu Çocuklar, Suça İtilme Nedenleri ve Eğitim Yoluyla Korunmaları**, Ankara: 1985.

Ünal, Şeref. "Avrupadaki Türk Çocuklarının İnsan Hakları Sorunları", **Adalet Dergisi**, 1999/1.

Yalçın, Ayhan. **Ansiklopedik Hukuk Rehberi**, İstanbul: 1996.

Yavuzer, Haluk, **Çocuk ve Suç**, 4. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1993.

Yılmaz, Ejder. **Hukuk Sözlüğü**, Dördüncü Baskı, Ankara: Yetkin Basım Yayım ve Dağıtım A.Ş. 1992.

Yılmaz, Halil. “Çocukların Korunmasına İlişkin Türk Mevzuatı” **Emniyet Genel Müdürlüğü Küçüklerin Korunmasına İlişkin Yönetici Semineri**, Ankara: 1998.

Yörükoğlu, Atalay. **Değişen Toplumda Aile ve Çocuk**, 5. Basım, Ankara, 1997.

Yücel, Mustafa Tören. **Türk Ceza Siyaseti ve Kriminolojisi**, 1. Basım, Ankara, 1986.

Yücel, Mustafa Tören. “Türkiyede Çocuk Yargılamasında Sık Karşılaşılan Suçlar ve Son İstatistikler”, **Çocuk Hukuku ve Çocuk Yargılaması Hukuku Semineri**, İ.B.D., Cilt No: 69, Sayı No: 1-2-3, Ocak-Mart 1995.

Yücel, Mustafa. “1980-1992 Yılları Arasında Türkiye’de Çocuk Suçluluğu”, **Adliye ve Çocuk Suçluluğu Sempozyumu**, İstanbul: 1993.

Yargıtay Kararları Dergisi, C.: 19, S.: 5, Mayıs 1993.

Yargıtay Kararları Dergisi, C.: 19, S.: 7, Temmuz 1993.

Yargıtay Kararları Dergisi, C.: 20, S.: 2, Şubat 1994.

Yargıtay Kararları Dergisi, C.: 25, S.: 11, Kasım 1999.

Yargıtay Kararları Dergisi, C.:27, S.: 6, Haziran 2001.

Yargıtay Kararları Dergisi, C.: 26, S.: 10, Ekim 2000.

Yavuzer, Haluk. **Çocuk ve Suç**, İstanbul: 1993.

Yılmaz, Ejder. **Hukuk Sözlüğü**, Ankara: 1992.

Yılmaz, Halil. "Çocukların Korunmasına İlişkin Türk Mevzuatı", **Emniyet Genel Müdürlüğü Küçükleri Koruma Hizmetleri Yönetici Semineri**, Ankara: 1998.

Yörükoğlu, Atalay. **Değişen Toplumda Aile ve Çocuk**, Ankara: 1997.

Yücel, Mustafa Tören. **Türk Ceza Siyaseti ve Kriminolojisi**, Ankara: 1986.

_____. "1980-1992 Yılları Arasında Türkiye'de Çocuk Suçluluğu", **Adliye ve Çocuk Suçluluğu Sempozyumu**, İstanbul: 1993.